

BV
1

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALA A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBESULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL

XXXIX

MAI—IUNIE

1989

Nr. 3

ST. IOSIF CEL NOU de la PARTOS

ST. VISARION SARAI

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Arhim. prof. IOASAF GANEA : Cinstirea de viață făcătoare a crucii	9
---	---

STUDII

Pr. prof. dr. TEODOR BODOGAE : Preocupări retorice în scrisul Sfintului Grigorie al Nisei : „Despre pruncii morți prematur“	13
Pr. prof. NICOLAE ACHIMESCU : Cunoașterea apofatică în învățătura ortodoxă și buddhistă. Concluzii în perspectiva unui dialog interreligios	35
Gh. I. ȘERBAN : Martinus de Dumio, scriitor străromân	47

AMVONUL PREOȚILOR

Pr. dr. IOAN TULCAN : Purtătoare de mir — mărturisitoare ale Învierii	61
Prot. ION BUNEA : Unitatea vieții creștine	62
Pr. IOSIF DAVID : Răbdarea în suferință	65
Pr. ȘTEFAN FETYKO : Tina binefăcătoare	68
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvânt de învățătură despre cinstirea sfintelor icoane	69

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Pr. IOAN BRÎNZEI : Învățămintele culese din Țara Sfântă	75
---	----

EVOCARE

MARCU BĂNESCU : Univers eminescian	79
------------------------------------	----

URME DIN TRECUT

Pr. PAVEL VESA : Biserici de lemn de odinioară din protopopiatul Arad	84
LONGIN I. OPRIȘA : Biserica „Nașterea Sfintului Ioan Botezătorul“ monument istoric din Caransebeș	90

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Prof. GHEORGHE LUCHESCU : Avram Imbroane — luptător pentru cauza națională a românilor	94
--	----

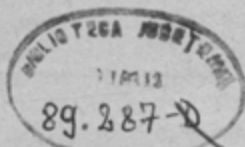
TREPTA ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Prelucrarea dimensională cu fasciculi de electroni. Cuzinet cauciucat. Noi tipuri de vagoane. Buldozer cu lansator. Tăierea metalelor cu plasmă de aer. Remarcabil fapt de muncă. Recuperarea regenerativă a gazului metan. Strung cu performanțe superioare. O nouă

MITROPOLIA BANATULUI

3

ANUL XXXIX
mai — iunie 1989

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
Vicepreședinte : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
- Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot ZAHARIA IOVA, secretar eparhial la Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Pr. dr. IOAN TULCAN, preot la parohia Arad—Centru.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
- Corectori : Preot IOAN D. ȚIRNEA
Diacon MIRCEA LĂUȚĂȘ
- Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.
- Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament
BNRSR, Filiala Timișoara, nr. 45.10.2.192.
Abonamentul anual — lei 200.

CINSTIREA DE VIAȚĂ FĂCĂTOAREI CRUCI

Crucea pe care s-a răstignit Mântuitorul Iisus Hristos — Cel ce i-a conferit mărire în umbra Sa — a devenit primul altar creștin, acordându-ne puțința de a dobîndi și mai multe puteri, de înălțare, prin puterea și darul ei de sfințire.

În Vechiul Testament, jertfelnicul era „sfințenie mare: tot ce se atinge de el, se va sfinți“ (Ieșirea 29, 37). Plecînd de aici, sfînta cruce, care este jertfelnicul cel mai curat, mai onorat și mai sfînt, deoarece pe ea S-a adus ca jertfă Mielul lui Dumnezeu, este „sfințenie mare“ și sfințește tot ce se atinge și se apropie de ea, pe toți cei ce o cinstesc, o poartă la gît și în sufletul lor, se însemnează cu ea (Sf. Ambrozie), primindu-le rugăciunile și izbăvindu-i de necazuri, după cum cîntă și Acattistul Sfîntei Cruci: „O! întru tot cîntat Lemn care ai adrăslit pe Cuvîntul cel mai sfînt decît toți sfinții, primind rugăciunile noastre, de toate nevoile ne slobozește...“.

Cinstirea sau venerarea crucii, ca ocrotitoare a noastră, se cuvine să fie făcută după cuviință, ca o poruncă dumnezeiască. În Vechiul Testament există multe simboale și prefigurări ale sfîntei cruci, care presupun cinstirea ei. Așa bunăoară, Psalmistul inspirat de Dumnezeu, o numește toiag și vargă: „Toiagul Tău și varga Ta acestea m-au mîngîiat“ (Psalmul 22, 5). Proorocul Iezechiel arată că cei însemnați cu semnul crucii de îngeri nu erau uciși: „Ucideți și nimiciți pe bătrîni, tineri, fecioare, copiii, femeii, dar să nu vă atingeți de nici un om care are pe frunte semnul crucii“ (9, 6). Dacă numai acest citat ar fi luat în considerare de toți creștinii, ar fi suficient ca toți să o cinstească, deoarece poate scăpa de ucidere, de moarte.

În Noul Testament cinstirea crucii este deosebit de bine reliefată.

1. Astfel sfînta „cruce este puterea lui Dumnezeu“ (I Corînteni 1, 18).
2. Ea este lauda și bucuria Sfîntului Apostol Pavel: „Iar mie să nu-mi fie a mă laudă, decît numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos“ (Galateni 6, 14). Apostolul Neamurilor nu se laudă cu știința și erudiția sa, cu predicarea Evangheliei prin atîtea cetăți și localități, cu minunile sale cele multe, înviind și morți, cu vederea Mîntuitorului și vorbirea cu El pe drumul Damascului și nici că „a fost răpit pînă la al treilea cer“ (cf. II Corînteni 12, 2) și „pînă în rai, unde a auzit cuvinte de nespus pe care nu se cuvine omului să le vorbească“ (II Corînteni 12, 4). Deși sînt lu-

cruri minunate, el nu se laudă cu ele, ci cu crucea Domnului, pe care o predică și o poartă în suflet. De asemenea unii apostoli au fost răstigniți pe cruce, ca Sfinții Petru și Andrei, fratele său, care — după cum a consemnat tradiția — văzând crucea pe care avea să fie răstignit a exclamat : „Te salut cruce prețioasă care ai fost sfințită prin corpul Dumnezeului meu“.

3. Sfinta cruce este și simbolul păcii. După cum scria Sf. Apostol Pavel, Mîntuitorul a făcut „pace prin El, prin singele crucii Sale (Coloseni 1, 20), și „desființînd vrășmășia în trupul Său“ a adus împăcare cu Dumnezeu, „prin cruce, omorînd prin ea vrășmășia“ (Efeseni 2, 15—16). Pacea este cel mai mare dar în toate timpurile : pacea în suflet, între oameni și popoare, un dar ce se opune războaielor pustiitoare, aducătoare de moarte și un cortegiu întreg de suferințe.

4. Prin sfinta cruce sînt alungați diavolii, anulîndu-li-se puterea : „Dezbrăcînd (de putere) începătoriile și stăpîniile, le-a dat de ocară în văzul tuturor, biruind asupra lor prin cruce“ (Coloseni 2, 5). Astfel, crucea a devenit în creștinism o adevărată armă asupra diavolilor, după cum subliniază și una dintre cîntările Bisericii noastre dreptmăritoare : „Doamne, armă asupra diavolilor, Crucea Ta ai dat-o nouă ; că se îngrozesc și se cutremură, nesuferind a căuta spre puterea ei“...

5. Sfinta cruce dă viață, fiind identificată cu „pomul vieții“ (Apocalipsa 22, 2).

6. Crucea este „semnul Fiului Omului, ce se va arăta pe cer“ (Matei 24, 30). Cu alte cuvinte, crucea este vestitoarea Parusiei, după cum scrie Sf. Apostol și Evanghelist Matei : cei care au cinstit-o, în viață, ca semn dumnezeiesc, se vor bucura și vor avea fațete pline de lumină, iar cei care nu au cinstit-o se vor înspăimînta, vor plînge, dar zadarnic, deoarece n-au înțeles faptul că necistînd crucea, nu pot adora nici pe Mîntuitorul, Care și-a însușit-o, a sfințit-o întemeind pe ea Biserica Sa. Iar Mîntuitorul nici nu poate fi cinstit fără cruce, deoarece „nu există o cruce fără Hristos și nici un Hristos fără cruce, că se cinstesc împreună (pr. prof. D. Stăniloae).

După cum întreaga Carte Sfință pretinde cinstirea crucii, la fel scriu și dascălii Bisericii noastre dreptmăritoare. Așa, spre exemplu, Sf. Ignatie Teoforul (al Antiohiei) arată că „Biserica își are rădăcina în lemnul crucii, iar creștinii sînt ramurile ei“. Sf. Efrem Sirul ne îndeamnă să purtăm crucea întotdeauna : „Nu uitați să purtați crucea cu voi, în orice loc și în orice timp. Fără ea să nu începi nimic!“.

Iar Sf. Ioan Gură de Aur subliniază că ea ne izbăvește de tot răul : „Fă semnul sfintei cruci pe fruntea ta și atunci nici un om și nici diavolul nu te va vătăma, cînd te vede așa înarmat“. În concordanță cu credința creștină dintotdeauna, Sinodul VIII ecumenic (787) a reluat datoria cinstirii sfintei cruci, cu așezarea ei pe biserici, în casele credincioșilor și pe diferite obiecte : „Urmînd dumnezeieștilor învățături ale Sfinților Părinți ai noștri și ale tradiției bisericești universale, rînduim ca semnul crucii să se pună pe sfintele biserici ale lui Dumnezeu, pe vasele și veșmintele cele sfinte, pe pereți și pe scinduri, în case și pe drum“.

7. Crucea este indisolubil legată de Învierea Domnului: „Crucea însăși este o putere care produce Înviere și în Înviere e prezentă într-un anumit sens crucea“ (pr. prof. D. Stăniloae). Prin urmare, crucea nu poate fi despărțită de Învierea care izvorăște din cruce, ca o „Sărbătoare a sărbătorilor, Împărăteasă și Doamnă“. Dacă Mântuitorul nu ar fi murit pe cruce, cum ar fi putut exista Învierea Sa? De aceea, ambele sînt cîntate împreună în imnurile Bisericii noastre: „Crucii Tale ne închinăm Stăpîne și Sfîntă Învierea Ta o lăudăm și o mărim“. Crucea înseamnă sfîrșitul celor vechi, învierea — începutul vieții veșnice. Crucea aduce înlăturarea omului vechi, al păcatului, învierea începutul vieții veșnice. Ambele reprezintă plinirea tainei Bisericii, prin care am devenit moștenitori ai împărăției lui Dumnezeu (P.S. Episcop Vasile al Oradiei).

Altar de jertfă, care sfințește tot ce se atinge de ea dar și putere primită de la Mântuitorul care s-a răstignit pe ea, crucea s-a răspîndit pretutindeni, în întreaga lume creștină, prețuită de credincioși, elogiată de scriitori, cîntată de muzicieni și motiv de inspirație pentru reputați creatori în toate ramurile artei. În ceea ce privește poporul nostru, cîți artiști și meșteri anonimi și cunoscuți n-au lucrat crucea și n-au împodobit-o în cursul vremii, după ce ea a fost adusă la noi de Sf. Apostol Andrei! Iar descoperirile arheologice atestă existența acestor ateliere chiar din secolul II. În consecință, dacă noi cei de astăzi n-am cinstit crucea la fel ca cei de odinioară, aceasta ar echivala cu nerespectarea Sfintei Scripturi, cu anularea continuității tradiției creștine și românești deopotrivă, cu scoaterea crucii din inimile celor ce au purtat-o ca adevărați „Hristofori“.

Cartea Sfîntă vorbește și de „luarea crucii“ în sens spiritual (spre ex. Marcu 8, 34), cu lepădarea de sine și urmarea Domnului. Aceasta înseamnă să pășim pe urmele Mântuitorului, pe drumul Golgotei, să ne răstignim „orice patimă și întunecime din trup și suflet, spre a putea — liberat de orice păcat — imita pe Domnul“ (I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului). „A lua crucea“ și a urma Mântuitorului înseamnă, prin urmare, să facem ceea ce a făcut El, să ne încadrăm în pilda samarineanului milostiv, iubind pe toți oamenii, indierent de neam și de alte asemenea considerente, să fim creștini buni, să ne ostenim „pentru o viață curată și pentru înmulțirea talanților primiți“, să lucrăm pentru semenii, pentru binele obștesc. „A lua crucea“ și a urma lui Iisus Hristos mai înseamnă să fim smeriți, să fugim de laudele deșarte ale oamenilor, să suferim necazurile vieții cu seninătate la fel ca sfinții mucenici, să ierțăm și pe potrivnici, să fim făcători de pace, ca să fim numiți „fii ai lui Dumnezeu“ și iubitori de dreptate și adevăr.

„A lua crucea“ și a urma Domnului mai înseamnă, de asemenea, și să cinstim sfînta cruce, crucea Mântuitorului, ca o obligație ce decurge din însăși starea noastră de urmași ai Săi.

Din cele de mai sus rezultă însemnătatea crucii pentru întreaga viață creștină, ea născîndu-ne în har, dîndu-ne sănătate, mîntuire și alungînd duhurile cele rele. Legată și unită cu Învierea Domnului, cru-

cea se cuvine să fie cinstită sau venerată așa cum ne cere Cartea Sfântă și întreaga tradiție apostolică și postapostolică. Crucea este și pecetea Bisericii noastre dreptmăritoare, cartea noastră de rugăciune și de aceia „Crucii Tale ne închinăm Stăpîne și Sfîntă Învierea Ta o lăudăm și o mărim“, în credința că Dumnezeu-Fiul ne va păzi cu crucea Sa pînă la sfîrșitul veacurilor.

Arhim. prof. IOASAF GANIEA

PREOCUPĂRI RETORICE ÎN SCRISUL SFÎNTULUI GRIGORIE AL NISEI: „DESPRE PRUNCII MORȚI PREMATUR“

de: pr. prof. dr. TEODOR BODOGAE

Căutînd să convingă auditoriul prin măiestria argumentării, prin frumusețea stilului și a unui grai cînt mai expresiv, filosofii și sofistii antici întrebunțau, în retorica lor diferite mijloace pentru deprinderea cît mai deplină a „inventiei, a compoziției, a elocuțiunii și a rostirii discursurilor”. În vederea atingerii acestui scop se urma o tehnică și o metodă corespunzătoare. La început, drept introducere sau „proimion”, se cultiva așa numita „captatio benevolentiae” cu ajutorul unei expresii fermecătoare, prin anunțarea unui avantaj oarecare ori prin descrierea unei personalități dotate cu un talent literar deosebit, după care se anunța tema sau „problema” dezbaterii. Cercetarea sau „examinarea” propriu zisă („*exetasis*”) dezvăluia pozițiile pro și contra ale „problemei”, care trebuia să cuprindă analiza sau „amplificările” („*auxesis*”) argumentelor menite să clarifice adevărul temei propuse. Discursul se termina prin rezumatul sau „recapitularea” („*kefalaion*”) întregii dezbateri¹. Cam așa au excelat în retorica lor Platon, Aristotel, Cicero, Dionisie din Halicarnas, Meandru și alții, folosind fiecare din ei figuri de stil din cele mai variate, începînd de la metaforă și catahreză, pînă la metonimie și sinecdocă, alături de care nu putea lipsi, firește, nici eclazele sau descrierile anumitor evenimente, monumente sau a unor regiuni, cum observă cu ironie și cinicul Lucian de Samosata².

În cele următoare, prezentînd în traducerea românească tratatul „Despre pruncii care mor prematur” — apreciată ca o adevărată „capodoperă de retorică”³ — ținem să subliniem că toți acești termeni tehnici tipici genului retoric (proimion, problema, exetasis, kefalaion) îi înțilnim folosiți direct de Sf. Grigorie și aceasta cu atît mai semnificativ, cu cît, se știe, el n-a beneficiat (ca Sf. Vasile, sau Sf. Grigorie din Nazianz) de un învățămînt universitar regulat. Cu privire la dascălii săi,

¹ *Enciclopedia civilizației grecești* (în românește de Ioana și Sorin Stati), București, 1970, pp. 468—469.

² Lucian de Samosata, *Cum trebuie scrisă istoria*, în „*Scrieri alese*”, trad. Radu Hîncu, București, 1959, p. 37.

³ Jean Daniélou, *Le traité „Sur les enfants morts prématurément”*, de Grég. de Nysse, în „*Vigiliae christianae*”, 1966, p. 159.

Sf. Grigorie declara cu modestie că în această privință nu poate spune „nimic strălucitor”, el necunoscând decât pe fratele său Vasile, pe care-l numește adeseori „dascălul” și „părintele” lui⁴, într-o vreme când acesta „era minunea întregii lumi”. Se știe totuși că înainte de a fi ridicat pe scaunul episcopal al Nisei Sf. Grigorie a profesat totuși un timp, ca și fratele său, retorica. Despre anii aceia, prietenul său, Sf. Grigorie de Nazianz, declara: „Lui Grigorie i-a plăcut mai bine să schimbe Sfânta Scriptură cu cărțile amare și greu de mistuit ale veacului, numindu-se mai curînd retor, decât creștin”⁵. În aceste cuvinte se cuprinde unul din cele mai valoroase aspecte ale activității sale creatoare: fiind poate cel mai multilateral teolog al veacului său, ca unul care a citit enorm din scriitorii profani antici și contemporani, Sf. Grigorie al Nisei, chiar dacă a luat noțiuni și expresii din cultura profană a vremii, s-a dovedit a fi cel mai bisericesc din părinții Bisericii, „primul teolog creștin care a precizat rolul preotului în contextul lui sacramental-liturgic”. Deși pare uneori mai apropiat de Plotin⁶, totuși speculația lui bazată pe locurile comune (topoi) ale antichității, n-are valoare în sine, „ea cel mult poate împodobi tainele templului, ca și știința egiptenilor” — cum mărturisește Grigorie însuși în „Viața lui Moise”⁷. Într-una din cele două epistole adresate marelui retor Libaniu, Sf. Grigorie face o declarație deosebit de entuziastă: „Atît de tare m-am îndrăgostit de arta vorbirii frumoase pe care mi-ai descoperit-o, încît sînt hotărît să-mi închin ei tot timpul liber spre a o putea deprinde”⁸. Presupunem că această epistolă va fi fost scrisă înainte de hirotonirea întru episcop. În schimb, scrierea „Despre pruncii care mor prematur” aparține unei epoci apropiate de anii morții sale (cca 385—386) și totuși se resimte în ea aceeași respectuoasă atenție față de prescripțiile artei retorice. De aceea, după numeroasele studii publicate între timp cu privire la viața și opera acestui mare capadocian, astăzi nu se mai poate susține afirmația marelui istoric galican Nain de Tillemont că Grigorie ar fi „mai aproape de Platon și de Aristotel decât de teologii creștini”⁹ și nici afirmația teologului american H. F. Cherniss care vedea (în 1930) în scrierile Sfîntului Grigorie „mai multe opere de filosofie și de beletristică decât opere teologice”¹⁰.

Unele din scrierile Sfîntului Grigorie suferă din pricina unui albul de prea multe metafore și expresii figurative, așa încît dat fiind și lungimea frazelor, ele se urmăresc și se traduc cu greutate. Unul din cercetătorii celui de „al III-lea Colocviu internațional Gr. de Nyssa” afirmă chiar că „abia dacă găsești la el vreo pagină din Migne fără expresii

⁴ Gr. Nyssa, *Epistolae* ed. G. Pasquali, în col. „Gregorii Nysseni Opere”, (G.N.D.) VIII, 2, p. 46 (epist. XIII).

⁵ Grig. Nazianzen, *Epistola XI*, Migne, P. G. vol. 37, col. 41.

⁶ H. v. Campenhausen: *Griechische Väter*, ed. Stuttgart, 1977, 116—17.

⁷ Grig. Nyssa, „*Scrieri alese*”, trad. D. Stăniloae, în „P.S.B.” vol. 29, p. 60.

⁸ *Epist. XIII*, ediția citată.

⁹ *Mémoires*, XI. 610.

¹⁰ *The Platonism of Gregor of Nyssa*, Berkeley, California, 1930, p. 4.

figurative și metaforice¹¹. Totuși, multe din operele lui rămân neîntrecute pentru multe din domeniile în care au fost scrise (dogmatic, apologetic, mistic, oratoric, epistolar), dovadă declarația patriarhului Fotie, care afirma „nici un alt retor n-are o frază atât de strălucită, atât de dulce la auz ca Grigorie al Nisei”¹².

Capodopera pe care o publicăm aici e adresată unui personaj distins, cu numele Hierios, căruia Sf. Grigorie îi scrie cu multă condescendență, scuizându-se că e prea în vîrstă (ca un cal bătrîn, care nu mai poate porni în cursele discursurilor) pentru a se angaja ca partener de retorică. Scuză similară întîlnim și în epistola nr. 8 în legătură cu un „antiohian”¹³, pe care-l întîlnim și între episoalele lui Libaniu. Într-o altă epistolă (nr. 7), trimisă de Grigorie aceluiași Hierios, acesta avea rang de guvernator, care pe atunci avea drept de viață și de moarte¹⁴. Dar vrednicia lui Hierios (ne spune Grigorie) se măsoară și cu altceva decît cu rangurile și cu bogăția : „Mulți sînt ochii sufletului lui, mai mulți decît perii capului lui”, iar „filosofia înaltă”, care și pe atunci făcea cinste unui înalt dregător, erau „sufletele oamenilor”, pe care-i ajută și-i păstra în visteria dragostei sale“. Ceea ce este și mai important : Hierios îi pune Sfîntului Grigorie o seamă de întrebări în legătură cu tainele Providenței, în special în legătură cu pruncii cărora le e dat să moară înainte de a fi gustat din viață. Afară de metafora stadionului (calul de curse îmbătrînit), impresionează schițarea unor tablouri, cum este de pildă cel cu legănatul pruncului de către doică, apoi descrierea nopții înstelate, și la sfîrșit „ecfrază” banchetului minunat, prin care se arată în chip tainic opera de dreptate și de purtare de grijă a Providenței, care răsplătește virtutea și osîndește răutatea. Pentru a spori vioiciunea expunerii, Sf. Grigorie reproduce scena cu bogățiile lui Cresus și cea a adăpării regelui persan Xerxes care a fost nevoit să bea apă după căușul palmelor unui simplu țaran grec. Despre Platon, ni se spune că nici el n-a putut aduce un răspuns corect problemei celor morți de timpuriu.

Au mai spus înainte că ceea ce formează într-un fel farmecul acestei piese literare ieșite din comun, dar totodată și greutatea urmăririi, ba chiar și a traducerii ei, este exprimarea figurativă, presărată fie prin jocuri de cuvinte, unele chiar în formă de calambururi. Afară de „sufletul cu ochi mulți”, întîlnim imagini ca „simțurile sufletului”, „ochii nedejdii”, „sosul de neuitat al vieții”, „masa vieții”, „raza vieții”, „otrava banilor”, „bogăția sărăciei” (respectiv a simplității), „visteria iubirii”, „mierea plăcerii”, „fumul înecăcios al înșelăciunii”, „tratamentul să nu-și piardă firul ca un copil mort fără vreme” etc.

Sf. Grigorie a fost și un om cu simț critic. La un moment dat el spune : „N-aș vrea să ne ciocnim cu argumente, parcă am fi niște retori, ci lucrarea noastră trebuie să se desfășoare în ordine, iar diferitele obiec-

¹¹ M. Esper, *Metaphorik und Symbolik in Gregor v. Nissas, „De infantibus”*, în vol. „Colloquii Gregoriani Leidensis” 18/23 IX 1974, Acta, ed. v. Winden — Heck p. 112.

¹² Fotie, *Bibliotheca*, 103, Migne P.G. 102, p. 862.

¹³ Aceeași ediție (Pasquali), p. 37.

¹⁴ Ibidem, p. 36.

țiuni ale problemei trebuie să fie motivate logic pentru ca toată cercetarea să decurgă metodic. În orice caz, cum bine a stabilit J. Daniélou în studiile sale, Sf. Grigorie știa să-și întărească științific afirmațiile sale, concluzie la care a ajuns și patrologul A. Puech¹⁵.

Despre problema în sine, ce anume trebuie să credem despre pruncii morți prematur, antichitatea n-a putut da un răspuns satisfăcător, deși a încercat în multe feluri s-o rezolve cumva. Afară de credința populară mai veche, potrivit căreia pruncii își continuă în „Hades” viața de copil, într-o regiune aparte, Plutarh crede că esențialul este să mori, puțin important la ce vîrstă. Pentru pruncii prematuri, idealul ar fi să nu te fi născut, dar dacă acest lucru s-a întîmplat, cel mai fericit lucru este să mori cît mai devreme, pentru ca astfel să scapi din temnița morții. În orice caz, „pruncii care mor prematur sînt privilegiați”.

La rîndul ei, și în tradiția creștină s-au exprimat diferite păreri. Tertulian nota în scrierea „Despre suflet”: „Se spune că sufletele celor morți înainte de vreme pribegesc pînă ce-și completează numărul anilor pe care i-ar mai putea trăi, dacă n-ar fi intervenit moartea pe neașteptate”. Așadar, „sufletul rămîne la vîrsta la care a ieșit din corp pînă la înviere”, cînd, împreună iarăși cu trupul, continuă viața mai departe¹⁶.

În scrierea apocrifă inspirată din iudaism „Apocalipsa lui Petru” se spune că pruncii părăsiți sînt incredințați unui înger păzitor, care-i crește pînă vor fi mari. La începutul sec. IV, Metodie de Olimp, afirma că Sfintele Scripturi ne-ar fi dat să înțelegem că încă de la naștere, chiar dacă ar fi provenite din adulter, sufletele acestor prunci ar fi date în seama îngerului păzitor¹⁷. La rîndul său, potrivit unei scrieri contemporane a lui Didim Orbul (influențată de credința origenistă), acești prunci mor din pricina păcatelor primite prin naștere, din trupul omului premergător. Probabil că scrierea Sfîntului Grigorie ar fi tocmai un răspuns dat acestei greșeli origeniste, iar J. Daniélou subliniază că și în alte scrieri („Despre suflet și înviere”, „Despre morți” și „Despre facerea omului”), Sf. Grigorie — respectiv Hierios — găsește că rezolvarea problematicei pruncilor morți prematur nu poate deriva nici din credința că Providența ar fi dorit ca el să moară dar nici din ideea că prin moartea lor prematură s-ar face părtaș unei răsplăți mai mari.

În orice caz, atît eleganța manierelor dintre cei doi preopinentei ai tratatului (Grigorie și Hierios), cît și finețea argumentelor logice folosite în acest tratat, care a format, de altfel, obiectul unui întreg „Colocviu III internațional Grigorie al Nisei” ținut în Leiden în 1947, ne dau prilejul de a ne delecta, la un nivel într-adevăr superior, cu o hrană și cu un rar ospăț duhovnicesc. Cititorul este rugat să urmărească cu grijă expunerea să nu fie prea pretențios atunci cînd, din pricina lungimii frazelor sensul cuvintelor n-ar părea cel mai fericit.

¹⁵ J. Daniélou, *Akolutia chez Gr. de Nysse*, în rev. „S. Rel.” 1953, A. Puech, *Hist de la Litt. grecque*, III, p. 401.

¹⁶ În colecția „Părinți și scriitori bisericești” (P.S.B.), III, p. 332.

¹⁷ P.S.B. X, 6, 45.

Traducerea noastră s-a făcut după textul *Patrologiei grecești* ed. J. P. Migne, vol. XLV, col. 161—192.

* * *

Puterea graiului ți-au recunoscut-o, prea bunul meu prieten, nu numai toți oratorii și scriitorii, ci ți-ar putea-o dovedi, dacă sînt atenți la mărimea talentelor tale, pînă și cei care țin cuvîntări într-un stadion oarecare, întrucît ești în stare să răspunzi chiar și cerințelor celor mai înalte, dar în același timp știi și să rostești un cuvînt mai măreț, mai pompos și mai bogat decît s-ar aștepta cineva. În ce mă privește, asemenea unor cai mai bătrîni, rămași în afara arenei cuvintelor eu abia dacă mai ciulesc urechea spre lupta de întrecere a discuțiilor la care ieși Tu parte, urmărind să văd dacă pătrunde și pînă la mine vreun ecou despre vioiciunea avîntului și despre uruitul carului de curse al cuvîntărilor Tale. Dar, după cum se întîmplă ca din cauza bătrîneții să rămînă mai în urmă pînă și cite unul, din caii de curse, i se mai administrează adeseori cite o lovitură pentru a-i trezi bunăvoința, și atunci poți vedea cum mai ridică o dată capul, pîrînd a arăta că-i tot cal de curse, în care scop mai freamătă odată curajos și o iuștește, izbind pămîntul cu copita, dar totuși rămînînd bunăvoința numai de formă, întrucît în scurt timp i se epuizează puterea, — tot așa e cazul și cu cuvîntul meu ieșit din competiție din cauza bătrîneții și retras din arenă tocmai cînd s-ar fi simțit mai mare lipsă de el în educație, arătînd doar bunăvoința de a se lua la întrecerea cu Frăția Ta, care te afli în floarea și încă în cea mai bună etapă a vieții.

Dar cît de mare e dovada bunăvoinței pe care ți-o port, n-aș vrea să reiese numai din cele istorisite despre Tine. Căci așa ceva abia dacă ar putea-o cuprinde o cuvîntare bogată și abundentă, pe cînd cele mai multe vor rămîne pe din afară, mai ales cînd e vorba de a tălmăci armonia morală cu neputință de explicat, cînd ne gîndim că ea constă din unirea contradicțiilor. După cum prin perii genelor natura protejează în chip firesc purificarea vederii umbrînd, dar și aducînd în cîmpul privirii o lumină potrivită, așa cum e cea din razele soarelui, pe care știe omul s-o rînduiască prin umbra genelor, tot așa, dozînd demnitatea și curățenia moravurilor cu smerenia cuviincioasă a sentimentelor, Tu reușești să nu fugi de privirile cunoscuților, ci să le arăți mereu o căutătură veselă în așa fel încît nici frumusețea smereniei să nu se compromită, dar nici să se cadă în cealaltă extremă, ci să fie potolite amîndouă deopotrivă, blîndețea și supunerea prin demnitate, iar asprimea și smerenia prin seriozitate. Dar pe acestea să le laude altcineva și acela să preamărească bogăția cea cu ochi mulți a sufletului Tău¹⁸. Căci poate că pe cît

¹⁸ Oricît de multă nuanță retorică ar cuprinde prezentarea caracterului acestui personaj (Hierios), cuvintele acestea sînt suficiente pentru a arăta că el era un guvernator (igheumon), cum reiese și din epistola nr. VII (Pasquali p. 37). De altfel, nici unui guvernator nu-i strică să aibă „ochi mulți”. Expresia aceasta o întîlnim și în „Tîlcuirea la Cîntarea Cîntărilor” tradusă de Părintele prof. D. Stăniloae (P.S.B. vol. 29, p. 229).

sînt de numeroase firele de păr din cap, tot atît de mulți sînt și ochii sufletului, care pot privi sigur și cu agerime în toate direcțiile, oricît de departe ar fi cimpul vizual, dar nici în apropiere să nu-i scape nimic ascuns, ba nici din experiență să nu piardă vreo învățătură de folos, ci ori să prevadă cu ochii nădejdiei celei viitoare, ori să treacă în revistă cu ajutorul memoriei toate cele trecute și apoi să observe cu mare grijă tot ce se întîmplă în prezent, pentru toate aceste lucrări cugetul avînd să se împartă pentru fiecare deopotrivă de treaz și de pătrunzător.

Dar în același timp, la Tine trebuie admirate mai ales comorile sfînte ale modestiei și ale sărăciei, dacă peste tot se mai găsește în vremea noastră cineva care să știe cînsti cu destule laude și prețuiri o astfel de viațuire. Căci chiar dacă înainte nu exista așa ceva, poate că acum datorită Tîe va înflori și dorința după sărăcie și atunci cumpătarea Ta va fi prețuită mai mult decît grămezile de aur agonisite de Cresus¹⁹ și averile Tale vor fi socotite mai fericitoare decît aurul aceluia. Căci pe care dintre muritori l-au dovedit pămîntul sau marea atît de fericit prin înfruntarea din amîndouă aceste tărîmuri, cum Te-au dovedit pe Tine atunci cînd ai disprețuit în viață bunurile și averile pămîntești? Căci după cum cei care șterg rugina de pe fier și-l fac lucitor și alb ca argintul, tot așa, și pentru Tine luminozitatea vieții Tale a devenit tot mai strălucitoare din clipa în care ea s-a curățat cu sîrguință de veninul banilor.

Dar să lăsăm și aceasta pe seama celor care au darul de a grăi mai convingător. Mai bine sîruieste-te să-mi spui cum se face că prin renunțarea la cîștig dobîndește ceva mai de preț decît orice încasări? Să mi se îngăduie, așadar, cu voia Ta să spun că Tu nu nesocotești și nu disprețuiești orice fel de cîștiguri, ci doar pe cele de care nimeni nu s-a atins, și pe care Tu le-ai îmbățișat cu amîndouă mîinile. În loc de haine scumpe, de robi și de bani, Tu cîștigi suflete, pe care le păstrezi în vistieria dragostei Tale²⁰. Despre aceste comori să ne vorbească scriitorii și sofistii, a căror preocupare o formează tocmai descrierea împodobită a acestui fel de lucrări; graiul meu bătrînesc doar atît să facă: 'să urmărească conștiincios întrebarea pusă de întepeciunea Ta și anume ce trebuie să știm despre pruncii răpiți din viață înainte de vreme și la care viața stă gata să se împreune cu moartea?

Astfel de întrebări le-a lăsat nelămurite și acel înțelept profan Platon, care discutînd în dialogurile²¹ sale filosofice lasă să se înțeleagă prin gura unuia care după ce a trecut prin tribunalele zeilor ar fi revenit

¹⁹ Cresus, regele Lidiei (561—546 î.d.Hr.), vestit prin mulțimea bogățiilor. Istoricul Herodot ne-a păstrat cunoscuta întîmplare legată de întîlnirea lui cu înțeleptul Solon: cerîndu-i să recunoască faptul că e cel mai fericit dintre muritori, Solon i-a răspuns că nimeni nu poate fi socotit fericit înainte de a fi ajuns la capătul vieții. Se știe că luîndu-i toată averea, regele persan Cyrus l-a lăsat în viață doar cu condiția să repete mereu spusele lui Solon *Enciclop. civil. grec. (o. c.)*, p. 155.

²⁰ Sf. Grigorie nu ne dă drept să credem că Hierios ar fi deja un ascet creștin, ci după cum vom vedea mai departe, filosofia lui se aseamănă cu a unui Seneca. Sf. Grigorie respectă și o astfel de „filosofie“.

²¹ E vorba de cele spuse de Platon în „Republica“ 615 C.

le viață, ceea ce desigur nu poate sta în picioare în fața puterii de judecată a minții omenești. Dacă pe baza discuțiilor ar fi cu puțință să se rezolve nelămuririle legate de întrebarea pusă, Tu vei fi în măsură să o apreciezi (desigur dacă temeiul aflat va fi logic; dacă nu, atunci pune totul pe seama bătrâneții mele), dar recunoaște măcar buna credință a cugetului meu, prin care am vrut să-ți fac o bucurie. Căci și despre (împăratul) Xerxes, care din aproape toată lumea cită exista sub soare a făcut un singur teatru de război și așa a pornit la drum atunci când s-a război cu grecii, ni se istorisește că a primit cu bucurie darul unui om sărac. Și acest dar era apa, care nici măcar nu i-a fost oferită într-un pahar de porțelan, ci doar în căușul palmelor aceluia sărman om²². Tot așa și Tu, pentru cuvenința înălțime sufletească, imită doar pe cel care i-a fost sortit să ofere acel dar, chiar dacă acesta ar fi fost atât de mărunț, poate cit un pahar cu apă. Căci după cum frumusețile pe care ni le îmbie minunile cerului înstelat impresionează deopotrivă pe oricine privește spre el, fie el învățat, fie simplu și fără școală, în schimb altfel va judeca lucrurile cel care meditează ca un filosof și iarăși cu totul altfel cel care judecă cele văzute doar după datele simțurilor. Acesta din urmă va spune că se bucură de razele soarelui socotind adevărata minune frumusețea stelelor și cel mult ajunge să cunoască și cele patru etape ale cursului lunar. În schimb, omul cu minte pătrunzătoare și care se înalță sufletește prin cunoașterea tot mai adâncă a tainelor cerești, unul ca acela părăsind cele fără rost ale lumii și care bucură doar simțurile, privește cu sufletul deschis spre armonia întregului univers²³ și se lasă pătruns de buna orînduială a contrariilor, așa cum reiese și din plecarea și întoarcerea repetată a astrelor, așa cum vedem în cadrul mișcării de revoluție mersul variat, parcă lipsit de cerc, al stelelor rătăcitoare, unele apropiindu-se, altele depărtându-se într-o armonie neîntreruptă, dar repetată veșnic la fel. Iar la toate acestea poziția și mișcarea astrelor nu se desfășoară fără rost căci pentru cel care prin înțelepciune și-a mutat mintea, la cele de sus, ele nu sînt deloc întimplătoare. De aceea și Tu, scumpul meu, vei lua în considerare cît de mare este purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de întreg universul și vei lăsa deoparte cele ce pasionează doar mintea oamenilor de rînd (vorbesc de bogății, de plăceri și măriri deșarte, care vrăjesc în așa măsură inima celor nesocotiți ca și cum ar fi străfulgerate de sus), încît nu vei lăsa necercetate nici cele mai mărunte lucruri din cîte sînt pe lume, ci vei cîntări și te vei ridica deasupra tuturor contradicțiilor din viața omenească, fie că-i vorba de bogăție ori de sărăcie, de diferențele privitoare la rangul dregătoriilor ori a neamului din care ne tragem. Ca unul care știe că astfel

²² Despre această legendă vorbesc și predosloviile vechilor noastre tipărituri (Bianu-Hodos, *Bibliografia românească veche*, (II, 331). Temă similară, dar cu aplicare la Diogen Cinicul, în Epistola nr. 4 a Sfîntului Vasile (P.S.B. 12, 125).

²³ Despre armonia din universul fizic raportată la cea din ordinea spirituală vorbește adeseori Sf. Grigorie în scrierile sale, ca spre exemplu, în „Marele cuvînt catehetic“ VII, 2—4. A se observa, în același timp, și expresiile tehnice referitoare la astronomie: apropiere, îndepărtare, dispariție, eclipsă etc.

de lucruri sînt fără însemnătate, miezul lor cu adevărat firesc nefiind cel care se vede prin simțuri și izvorînd din păreri deșarte ale unora care s-au deschis sufletește spre cele inexistente, ca și cum ele ar fi adevăratele realități ale vieții; căci chiar dacă s-ar împoțona cineva cu tot felul de găтели și i-ar place să se umfle mereu în astfel de mări, să știe că din părerea celor care au obiceiul să caute numai astfel de lucruri, pînă la urmă nu-i va rămîne nimic celui care se lasă tîrît doar spre astfel de patimi chiar dacă ar aduna grămezi de bani oricît de mari.

Dar pe de altă parte să mai ai grijă că dacă știm că tot ce se petrece în lume e rînduit de Providența cea dumnezeiască, tot ea este și cea care ne spune de ce viața unor oameni se prelungește pînă la adînci bătrînețe, pe cînd unii se bucură de viață numai atît pînă cînd trag aer în piept, după care îndată li se termină viața. Căci dacă nimic din cîte sînt pe lume nu se poate să nu provină de la Dumnezeu, ci toate depind de voia Lui cea dumnezeiască, atunci urmează că totul pleacă de la înțelepciunea cea prevăzătoare a lui Dumnezeu, Care e tutodată și temeiul a tot ce există, purtînd semnele înțeleptei purtări de grijă. Căci nimic din ceea ce pare a se petrece la întîmplare și fără temei, nu poate fi opera lui Dumnezeu, pentru că, după cum spune Scriptura, una din însușirile cele mai firești ale lui Dumnezeu este aceea că El pe toate cu înțelepciune le-a făcut²⁴. Și în ce constă această înțelepciune? Omul a intrat în viață prin naștere, îndată după aceea el a tras aer în plămîni, printr-un scîncet s-a inaugurat viața, prima jertfă adusă firii au fost lacrimile, iar drept pîrgă dăruită vieții a fost plînsul. Și aceasta încă înainte de a se fi împărtășit de vreuna din plăcerile vieții și înainte de a se fi înstăpînit în el deplin puterea simțurilor, înainte de a fi cunoscut conlucrarea armonică a mădulelor din trupul omenesc, oricît de tînăr și fără formă ar fi fost. Ca să spun, pe scurt, înainte de a fi ajuns om deplin (bine știind că însușirea de căpetenie este harul cugetării, care încă nu se putuse sălășlui în el); iar această ființă, care nu era încă în stare să cugete și care n-avea încă nimic în plus față de ceea ce avusese în pîntecele mamei și afară de ceea ce a putut găsi deja în aer, — pentru acea vîrstă la care se afla atunci era oare logic ca viața pruncului să fie plătită deja prin moarte, el să fie lepădat, înăbușit sau să înceteze cumva de a mai trăi, prin vreo boală, — ei bine! Ce ar trebui să cugetăm despre astfel de lucruri?

Și tot așa, ce trebuie judecat despre cei care o sfîrșesc în chipul acesta? Oare îi va fi dat și unui astfel de suflet să vadă și să se înfățișeze înaintea Judecătorului lumii? Oare va sta și el împreună cu alții la scaunul de judecată? Va fi judecat și el pentru greșeli? Va primi răsplată după vrednicie, sau va fi aruncat în foc, după cuvîntul Evangheliei?²⁵ Ori va fi răcorit de roua binecuvîntării și iertării?

E limpede că, potrivit pildei evanghelice (despre bogatul nemilos-tiv și despre Lazăr cel sărac), după moartea fiecărui păcătos, care n-a

²⁴ Psalmul 103, 25.

²⁵ Matei, 25, 41.

ajuns să se pocăiască înainte de a-și fi dat duhul, e logic să treacă prin suferințe și chinuri. Căci, despre un astfel de om a fost vorba când ni se spune că se „chinuie în văpaia aceasta“²⁶ (despre bogatul cel nemilosiv), după cum ni se spune și despre cel sărac (adică despre Lazăr) că se stimpără cu răcoarea binecuvîntării. De aceea și hotărîrea Dreptului Judecător „vor merge aceștia (păcătoșii) la osînda veșnică, iar dreptii la viața veșnică“²⁷ s-a dat încă înainte de a fi avut loc traiul fiecăruia.

Însă nu mă pot dumeri deplin cum trebuie judecat sufletul unor astfel de făpturi care mor înainte de vreme. Căci cuvîntul prin care se exprimă răsplătirea ne dă să înțelegem că trebuie să ne gîndim la ceva ce presupune o pregătire anterioară, pe cîtă vreme celui care încă n-a trăit i se răpește și această ocazie. Dacă n-ai încredințat cuiva ceva, aceluia nu-i poți cere nimic. Iar dacă nu se face nici o răsplătire, atunci nu poate fi vorba nici de bine nici de rău, spre care să nădăjduim ori să ne temem potrivit așteptărilor. Doar prin cuvîntul „răsplătire“ se are în vedere o apreciere în amîndouă sensuri (spre bine ori spre rău), pe cîtă vreme dacă el nu are în vedere nici o apreciere, de bine ori de rău, atunci urmează că nici una nici alta din aceste eventualități nu există, căci nemijlocit trebuie să se afirme o opoziție sau alta față de antiteza pusă înainte, fie că aceasta era bună sau rea, din care nici una nu există dacă cealaltă n-a început să existe. Dacă cineva ar putea spune din capul locului că nu există una, atunci nici cealaltă nu se poate concepe²⁸.

Dacă, așadar, cineva afirmă despre ceva că există și că face parte din lucrurile bune, ce cauză găsește pentru a-și justifica o astfel de alegere? Cum se va împăca atribuirea sa cu învățătura sa? Cum se poate dovedi că aceasta e conformă cu spusele Evangheliei? Poate că va zice cineva că în cazul respectiv s-ar fi luat după exemplul celui negustor bun care a făcut o tirguială ca să dobîndească „împărăția“²⁹. Căci va zice: dacă ați făcut cutare sau cutare faptă, atunci sinteți îndreptățiți să dobîndiți și împărăția. În schimb, pruncul care n-are nici faptă și nici voință, pe ce temei și cu ce îndreptățire poate cere o astfel de răsplătire de la Dumnezeu?

Pe de altă parte, dacă cineva îmbrățișează părerea potrivit căreia în viitor viața celor buni se va desfășura așa cum le-a fost trecutul, din această părere ar reieși că cel care nici măcar n-a avut parte de viață, va fi mai fericit și într-o situație mai bună decît dacă ar fi trăit, pentru că fără nici o îndoială se va împărtăși din acele bunuri chiar dacă părinții lui ar fi fost niște barbari ori s-ar fi născut dintr-o căsnicie nelegitimă. În schimb, pentru cel care a viețuit după plăcerile firii (singurele porniri și plăceri în care a crezut), acela nu-î cu putință să nu se fi întinat în viață mai mult sau mai puțin de necurătenia păcatului: un astfel de om chiar dacă n-ar avea deloc părtaşie cu păcatul, acela totuși va

²⁶ Luca 16, 24.

²⁷ Matei 25, 46.

²⁸ A se observa stringența logică (akolutia) a argumentării

²⁹ Matei 13, 45—46.

avea lipsă să treacă prin multe munci și sudori, căci fără strădanii nu se poate concepe viața virtuoasă și nici nu-i cu putință oamenilor să părăsească viața de huzur. Așa încît unul care a avut parte de o viață mai îndelungată, va trebui să facă față măcar unui fel de neplăceri: ori să se lupte din greu și cu răbdare, pe pămînt, pentru o viață cît mai virtuoasă, ori dacă nu, să se chinuiască în suferințe, dincolo, drept răsplată pentru o viață în păcat. Or, la cei care mor prematur, nici una din aceste două eventualități nu sînt cu putință, pentru că după credința celor mai mulți dat fiind faptul că se duc din viață la o vîrstă atît de fragedă, cînd cugetul le-a fost nevinovat și bun, de aceea ei vor avea parte de o soartă și de o stare din cele mai bune.

Se vede, așadar, că și numai pe temeiul judecății logice în această problemă, incertitudinea e cu mult mai de preferat decît ceea ce se spune de către unul sau altul, așa încît nici ideea de virtute nu se poate aplica aici. Și aceasta, pentru că dacă cel ce n-a dus viața virtuoasă nu suferă nici o osîndire și nici o pierdere decît cînd e vorba de a se împărtăși din bunuri și din fericiri veșnice, atunci zadarnică și absurdă e toată strădania omului pentru că în situația aceasta el ar cîștiga pe nedrept îngăduința la Judecata cea înfricoșată.

Poate că la toate acestea te-ai gîndit cînd m-ai îndemnat să aflu răspuns la o problemă controversată ca aceasta, pentru ca în urma unei analize logice firești judecata noastră să se oprească la o soluție mai hotărîtă. Gîndindu-mă însă la greutatea de a afla un răspuns clar la problema pusă, cred că-i potrivit să ținem seama și de spusa Apostolului, care în fața unor adevăruri mai presus de puterea de înțelegere a omului exclamă: „O! adîncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cît sînt de necercetate judecățile Lui și cît de nepătrunse căile Lui! Căci cine a cunoscut gîndul Domnului?”³⁰ Dar întrucît același Apostol spune că e specific duhului „să judece toate”³¹ și să aprecieze pe cei îmbogățiți prin harul dumnezeiesc cu toată cugetarea și cunoașterea, ar fi bine, zic, să nu lăs neprețuită, pe cît se poate, cercetarea și examinarea celor amintite și nici să disprețuiesc sau să trec prea ușor peste ceea ce se caută, pentru ca (după pilda celor discutate), cercetarea respectivă să nu se dovedească incompletă și neputincioasă în afara adevărului, asemenea copiilor răpiți din viață înainte de vreme, care înainte de a veni pe lume sau înainte de a fi ajuns să crească, dispar printr-o istovire ca de moarte.

Cred, așadar, c-ar fi bine să se atace problema încă de la început și nu doar din gură și prin cuvinte, ci punînd mai multă ordine în expunere, să aducem în chip logic o oarecare lămurire a problemei în cauză. În fond, în ce constă această ordine? Să se facă cunoscut mai înainte de unde provine omul și în ce scop a fost el adus la existență? Căci, ca să nu ne înșelăm pe noi înșine, nu ne vom rătăci nici în comentariile privitoare la această problemă. E cu totul de prisos să mai căutăm argu-

³⁰ Romani, 33—34.

³¹ I Corinteni 2, 10.

mente și dovezi în expunerea noastră, căci fiecare din lucrurile pe care le cugetăm sau le vedem a fi în firea lucrurilor, provin de la Dumnezeu, așa încît nimeni din cei care contemplă adevărul acestor lucruri nu va putea fi de altă părere. Căci e adevărat mărturisit de oricine că toate lucrurile din lume atîrnă de o singură cauză și nici unul din ele nu-și pot avea nici cauza și nici începutul în ele însele, ci în una și aceeași cauză necreată și veșnică, egală cu Sine însăși, în chip neîntrecut și în același mod, care-i mai presus de orice putere de cugetare, nefiind supusă creșterii sau scăderii și care trebuie văzută și înțeleasă ca fiind dincolo de orice margini, din mîna căruia au ieșit și timpul și locul, precum și tot ce se poate cuprinde cu mintea, fie că spunem despre ea că abia dacă ne-o putem închipui în judecata noastră, fie că ne mulțumim că zicem că-i mai presus de lume.

Una din făpturile create spunem că este omul, după cum deducem din îndrumarea pe care ne-o dă învățătura creștină, care ne amintește că atunci cînd — după ce au fost create toate celelalte viețuitoare, fiecare după neamul lor — a fost creat și omul ca „să stăpînească tot pămîntul”³², iar firea lui a fost alcătuită din stihii diferite și anume dintr-una dumnezeiască și cugetătoare, care s-a unit cu cea omenească și pămîntească în așa fel încît fiecare își păstrează menirea proprie. Și această creare a omului s-a făcut în așa fel ca să reflecteze o asemănare vie cu puterea cea suprafirească a lui Dumnezeu³³.

Dar mai bine ar fi să redăm chiar rostirea sfîntă care spune așa : „Și a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el”³⁴. Iar despre cauza creerii unei astfel de viețări, cineva din cei care au trăit înainte de noi³⁵ au redat-o în înțelesul că întreaga lume se împarte în două, după cum zice Apostolul, adică în lumea văzută și lumea nevăzută : prin cea nevăzută înțelegîndu-se ceea ce numai cu mintea se poate cuprinde, deci lumea netrupească, pe cînd prin lumea văzută înțelegînd pe cea trupească, pe care o cunoaștem prin simțuri.

Fiind, așadar, împărțite în două toate cîte există, cum am zis, într-o lume cunoscută prin simțuri și o alta, pe care o poate cugeta numai cugetul sau mintea, la aceasta din urmă aparținînd firea îngerească și fără de trup, care nu poate fi văzută cu ochii trupești, iar sălașul lor este în ținuturile cele mai presus de lume și de ceruri, pentru că unei astfel de firi și sălașul trebuie să fie corespunzător (căci ființele cugetătoare sînt ceva fin, curat, fără greutate și ușor mobil, o ființă cerească neputînd fi decît fină, ușoară și veșnic mobilă) ; în același timp pămîntul, care e tărîmul propriu ai vieții conduse de simțuri, e firesc și de la sine înțeles ca pe el să nu poată petrece ființele conduse de rațiune (căci ce fel de le-

³² Facerea 1, 26.

³³ După cum se știe, Sf. Grigorie a stăruit în chip deosebit asupra creerii omului pe pămînt în două scrieri speciale : „Despre facerea omului” și „Apologia pentru Exaimeron”.

³⁴ Facerea 1, 27.

³⁵ Aluzie la Platon, *Fedon*, 850, iar după el la „Exaimeronul”. Sfîntul Vasile cel Mare II, 1 (P.S.B. vol. 17, 85).

gătură poate fi între ceea ce-i ușor și care tinde mereu în sus și între ceea ce-i greu și care gravitează în jos?), pentru ca nu cumva să rămână pământul cu totul lipsit și văduvit de orice legătură cu lumea cugetătoare și netrupească, de aceea, printr-o mai bună purtare de grijă în vederea creerii omului, structura stihiei pămîntului a fost cumva adaptată la firea cea cugetătoare și dumnezeiască, pentru ca prin această unire sufletul să viețuiască trupește în mod cât mai vrednic și să fie cât mai înrudit și mai apropiat de condiția trupească.

Ținta ultimă a tuturor acestora este ca prin contemplarea întregii creații să se preamărească peste întreaga lume creată din cer și de pe pământ puterea cea mai presus de fire a Dumnezeirii Celei veșnic lucrătoare (căci spre Ea ținesc toate acum, după ce au fost legate laolaltă în acest sens). Iar înclinarea ori îndreptarea omului spre Dumnezeu nu-i altceva decît viața cea mai proprie și mai potrivită unei ființe cugetătoare. Căci după cum trupurile pămîntenilor se mențin cu ajutorul hranei materiale și prin aceasta și deducem că e vorba de o viețuire în trup și o astfel de viață se înfățișează atît la ființele necuvîntătoare, cît și la cele dotate cu rațiune, tot așa³⁶ trebuie să presupunem că se petrec lucrurile și în viața cea nevăzută și sesizabilă doar cu mintea și că prin aceasta își păstrează însușirile și firea celor netrupești. Și chiar dacă intrînd și ieșind din organism, hrana trupească aduce o oarecare întărire corpului prin care a trecut, cu atît mai mare va fi participarea celei hrane, care într-adevăr rămîne și se păstrează pe veci neschimbată și care mai ține viu și pe cel împreună cu care trăiește.

De fapt, aceasta și este viața cea indicată și potrivită unei ființe cugetătoare: să stea în legătură cu Dumnezeu, iar nu să umble după lucruri străine de firea ei. Căci după cum îi este dat ochiului să guste și să se bucure de lumină prin aceea că are în el în chip firesc o astfel de alcătuire de a putea pricepe lumina cu care e înrudit, întrucît nici degetul și nici un alt mădular trupesc nu poate ajuta vederii, nefiindu-le dată în chip natural această însușire înrudită, tot așa și cînd e vorba de părășia cu Dumnezeu³⁷ trebuie să presupunem că e cu putință doar atunci cînd cel ce gustă din ea și se împărtășește din ea are în ființa lui ceva înrudit. De aceea și spune Scriptura că omul a fost „făcut după chipul lui Dumnezeu“, pentru ca — după cum mi se pare cred — numai dacă ai în tine ceva asemănător poți vedea pe cel asemenea ție³⁸. Or,

³⁶ Spre a face cît mai ușor inteligibile tainele lucrărilor dumnezeiești, Sf. Grigorie folosește multe exprimări metaforice. În acest sens, „asemănările“ de tot soiul abundă mai ales în tratatul pe care-l publicăm aici: „După cum... tot așa... Alte asemănări sînt exprimate și mai pe scurt: Ca și... (amănunte în studiul amintit al lui M. Esper. Tot acolo studiul d-nei Marg. Harl, *La croissance de l'âme dans la connaissance selon le „De infantibus“. La doctrine et ses métaphores*, pp. 98—111).

³⁷ Părășia cu Dumnezeu (D. Balas, *Metusia Teu*, Roma, 1866) poate fi socotită ca idee centrală în toată cugetarea teologică a Sfîntului Grigorie.

³⁸ Ca și în zicala românească „cine se aseamănă, se adună“, așa și la cei vechi, mai ales la stoici, acest adevăr era ușor de înțeles. A se vedea și la Platon, *Protagoras*, 337 c—d; *Banchetul*, 195 b; *Lysis*, 214 b; *Gorgias*, 510 b, dar și la Aristotel, *Etica Nicom*, 8, 1 etc.

după cum s-a spus în cele de pînă acum, viața sufletului constă în a căuta să vezi pe Dumnezeu. Dar întrucît necunoașterea a ceea ce este cu adevărat bine, așterne un fel de ceață în fața viitorului și negura aceasta se tot îndesește cu vremea, devenind ca un fel de nor, așa încît din pricina acestei necunoașteri adînci nu mai pot pătrunde în suflet razele adevărului, desigur că lipsindu-i lumina, însăși viața se slăbănește. S-a spus doar că adevărata viață a sufletului se dezvoltă prin participarea la bine, pe cîtă vreme piedicile aduse de necunoașterea lui Dumnezeu aduc căderea sufletească a celui ce nu stă în legătură cu El.

Nimeni însă să nu-mi ceară să spun numaidecît care-i pricina neștiinței și nici să mă întrebe de unde și din ce izvorăște ea, ci să înțeleagă chiar și numai din însemnarea acestui cuvînt că gîndul ne duce la felul în care sufletul simte sau nu simte vreo dorință de a cunoaște. Nimic din ceea ce se înțelege sau se spune despre ceva, nu exprimă și nu demonstrează esența lor. Căci una e ceea ce se spune despre ceva și alta e esența lucrului însuși. Or, dacă cunoașterea nu pătrunde pînă la miezul lucrurilor, ci e abia o încercare a minții în legătură cu lămurirea unui adevăr oarecare, atunci cu atît mai mult neștiința e o dovadă că sîntem departe de miezul lucrurilor. În orice caz, simpla încercare, care nu pătrunde pînă la ridicarea lor, nu poate fi numită în nici un caz cunoaștere. Drept aceea ar fi o nebunie să încercăm a explica mai mult decît am putea, izvorul a ceea ce nu există.

Întrucît, dar, învățătura noastră ne spune că viața sufletului constă din „participarea lui la Dumnezeu”, în acest caz cunoașterea sufletului constă din „participarea lui la Dumnezeu”, în acest caz cunoașterea însăși depinde de măsura în care ne împărtășim din Dumnezeu. Iar, dimpotrivă, neștiința dovedește lipsa oricărei dorințe de a cunoaște, ci mai curînd negarea însăși a acestei dorințe. Căci dacă nu simțim nici o dorință de a ne apropia de Dumnezeu, fără îndoială că ne-am îndepărtat de El (ceea ce constituie — răul cel mai mare), așa încît e logic pînă la urmă de ce chiar și un om, care pînă la un moment dat săvîrșea binele, va ajunge să deschidă ușa răului, ca acesta să intre în sufletul lui. Săvîrșirea binelui constituie un fel de leac pentru suflet; în schimb cine nu-i mereu atent spre taina evanghelică, unul ca acela nu se poate vindeca. Convingîndu-ne, așadar, că răul provine din îndepărtarea de Dumnezeu, care era viața noastră, e limpede că numai dacă ne-am împăca din nou cu Dumnezeu am putea ajunge iarăși la viață.

Dacă n-am putea spune că o astfel de viață se clădește numai pe nădejdea într-o viețuire curată, după cum s-ar putea spune nici contrariul, atunci poate că răsplata se va orienta după pilda celor văzute cu ochii noștri. Căci nici despre cel cu privirea curățată nu spunem că plata sau răsplata pe care o primește e dictată numai de cele ce se văd și iarăși, dimpotrivă, nici despre cel a cărui privire e bolnavă nu spunem că neapărat e osîndit la o pedeapsă oarecare pentru pricina că ochii nu-l ajută să vadă așa ceva. Ci după cum îi este dat în chip firesc unuia să vadă, altuia să nu poată vedea din pricina că puterea de a vedea i-a fost întunecată și împuținată, tot așa stau lucrurile și la cei cu viața feri-

cită : ea e asemenea acelor care au simțurile sufletului curățate, pe câtă vreme la ceilalți s-a pus un fel de albeață pe ochii lor, din pricina acestei boli a necunoașterii, care nu le îngăduie să guste din bucuria luminii de unde urmează că neputîndu-se împărtăși din ea spunem că un astfel de om nu a ajuns să mai aibă parte de viață.

După ce am făcut această precizare, e vremea acum să ne întoarcem și să cercetăm problema care ne-a fost pusă și care era următoarea : dacă pentru ceea ce-i drept se dau răsplăți bune, atunci ce se va alege de cel care, aflîndu-se încă în vîrstă fragedă, își sfîrșește viața la o vîrstă atît de tînă și care n-a cunoscut pînă atunci nici ce e rău și nici ce e bine, încît răsplata să-i fie atribuită, pe bună dreptate, pe baza acestor factori? Judecînd drept, ținem seama de cele spuse pînă acum, vom răspunde că binele pe care-l așteptăm în cazul acesta este ceva firesc în viața neamului omenesc, de aceea acestuia i se spune cu un alt cuvînt „răsplată”, lucru pe care îl vom putea explica mai ușor printr-o pildă. Căci să zice, că în discuția noastră e vorba de doi oameni, care au dat într-o boală de ochi oarecare, dintre care unul s-a îngrijit mai serios să se vindece, încercînd cu grijă tratamentele, oricît ar fi fost ele de neplăcute, pe cînd celălalt nu numai că nu s-a lăsat de petreceri pe la băi publice și de beții fără capăt, ci nici măcar n-a vrut să audă de vreun sfat al medicului, care să-i ajute la vindecare. Drept aceea putem trage concluzia în amîndouă aceste cazuri, că pe bună dreptate își primesc fiecare din ei roadele pe care și le-au ales cu voia lor, căci se vede că acesta din urmă avrînd să se lipsească de lumină, pe cînd cel dintîi a ajuns să se desfăteze în ea, deși am putea spune în chip exagerat că, în amîndouă cazurile e vorba tot de un fel de „răsplătire”.

Același lucru se poate spune și în legătură cu cele discutate despre pruncii răpiți din viață înainte de vreme, căci gustarea din viață e un lucru firesc naturii omenesti, dar fiindcă aproape toți cei ce trăiesc sînt stăpîniți și răpiți de boala necunoașterii, dintre aceștia însă cel care se purifică prin tratamentele convenite și-și spală așa zicînd albeața de pe puterea de vedere a sufletului, se face vrednic de a primi răsplata strădaniei sale și de a intra în calea firească a vieții, pe cînd cel care nu vrea să știe de căile de curățire prin virtute, ci prin plăceri înșelătoare s-a lăsat molipsit de boala greu de vindecat a necunoașterii, apucînd astfel pe o cale nefirească, înstrăinîndu-se de menirea lui prin aceea că n-a vrut să mai fie părtaș vieții la care fusese chemat și care i se potrivea. În schimb, pruncul care n-a cunoscut răutatea și ai cărui ochi sufletești n-au fost împiedicați de boala nici unei albețe de a gusta din bucuriile luminii, acela petrece în sălașurile lui firești, întrucît nu simte să-i lipsească nimic, nici în sănătate, pentru că de la bun început el n-a îngăduit bolii să prindă rădăcini în sufletul său.

De altfel, mi se pare că într-o anumită măsură, felul în care decurge viața prezentă se apropie de cel al vieții pe care o așteptăm. Căci după cum cea dintîi creștere a pruncilor se datorește sînelui de mamă și legănării doicei, după care urmează cealaltă hrană potrivită cu vîrsta spre a-i fi de folos celui care trebuie să crească și în chipul acesta con-

tinuă lucrurile pînă la deplinătatea vîrstei, cred că tot așa se împărtășește și sufletul, după putere, din fericirea legată de viața care i-a fost rînduită în chip firesc, după cum am învățat acest lucru de la Apostolul Pavel, căci într-un fel hrănim pe cel ce a crescut în putere și în alt fel pe prunc și pe cel încă nedeplin dezvoltat. Doar despre ei vorbește Apostolul atunci cînd zice: „cu lapte v-am hrănit, nu cu bucate, căci încă nu puteți minca”³⁹, iar despre cei care au îndeplinit măsura vîrstei celei înțelegătoare: „Hrana tare este pentru cei desăvîrșiți”⁴⁰, ca unii care au prin obișnuință simțurile deprinse (să deosebească binele și răul).

Așadar, întrucît nu se poate spune că atît bărbatul, cît și pruncul se află în aceeași situație, chiar dacă nici o boală nu s-ar lega de nici unul din ei (căci cum ar putea trăi cineva în desfriu, dacă nici măcar n-a cunoscut o astfel de viață?), trebuie să spunem că nici unul, nici celălalt nu ajung să sufere ceva, pentru motivul că atît unul cît și celălalt sînt liberi de patimi, dat fiind că roadele acestor plăceri nu se mai percep la amîndoi în același fel întrucît oamenii în vîrstă se lasă ademniți uneori chiar și de niște cuvinte sunătoare, altora le stă gîndul numai cum să întreprindă isprăvi nepotrivite chemării lor, unora le place să fie lăudați și preamăriți pentru te miri ce slujbe înalte, altora le place să-și facă renume prin ajutorarea celor lipsiți, altuia îi stă la inimă să-și ia o soție de neam mare, prin care s-ajungă la o casă falnică sau cite și mai cite plăceri, la care îi poate duce o viață ușuratică, fie că-i vorba de plăceri care gîdilă urechile, fie din cele care ațîță pofta de a le vedea cu ochii, cum sînt vînătorile, bălăcirea în rîuri ori în lacuri balneare, participarea la întreceri gimnastice, la banchete și petreceri ori la alte și alte prilejuri de acest fel. În schimb, ceea ce farmecă mai mult închipuirea pruncilor este laptele, brațul doicei, umblatul și legănarea liniștită care știu îndemna și îmbia la somn, căci e tipic pentru vîrsta aceasta să nu priceapă ceea ce-i dincolo de plăcerile copilărești, de aceea și cei care pînă trăiesc își hrănesc sufletele cu virtute și care, după cum grăiește Apostolul „și-au desprins simțirile cugetului”⁴¹, dacă s-ar muta la cea viață netrupească, drept temei că în ei nu există altfel de pofte decît plăceri și gînduri duhovnicești, de care s-au împărtășit mai mult sau mai puțin după măsura care le-a fost dată pînă acum în viață. În schimb, sufletul unui copil, care n-a ajuns încă să guste din virtute, rămîne liber de relele care izvorăsc din necinste și din nelegiuri, întrucît ei n-au ajuns să se întineze de boala răutății, iar din viața lor, pe care o învățătură mai înaltă a definit-o fie „cunoaștere” fie „împărtășire din Dumnezeu”, atîta ajunge să înțeleagă un astfel de ucenic pe cît e în stare să-l ajute educarea lui, pentru ca să ajungă apoi, la timpul potrivit, la hrana virtuoaasă pe măsură ce poate primi în el învățătură tot mai deplină și mai bogată.

³⁹ I Corinteni 3, 2.

⁴⁰ Evrei 5, 14.

⁴¹ I Timotei 4, 7—8.

Privind, aşadar, la acele răutăţi care decurg din necinste şi din lene, vom spune că în afară de faptul că sufletul este lipsit acum de ceea ce numim „întărire în virtute” cît şi de ceea ce însemnează „a nu se împărtăşi deloc din viaţa” propriu zisă, prin aceasta nu vrem să spunem că amîndouă aceste comportări s-ar petrece la fel. Căci la unul s-au auzit — zice proorocul — „graiurile cerurilor”⁴², prin care se vesteşte mărirea lui Dumnezeu şi prin mijlocirea celor create se îndrumă la cunoaşterea Celui care le-a făcut pe toate, iar cu ajutorul celor care e într-adevăr Înțelepciunea, trebuie să vedem un adevărat Dascăl, pe care-l ascultă toate creaturile lumii, înţelegînd, prin asemănare cu frumuseţea acestei lumini văzute, frumuseţea luminii celei adevărate, iar din tăria pămîntului deducînd tăria de neclintit a Celui care l-a făcut, precum şi mărirea peste măsură a cerului-trebuînd să deducem pe Cel ce are în Sine puterea nesfîrşită şi fără margini.

În sfîrşit, credem că privind la razele soarelui, care coboară de la înălţimi atît de mari şi care ajung pînă la noi, va trebui să înţelegem că n-a slăbit deloc puterea lucrătoare a Proniei celei dumnezeieşti, Care de acolo, de sus, din înălţimea Dumnezeirii, coboară la unul fiecare din nou. Căci dacă acest singur luminător (care este soarele) cuprinde totul cu puterea lui strălucitoare, împărtăşindu-se pe sine însuşi tuturor celor care vreau să se folosească de el şi care vreau să guste din el (căci deşi se dăruieşte întreg pe seama fiecăruia, el a rămas totuşi nedespărţit), cu atît mai mult vom zice despre Făcătorul luminii că „s-a făcut tuturor toate”⁴³, cum a zis Apostolul, împărţindu-se şi dăruindu-se fiecăruia pe atîta cît de supus era.

Căci şi cel care vede un spic dintr-un lan de grîu, sau un vîlstar oarecare dintr-un pom, ori un strugure dat în pirgă dintr-o vie, sau în general frumuseţea toamnei timpurii, fie că privim mai devreme merii în floare ori mai apoi plini de rod, sau chiar şi numai iarbă înflorită şi crescînd parcă singură, ori muntele care se înalţă cu piscurile lui pînă la înălţimea stelelor şi izvoarele de la poalele munţilor curgînd asemenea unor ciorchini din coastele sau din despîcăturile munţilor şi apoi formîndu-se adevărate riuri pe ţinuturi tot mai joase, în sfîrşit, mările care primesc apele riurilor din toate direcţiile, dar care rămîn şi pe mai departe la nivelul lor, valurile care se izbesc puternic de ţărmuri, dar care totuşi rămîn şi ele pe mai departe înghiţite în mare, fără să treacă însă dincolo de ţărmurile rînduite, — luînd în considerare toate acestea şi altele de acest fel, cum să nu-ţi dea să înţelegi că nu numai învăţătura despre Dumnezeu izvorăşte de la „Cel ce este”⁴⁴, ci că într-un fel oarecare El ne-a rînduit şi puterea de a gusta din plăcerile acelea?⁴⁵

Şi ca să las deoparte disciplinele ştiinţifice, prin care cugetul omului se agereşte, promovînd virtutea, cum sînt geometria şi astronomia,

⁴² Psalmul 18, 3.

⁴³ I Corinteni 15, 28.

⁴⁴ Ieşirea 3, 14.

⁴⁵ A se vedea şi studiul nostru *Sfîntul Grigorie al Nisei admirator al creaţiei*, în revista „Mitropolia Ardealului”, nr. 1/1989.

cunoașterea adevărului cu ajutorul cifrelor (= aritmetica), precum și întreg temeiul și metoda de a demonstra pe cale rațională a celor pe care nu le cunoaștem, ca și calea confirmării celor pe care le înțelegem și, desigur, mai presus decît toate, filosofia Sfintei Scripturi — toate acestea sînt tot atîtea căi, pe care cei care au fost instruiți în tainele creștine își dobîndesc deplin purificarea. În schimb, cel care n-a ajuns să cunoască nimic din toate acestea și nici n-a fost, așa zicînd, dus de mîna prin lumea aceasta ca să cunoască lucrurile suprafirești, ci, trecînd prin viață, a rămas cu totul fraged, nevinovat și lipsit cu totul de experiență și cu mintea netulburată de nici o viclenie un astfel de „om” n-a ajuns la nici una din stările, pe care le-a cunoscut cel despre care am vorbit adineaori, dar pentru acesta s-a dovedit că deși nu s-a împărțat din nici una din plăcerile vieții, totuși n-a fost cu nimic mai puțin fericit în comparație cu cel aflat în situația opusă, căci, în felul lui, și el a „participat” totuși. Decît cel care a trăit numai în răutăți, se dovedește a fi fost mai fericit nu numai cel care n-a cunoscut niciodată răutatea, poate că chiar și cel care nici măcar n-a ajuns să guste bine din viață⁴⁶. Căci cită vreme la Iuda, din pricina mărimii unei astfel de nelegiuiri, pedeapsa prin care s-ar ispăși ar trebui să se întindă pînă la nesfîrșit⁴⁷, cum s-ar putea prescrie o durere unde temeiul ei nu există?

A face comparație așadar, între viața trăită în virtute a unui prunc fraged și care n-a ajuns la maturitate, e dovadă că acela judecă însuși nematur, cînd raportează, față de realitate, astfel de lucruri. Căci te întrebî în cazul acesta, că fiind răpit cineva din viață la o vîrstă atît de crudă, dacă se mai împacă acest lucru cu înțelepciunea dumnezeiască a Providenței? Iar venind vorba despre cei născuți dintr-o căsnicie nelegitimă, care poate că ar fi fost în interesul părinților să dispară cu totul din viață, atunci pe nedrept s-ar cere socoteală lui Dumnezeu pentru astfel de fapte nelegiuite, acuzîndu-l la judecată că așa ceva n-a fost săvîrșit pe calea dreaptă. Dar dacă cineva, cu toate că a fost crescut și îngrijit cu dragoste de către părinții lui care l-au primit ca pe un dar a lui Dumnezeu, totuși el n-ajunge să se bucure de viață căci a fost chinuit de o boală nevindecabilă (a cărei cauză nici nu se cunoaște), un astfel de caz la care ne referim, credem fără îndoială că el se încadrează în cele prevăzute cu totul la Providență și trebuie nu numai să tratăm cu răbdare astfel de suferințe, ci nici măcar n-avem drept să presupunem că încă din copilărie n-ar fi fost prevăzut ceva de acest fel. Căci se poate ca Cel care a cunoscut mai dinainte viitorul să oprească dezvoltarea pînă la desăvîrșire a pruncului, pentru ca nu cumva răul cunoscut de către puterea Preștiinței să se dovedească biruitor și coplesitor peste viața tînărului și astfel pe temeiul deplinei libertăți, restul vieții să devină izvor nesecat de nenorociri.

⁴⁶ Mereu se află, puse una față de cealaltă, categoria celor virtuoși pe de o parte și a celor răpiți prematur din viață, pe de altă parte.

⁴⁷ Matei 26, 24.

Dar ca să înțelegem mai limpede lucrurile mai bine să dăm un exemplu.

Să presupunem, la un ospăț, o bogăție variată de mâncăruri și să ne închipuim că între toți oaspeții veniți acolo era unul care cunoștea exact gusturile și înclinările tuturor invitaților din întreaga mulțime, știind și ce-i place fiecăruia și ce nu. Acestui om i s-a încredințat atita putere și răspundere, încît putea să rînduiască, singur pe seama fiecăruia, ceea ce credea el că le convine sau nu, avînd libertatea să rînduiască lucrurile în așa fel încît nici să nu-i îmbolnăvească cu mâncărurile, dar și să pregătească mâncăruri cît mai hrănitoare fără ca să provoace tulburări în stomacul oaspeților prin mulțimea bucatelor. Pe lîngă acesta, se mai afla acolo, ales din mulțimea pivnicierilor, și unul mai mare peste băutură, care era și căpetenia petrecerii, care trebuia să servească băuturile, trebuind să fie încontinuu, de la început pînă la sfîrșit, în bună dispoziție, înveselind pe toți, dar ferindu-se și rămînînd curat de orice beții și alte nebunii. După cum unuia nu-i place mirosul unor bucate, acuzînd pe căpetenie de nepricepere, care ar face așa ceva din invidie, iar nu ca pe unul care lucrează Providenței dumnezeiești.

Dacă ne gîndim la cei care în urma băuturii au ținută necuviincioasă dedîndu-se la vomitări, la gesturi urite și la rostirea unor cuvinte nepotrivite, aceștia mulțumesc celui care i-a certat mai înainte, încît acum s-au putut stăpîni de la astfel de fapte lipsite de măsură.

Dacă am înțeles bine pilda spusă adineori, ne va fi ușor s-o aplicăm la înțelesul temei propuse. Și care-i această temă? Cărei cauze se datorește faptul că, în strădania lor părinții care pun cel mai mare preț pe strădania de a-și asigura după ei un urmaș vrednic, Dumnezeu răpește totuși, adeseori fără vreme, la o vîrstă prea puțin dezvoltată, pe unele din ființele pe care le-a plăsmuit? Celor care pun astfel de întrebări le amintim de pilda cu banchetul, căci deși la masa vieții sînt multe și variate bucate (să mă înțelegi bine cînd ți-am vorbit de destoinicia pregătirii bucatelor și de pregătirea lor după diferite gusturi, căci nu toți caută să-și îndulcească viața cu mierea plăcerilor, ci pentru că undeva viața se condimentează după gusturi mai piperate, cum născocesc de pildă, cei care aleargă după plăceri și după dresuri de tot felul încît să le gîdile stomacul cu mai multă acreală, cu mai multă sare și cu mai mult piper), pentru că nu toate îndeletnicirile cer să ne îndulcim viața, făcîndune-o mereu plăcută și veselă, ci, în unele cazuri viața ne-a adus destulă sărătură în bucate, alteleori ea are gust pipărat, oțet, cu gust amar și uneori acru, adeseori rămînîndu-ne hrana nemistuită și greu de acceptat multe din întîmplările vieții, multe din vasele din care mîncăm fiind pline de falsitate și de înșelăciune; mulți din oaspeți punînd să fiarbă în aceeași oală păcatul îngîmfării la un loc cu înșelăciunea gătelii, alții pregătesc și beau laolaltă nerușinarea cu răcăcirea bețiilor nesfîrșite, pe cînd alții pun alături vomitarea greșitei lor judecăți cu

insinuările cele mai rușinoase ale desfrînării⁴⁸. Ca să nu întirzie prea mult cu pregătirea unui astfel de banchet, cel care nu-i în stare să se poarte cinstit și cuviincios la masă, e luat mai devreme din ceata comensalilor, ca să nu facă ceva ce nu se cade în astfel de întâlniri, apucături care se potrivesc mai mult pornirilor nestăpinite ale dobitoacelor.

Aceasta este ceea ce numesc eu lucrarea desăvîrșită a Providenței, care nu vindecă numai bolile declarate, ci ferește și de cele care încă n-au apărut. Așa am înțeles eu lucrurile și în legătură cu moartea prematură a pruncilor: Cel care toate le lucrează cu rînduială prin iubirea Sa de oameni, Acela nimicește pînă și ființa răutății, fără ca prin puterea Preștiinței Sale să îngreiească libertatea voii, aceasta pentru ca să arate chiar prin fapte că sprijinește mai mult binele decît răul, ori de cîte ori pornește la luptă împotriva răului. Dar și prin cazuri de felul acesta a combătut adeseori părăta necesitate a zgîrceniei, Cel care a organizat banchetul vieții, pentru că — mă gîndesc — lipsit de pretexte înșelătoare, boala iubirii de argint să apară umbrită de vreun vâl închipuit. Căci cei mai mulți spun pe față că de aceea a crescut și mai mult pofta lăcomiei pentru ca pe urmașii lor să-i facă și mai bogați, boală specifică lor și de neiertat, argumentînd că de nevoie nu-și căsătoresc copiii, ba nici copii nu vreau să aibă, tocmai din cauza acestei lăcomii condamnabile. Căci, întrucît mulți nu-și doresc urmași sănătoși din pricina greutăților aduse de nașteri mai numeroase și nici nu nădăjduiesc să mai aibă cîndva: în loc de mai mulți copii se dezvoltă între ei multe și diferite pofte, între altele și aceea ca să nu cumva să se îmbolnăvească din nou.

Iar dacă unii din cei care o duc rău în viață sînt cruzi și mereu cu gînduri negre, robiți tuturor poftelor, porniți spre minie, nedîndu-se în lături de la nici o nelegiuire, hoți, ucigași, trădători de patrie sau chiar și mai detestabili decît toate acestea (cum sînt cei ce-șiucid părinții sau care-și maltratează mamele, cei ce-șiucid copiii sau care trăiesc în chip neleguit în căsnicii mixte)⁴⁹, dacă, așa cum sînt, toți aceștia îmbătrînesc în răutățile lor, atunci cum se împacă faptele lor cu cele spuse înainte? Căci dacă cel răpit prematur din viață, pentru că nu cumva după exemplul celor chemați la banchet să se îndoape pînă la sfîrșitul vieții doar din plăceri și să cadă pradă miniei, printr-o purtare de grijă și bunăvoință, pe cînd era încă viu e scos de la banchet, atunci din ce cauză să se zbuciume pînă la bătrînețe într-o benchetuire continuă, răspîndind atît sieși cît și celorlalți comensali, mirosul rău al beției patimilor?

În cazul acesta, de ce susții într-una că tocmai prin marea ei iubire de oameni Providența dumnezeiască scoate din viață pe prunci înainte de a ajunge ei să săvîrșească rele, dînd a se înțelege că mai bine ar fi

⁴⁸ În studiul său A. Lallemand („Coloquii”) aduce dovezi clare privitoare la obișnuințele culinare antice, din care ne convingem că Sf. Grigorie cunoștea îndeaproape gusturile culinare ale „societății înalte” de atunci.

⁴⁹ E ușor de reținut aspectul social al condamnării păcatelor de felul acestora.

fost omului să nu sefi născut deloc?⁵⁰. Vom răspunde și la această întrebare la fel, anume că de multe ori viața celor care au trăit cinstit este ea înșiși pentru cei pe care i-a adus pe lume o cauză de mai bine. Se pot culege din Sfintele Scripturi nenumărate mărturii⁵¹, din care deducem limpede că Dumnezeu ocrotești pe cei drepți și pe cei din neamul lor. Și ar fi cel mai mare bine dacă, gândindu-ne la această ocrotire de sus, ar putea fi împiedecat cineva să ajungă în viitor la rele. Dar întrucât în astfel de cazuri nesigure se pot face numai presupuneri, nimeni nu poate fi făcut răspunzător de ce ți se duce mintea la astfel de presupuneri. Căci nu numai despre căpeteniile neamurilor am zice că dăm slavă lui Dumnezeu pentru că i-a scos dintr-o viață nenorocită pe cel căruia i-ar fi fost dat să trăiască într-o astfel de viață, ci chiar dacă așa ceva s-ar întâmpla și cu cei răpiți din viață înainte de vreme: nici în astfel de caz n-ar fi deloc absurd să se creadă că pentru ei ar fi ceva mai chinuitor și mai primejdios să ducă o viață necinstită decât să fie scos din ea din pricina unei vieți nedrepte. Doar am înțeles din multe fapte că nimic nu se întâmplă fără știrea lui Dumnezeu, ci de fiecare dată vedem că nimic nu curge la întâmplare și nu-i fără rost nici o faptă din cele prin care Dumnezeu conduce lumea, nimeni n-ar putea tăgădui faptul că Dumnezeu e temelul a toate, înțelepciunea, bunătatea și adevărul. Căci se știe că ceea ce nu-i bun, nu-i nici adevărat.

Așadar, fie că, potrivit pricinilor amintite, unii din prunci sînt răpiți din viață înainte de vreme fie că e vorba de altceva, în afara celor spuse, se cade să mărturisim din capul locului că toate se petrec cu un anumit scop și încă cu un scop superior. Cunoșc pe cineva și am auzit și de un alt temel decât cel izvorât din înțelepciunea Apostolului, prin care unora din cei care se făcuseră vestiți prin nelegiuirile lor, li s-a îngăduit să-și ducă traiul după cum le era voia. Meditînd mai pe larg la explicarea Epistolei către Romani și căutînd să scoată concluziile logice la problema libertății, de la un moment dat au găsit că nu trebuie să mai învinuim pe Dumnezeu de rău ca și cum răul ar proveni de la Dumnezeu, întrucât din capul locului răul nu există și nu scapă nici controlului Celui care a creat toate. Da aceea răspundem întrebării puse, eliminînd contradicția făcută printr-o oarecare cugetare mai adîncă. Pentru că zice „Dumnezeu răsplătește pe fiecare după faptele sale”,⁵² de aceea e cazul ca de dragul mai binelui să dea și răutății un răspuns cuvenit. Căci doar de aceea a și fost îngăduit să se nască, adică să vină pe lume, un astfel de tiran egiptean⁵³, pentru ca prin suferința adusă de el să se îndrepteze Israel, să se adune la un loc și să se închege acest mare popor cu tot neamul lui. Căci după cum puterea dumnezeiască se făcea mereu

⁵⁰ Se vede că Hierios totuși nu era străin de acuza adusă lui Dumnezeu în sensul că ar fi într-un fel autor al relelor, așa cum transpare dintr-o cunoscută omilie a Sfîntului Vasile (P.S.B. vol. 17, 434 și urm.).

⁵¹ Psalmii 25, 21; 27, 7—9, etc.

⁵² Romani 2, 6.

⁵³ Se resimte aici (ca și în alte scrieri ale Sf. Grigorie) influența lui Origen. A se vedea cele cuprinse în „Filocalia” lui (P.S.B. vol. 7, 321—326; 421—426 etc.).

tot mai cunoscută, arătând că-i în stare să răsplătească cu bine pe cei care se arătau nevrednici, iar pentru pedepsirea fărădelegii nu-i lipsea nici putere — întrucît, pînă la urmă, poporul acela trebuia scos din Egipt, pentru ca să nu se molipsească și el de fărădelegile izvorîte din învățăturile rătăcite ale egiptenilor — tot așa și acel dușman al lui Dumnezeu, care din pricina mării lui nelegiuiri a fost numit „Faraon” s-a amestecat și a înflorit tocmai în viața acestui popor cu viața cinstită, pentru ca poporul Israel să ia cunoștință de o îndoită cunoaștere a puterii lui Dumnezeu, arătată pe buna dreptate fiecăruia : pe iudei, adică învățîndu-i să se facă mai buni, iar pe egipteni biciuindu-i și mai tare din pricina răutăților lor și astfel să se vadă că, în „desăvîrșirea înțelepciunii Sale, Dumnezeu știe să se folosească și de rău pentru promovarea binelui”⁵⁴. Căci se simțea nevoia ca Creatorul — dacă peste tot mai era lipsă ca și cuvintele noastre să mai întărească spusa Apostolului — era lipsă, așadar, ca uneori unealta de fier să fie călîtă de meșter în foc spre a o face și mai potrivită trebuințelor vieții și nu numai atunci cînd fierul a ajuns să se înmoaie în chip aproape firesc, ci oricît de refractar ar fi și oricît n-ar fi vrut să se schimbe bucuros cu ajutorul focului, totuși să fie modelat spre colaborare și spre folosința oamenilor. Căci de aceea se și folosește nicovala, pentru ca prin loviturile primite, fierul, înmuiat, să poată fi făurit și format după cum ne este de folos.

Dar vei zice poate că în cursul vieții nu toți oamenii au avut parte de suferințe, după cum nici cei care au dus viața cinstită n-au ajuns să culeagă roadele sudorilor. Cum se explică, vei zice Tu, faptul că unii care au trăit în nelegiuiri au reușit să scape nepedepsiți? Am să-ți dau răspuns și la această întrebare omenească și încă un răspuns ceva mai presus decît cugetarea obișnuită. Căci, zice undeva în proorocirile sale marele David, că o părticică oarecare de bucurie au totuși și cei care se dedică virtuții, dacă punem față în față bunătățile lor cu pieirea celor osîndiți : „Veselise-va dreptul cînd va vedea răzbunarea împotriva necredincioșilor ; mîinile le va spăla în singele păcătoșilor”⁵⁵. Și aceasta nu ca și cum s-ar bucura de răul altuia, ci pentru că ei abia în astfel de clipe ajung să înțeleagă cît de sănătoasă este viața virtuoasă a celor drepi, întrucît prin cuvintele spuse ni se dă să înțelegem că deosebirea dintre oamenii cinstiți și între cei răi ne aduce un spor de bucurie și de putere. De aceea, vorbele „mîinile le va spăla în singele păcătoșului” tocmai acest înțeles îl arată, că viața și faptele lui curate sînt puse în lumină îndeosebi prin pierzania păcătoșului. Doar însuși cuvîntul „a spăla” ne duce cu gîndul la o lucrare de curățire. Pe de lată parte, nimeni nu are obiceiul să se spele în singe, pentru că atunci se pătează mai tare, așa încît se vedește și mai limpede că aici se înfățișează tocmai deosebirea dintre opusul virtuții și al fericirii.

Să rezumăm, dar, cuvîntul nostru pentru ca înțelesul celor examinate să poată fi ușor de ținut minte. Nici moartea prematură a prunci-

⁵⁴ Origen, *Împotriva lui Celsus* (P.S.B. vol. 9, 582).

⁵⁵ Psalmul 57, 11.

lor nu ne dă drept să înțelegem că dacă ei au sfârși-o în chinuri, ar urma neapăra să credem că acest lucru numai așa se putea întâmpla, dar nici să spunem că soarta lor ar fi egală cu a celor care viața întreagă s-au curățit prin virtuți, dat fiind că purtarea de grijă a lui Dumnezeu n-ar fi îngăduit ca răul să copleșească dorința de mai bine a celor care se nevoiau să trăiască în felul acesta.

Biruirea unora dintre rele nu schimbă cele ce am spus. Prin ajutorul harului, răul a fost biruit de unii dintre părinții și strămoșii noștri; dar la cei care n-au (ei sau părinții lor), o astfel de îndrăzneală de a se apropia de Dumnezeu, aceia nu se bucură de o astfel de binefacere. Cu mult mai nenorocit decât cei vestiți prin fărădelegi și de-a dreptul monstruos pare cel pe care numai moartea îl oprește să ajungă nelegiuit și a cărui răutate fără de margini a fost săvârșită liber și nesilit de nimeni.

Dar poate că și pentru unii din cei care au ajuns pe treapta cea mai de jos a nedreptății, cugetarea apostolică găsește totuși un răspuns mîngietor, căci Cel care „toate cu înțelepciune le-a făcut“ va ști să săvîrșească ceva bun și prin mijlocirea răului. Chiar dacă cineva ar fi ajuns la culmea nelegiuirilor și, potrivit asemănării pe care am pomenit-o, ar fi ispitit să creadă că n-ar fi fost plăsmuit de mîna măiastră a lui Dumnezeu pentru un scop superior, chiar și în acel caz, pentru cei care viețuiesc creștinește tot mai există o rezervă îmbucurătoare, după cum ne-a dat proorocul să înțelegem, căci cînd e vorba de bine, oricît de mic ar fi acest bine, el nu-și pierde valoarea și nici nu-i fără de preț în fața Providenței lui Dumnezeu.

CUNOAȘTEREA APOFATICĂ ÎN ÎNVĂȚĂTURA ORTODOXĂ ȘI BUDDHISTĂ. CONCLUZII ÎN PERSPECTIVA UNUI DIALOG INTERRELIGIOS *

de : pr. prof. NICOLAE ACHIMESCU

Creștinismul și buddhismul sînt două religii aflate într-o continuă căutare a Absolutului. Deși poate primi caractere apofatice, acest Absolut, spre care credincioșii ambelor religii tind în permanență, rămîne o realitate care transcende, în ultimă instanță, atît realul cît și irealul, o realitate ce poate fi experimentată de orice credincios angajat spre aceasta. Totuși, ea nu poate fi niciodată cuprinsă, suficient exprimată și definită și deci restrînsă sau limitată, fie că este vorba de acel „Absolut” personal și atotștiutor din creștinism, numit Dumnezeu, fie că este vorba de acel „Absolut” impersonal din buddhism, numit „Nirvana”.

I. CUNOAȘTEREA APOFATICĂ EXPERIMENTALĂ ÎN ÎNVĂȚĂTURA ORTODOXĂ.

1. *Dumnezeu ca realitate ipostatică supraexistentă sau apofatică.*

La întrebarea lui Moise despre numele său, Dumnezeu îi răspunde : „Eu sînt Cel ce sînt” (Ieșirea 3, 14). Dumnezeu este, așadar, Cel cu adevărat existent, întrucît El există prin Sine Însuși, este suportul existenței de Sine și ca atare supraexistent sau supraființial. Ca persoană, din care își are obîrșia întreaga existență, El reprezintă realitatea personală supremă și este existență ipostatică apofatică, fiindcă numai aceasta poate fi supraexistentă în mod absolut. Fără îndoială, realitatea personală supremă este „supraexistentă sau apofatică prin excelență ca subzistența ființei dumnezeiești, întrucît Dumnezeu este ipostazierea ființei supraexistente divine”¹. Numai întrucît există o realitate personală supraexistentă, ca izvor și suport al existenței de sine, există pretutindeni o existență, care avîndu-și izvorul în realitatea personală

* Lucrare de seminar alcătuită în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Teologie fundamentală și istoria religiilor a Institutului teologic universitar din București, sub îndrumarea conf. dr. Remus Rus, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, I, București, 1978, p. 158.

supraexistentă, nu-și poate cauza în sine însăși, dar nici nu poate cauza, la rîndul ei, vreo altă existență, așa cum se întîmplă în buddhism, de pildă, unde acel condiționism sau lanț causal (pratityasamutpada) determină acest lucru.

Potrivit învățăturii ortodoxe, dacă nu ar exista o Persoană supra-existentă, nesupusă sistemului de referințe al naturii, n-ar putea exista nici persoana umană, și ea supraexistentă într-un anumit fel, prin chipul lui Dumnezeu din ea, capabilă de o existență nesupusă în mod deplin sistemului de referințe al naturii. Dumnezeu, ca realitate personală supremă, există de la Sine, în cel mai plenar sens al cuvîntului; El nu există de la nimeni și de la nimic în afară de Sine, ci totul și toate există de la Sine și prin Sine. El nu numai că aduce modificări realităților din afara Sa, dar le și crează. Ființa acestui Absolut personal suprem este diferită de ființa creată, e supraființială, supraesențială, este aceea „natura naturas”, transcendența întregii creații și existențe accesibile. „Numai ca Persoană supremă, Dumnezeu este de la Sine și toate atributele Sale sînt de la Sine și poate da și persoanei umane putința să se împărtășească de această calitate de Sine a sa și a actelor sale”².

Dat fiind faptul că esența nu există cu adevărat decît într-un subiect sau într-o persoană se poate afirma că suportul tuturor atributelor lui Dumnezeu de care se împărtășesc creaturile, însuși suportul existenței, este o realitate personală, ipostatică, sau întreit personală divină³. Această realitate întreit ipostatică divină, fiind suportul existenței, este imposibil de definit, întrucît toate noțiunile și cuvintele țin de ordinea existenței, care e definibilă.

Însăși infinitatea experiențată de noi își are suportul în Persoana supremă, supraexistentă și apofatică, ea fiind transcendată de această realitate personală supremă care e mai presus de ea, „depășind toată infinitatea”⁴. Dumnezeu e mai presus de spațiu, așa cum e mai presus și de timp, El le transcende pe amîndouă, întrucît noțiunile de spațiu și de timp L-ar limita, L-ar determina, L-ar restrînge⁵. El este mai presus de acestea, ca existență ipostatică supraexistentă, pentru că numai existența accesibilă poate fi localizată și temporalizată, pe cînd El este însuși izvorul și cauza spațiului și a timpului, însăși cauza existenței. El e mai presus de acestea, dar în același timp e în toate, în mod nespațial și netemporal, pentru că toate își primesc existența din El. El e în toate prin actele Sale referitoare la noi, creatoare, susținătoare și pronia-

² *Ibidem*, pp. 154.

³ Dionisie Areopagitul, *De Divinis Nominibus*, cap. V; P.G. III, col. 820: „E propriu Lui să fie prin existența însăși mai sus ca viața de Sine, înțelepciunea de sine și decît toate cele la care participă existențele care, înainte de a participa la ele, participă la existență”.

⁴ Dionisie Areopagitul, *ibidem*, cap. IX; P.G. III, col. 909.

⁵ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*; P.G., 91, col. 1180 D: „Dumnezeu nu este accesibil nici unei rațiuni și nici unui înțeles, din care cauză nici nu categorisim existența Lui ca existență. Căci toată existența este din El, dar El însuși nu este existență. Căci e mai presus și de existența spusă sau gîndită într-un mod oarecare sau în chip simplu”.

toare, acte prin care intră în planul creației și al existenței, ca Cel ce le produce și determină, făcându-Se accesibil nouă prin ele, fiind trăit de către noi.

2. *Experierea apofatică a lui Dumnezeu ca Realitate personală supremă*

Dumnezeu, ca realitate ipostatică supraexistentă sau apofatică, nu poate fi exprimat prin noțiuni, pentru că El este Viața însăși, este izvorul vieții. Cine socoște că îl cunoaște pe Dumnezeu, încercând să-L cuprindă în noțiuni, e mort spiritual din punct de vedere creștin⁶.

Dascălii Bisericii vorbesc întotdeauna de o anumită comunicabilitate a lui Dumnezeu, de o împărtășie a creaturilor de Dumnezeu, dar după ființă, Dumnezeu ne rămâne incomunicabil⁷. Tot ceea ce putem experia în Dumnezeu sînt doar lucrările Sale divine, energiile Sale divine necreate.

Ca realitate supraexistentă, transcendentă și apofatică, Dumnezeu este personal, este Realitatea tripersonală divină supremă. Cunoașterea apofatică creștină implică atît un „pogorămint” al lui Dumnezeu, o „cheneză” a Sa spre capacitatea credinciosului de a-L simți, cît și supraexistența Sa, transcendența Lui⁸. Persoana Lui transcende însăși in-finitatea Lui.

În cunoașterea apofatică experimentală creștină, toate atributele lui Dumnezeu nu sînt doar gîndite, ci și experiate, într-un anume fel, direct, credinciosul creștin trăind efectiv o anumită „scufundare” în in-finitatea, atotputernicia sau iubirea lui Dumnezeu. El nu cunoaște doar intelectual că Dumnezeu este infinit, atotputernic sau iubitor, ci experiază, trăiește aceasta.

După învățătura ortodoxă, cunoașterea deplină este, în general, o unire între subiectul cunoscător și cel cunoscut, respectiv între credincios și Dumnezeu ca Subiect absolut⁹, ceea ce implică de fapt, atît o accesibilitate din partea lui Dumnezeu, cît și persistența, ca persoană, credinciosului ce se unește cu El. În acest proces de unire, însă, mintea umană trebuie să abandoneze puterile ei create, întrucît puterea pentru această unire vine exclusiv din partea lui Dumnezeu¹⁰. Astfel, reali-

⁶ Sf. Grigorie al Nisei, *De incomprehensibili Dei natura*, I; P.G., 48, col. 404.

⁷ Dionisie Areopagitul, *ibidem*, cap. I, 2; P.G., III, col. 588 D: „Vei afla mulți teologi care laudă (dumnezeirea) nu numai ca nevăzută și necuprinsă, ci și ca dincolo de orice cercetare și urmă, neexistînd nici o urmă care să ducă la înfinitatea ei ascunsă. Dar binele nu e cu totul necomunicat vreunei existențe, ci arată cu bună voință raza sa suprastatornică în ea însăși prin iluminări corespunzătoare flecăreia dintre existențe și ridică mințile sfințite spre contemplarea ei posibilă și spre împărtășirea și asemănarea cu ea”.

⁸ Cf. Vl. Lossky, *Essai sur la théologie mystique de L'Eglise orientale*, Paris, 1944; Hristos Yannaras, *De l'absence et de l'inconnaissance de Dieu*, Paris, 1971.

⁹ Vezi Dionisie Areopagitul, *ibidem*, col. VII, 4; P.G., III, col. 872 D: „Cunoașterea este factorul unificator al celor ce cunosc și al celor cunoscuți, iar ignorarea este cauza schimbării continue și a despărțirii celui ce ignoră, datorită lui însuși”.

¹⁰ *Ibidem*, VII, 1; P.F., III, col. 865—868.

zind comuniunea plenară cu El, între El și noi „nu va mai fi o varietate de distanțe, ci Dumnezeu ne va fi la fel de aproape, la fel de intim, oriunde și oricând”¹¹. În Iisus Hristos, după Învierea Sa din morți, firea omenească a fost ridicată la o participare supremă, la infinitatea divină, iar în unire cu Hristos, toți cei ce cred în El participă ei înșiși la infinitatea divină, „ca să vă umpleți de toată plinătatea lui Dumnezeu” (Efe-seni 3, 19).

Participarea credinciosului creștin la infinitatea divină prin harul lui Hristos, manifestată într-o relație de comuniune plenară în iubire, înseamnă de fapt o comuniune maximă cu Dumnezeu ca subiect. Dar cuprindem sau definim această realitate personală supremă, respectiv pe Dumnezeu, doar după energiile Sale de viață și ființă făcătoare și îndumnezeitoare, care izvorăsc din Ea și prin care Ea însăși ne cuprinde și ne îndumnezeiește pe noi, cei din planul existenței accesibile. Atunci când îl preamărim pe Dumnezeu, noi nu preamărim „ființa mai presus de ființă, ci ieșirea de-ființă-făcătoare spre toate cele ce sînt ale obir-siei dumnezeiești, ale obirșiei ființei...”¹²

Prin urmare, potrivit învățăturii noastre creștine ortodoxe Dumnezeu este o realitate ipostatică supraexistentă, o Realitate divină întreit ipostatică. Dumnezeu, ca Absolutul creștin, este un Dumnezeu supra-existent, apofatic, dar un Dumnezeu al comuniunii plene, deoarece deși transcendent, El este o Persoană, Persoana supremă, deschisă per-manent spre alte persoane, și nu un „Absolut” apofatic impersonal, așa cum apare în buddhism.

II. CUNOAȘTEREA APOFATICĂ EXPERIMENTALĂ ÎN ÎNVĂȚĂTURA BUDDHISTA

1. *Tathata* — conținut al experienței apofatice a Adevărului ab-solut.

În buddhism, experiența apofatică nu are drept conținut o Persoa-nă transcendentă, ca Realitate ipostatică supraexistentă, ci un „Adevăr” (satya) absolut, care nu poate fi cunoscut intelectual, printr-o cunoaș-tere obișnuită (jhana), ci prin înțelepciune (prajna), ca trăire, ca ex-periență. Această înțelepciune este definită ca atotcunoaș-tere (sarvajnata) și substituie în multe dintre cărțile mahayaniste no-țiunea de „iluminare” (bodhi).¹³ În anumite părți din Yogacarabhumī, înțelepciunea eliberatoare — ca experiență a unei realități transfenome-nale unitare și care transcende orice limbaj și gândire — este determi-nată ca *tathata*.¹⁴ Această înțelepciune apare ca una care a fost elibe-rată de așa-numitele *vikalpas*.¹⁵ *Tathata* e redat de cele mai multe ori

¹¹ Pr. prof. D. Stăniloae, o.c., pp. 206—207.

¹² Dionisie Areopagitul, *ibidem*, V, 1; P.G., III, col. 816.

¹³ H. W. Schumann, *Buddhismus. Philosophie zur Erlösung. Die grossen Denk-systeme des Hinayana und Mahayana*, München 1963, p. 75.

¹⁴ Bo. Bhu, 30, 7 sq.; 26, 8 sq.; 28, 9 sq.; 199, 14 sq.

¹⁵ Cunoașterea adevăratei realități apare realmente eliberată de *vikalpas* abia atunci cînd, în stare de meditație, spiritul reușește să contemple adevărata reali-

prin „Ceea-ce-este așa cum este”, adică realitate adevărată prin sine însăși. El e conceput, așadar, ca o formulare abstractă a lui *tatha* („așa”), cu semnificația de „adevăr” și însemnând, astfel, „adevăr”. Conform acestei interpretări, înțelepciunea înseamnă, în contextul stării de desăvîrșire din buddhismul Mahayana, experiența desăvîrșită a acestui *tathata*, a adevărului, a ceea ce există sau este așa cum este.

Ne aflăm, ca atare, în fața unui adevăr considerat ca o realitate, nu o iluzie, un adevăr care există prin el însuși și datorită lui însuși, nu în fața unuia care există prin noi înșine și datorită nouă înșine. Acest adevăr nelimitat și indescriptibil nu poate fi cunoscut decît într-un mod apofatic experimental, motiv pentru care el scapă posibilităților noastre concrete de definiție, dar fără ca acest lucru să afecteze cu ceva realitatea lui.

În canonul buddismului Hinayana,¹⁶ noțiunea „*tathata*” caracteriza existența condiționată, lanțul cauzal (sanscr. — *pratitya* — *samutpada*; pali-pati *ccasamuppada*), ca pe o lege general-valabilă, căreia îi este subordonată întreaga lume aparentă, manifestabilă.

Așa cum afirmă buddhismul Mahayana, această *tathata*, care constituie conținutul înțelepciunii, reprezintă însă realitatea a tot ce există și este reprezentat. Fiind nedeterminată, ea nu se lasă conceptualizată de gândirea noastră discursivă. Din această perspectivă, *tathata* reprezintă adevărul absolut, necondiționat, nedeterminat, infinit și indescriptibil. Ea este o realitate care transcede totul într-o lume ireală, iluzorie și impermanentă; ea nu este o realitate convențională, fenomenală, ci una transfenomenală, supralogică, în care întregul univers își găsește propria-i eliberare, desăvîrșire și descătușare din determinismul care-l apasă. Gândirea rațională nu are de-a face cu înțelepciunea.¹⁷ Totuși, cunoașterea nu este inutilă pentru mîntuire, ci pregătește terenul pentru înțelepciunea (*prajna*) eliberatoare. Există o strînsă legătură și o interdependență reciprocă între cele două. De fapt, cunoașterea poate premerge înțelepciunii în procesul de desăvîrșire a buddhismului, dar poate și rezulta din aceasta ca o contemplație, ca o gnoză, ca o cunoaștere apofatică experimentală, cum ar fi tehnicile de meditație *jijhana* și *arupa-jijhana*. Există o continuitate de cunoaștere, care în ultimul ei stadiu, cel apofatic experimental, poate fi determinată și ca necunoaștere, respectiv ca o transcendere a realității convenționale definibile și contopirea — prin *prajna* — cu Absolutul necondiționat. Nirvana.

tate transfenomenală, în mod spontan și fără vreun act reflexiv voluntar. O concretizare pozitivă însă a acestei stări prin cuvinte sau imagini nu e posibilă. Această stare, indescriptibilă prin cuvinte: poate fi însă experimentată, trăită (L. Schmithausen, *Zur Struktur der erlösenden Erfahrung im indischen Buddhismus*, în: G. Oberhammer (Hrsg.) *Transzendenzlehre, Vollzugshorizont des Heils. Das Problem in indischer und christlicher Tradition*, Wien, 1978, p. 116).

¹⁶ SN., XII, 20.

¹⁷ Pr., Pa. Asta., 8.

Acest absolut necondiționat — și din acest motiv inexprimabil — transcende nu numai limbajul nostru, dar și sensul realităților convenționale existente „pentru noi”, fapt pentru care „sensul” său în care „converg” toate, sau ce „dispersează” toate, nu mai este un sens constituit ci unul existent prin sine însuși — *tathata*.

E foarte greu să înțelegem aceste adevăruri ale înțelepciunii, pe care nu le putem explica cu rațiunea. Lucrurile pe care nu le putem înțelege cu rațiunea ne par a fi ireale și nevrednice. Atunci când textele *Prajnaparamita* afirmă și neagă simultan același lucru, ele nu încearcă să descrie lucrul în sine, ci mai mult să-i demonstreze irealitatea lui ființială sau aparenta lui irealitate ființială și Absolutul. Astfel, Buddha afirmă în acest context către Subhuti: „Cel desăvârșit (*tathagata*), Subhuti, (această expresie) este un sinonim al lui *tathata*. Cel ce ar afirma, Subhuti, că cel desăvârșit a cunoscut în mod plenar supremul, iluminarea desăvârșită, acela ar grăi un neadevăr și m-a înțeles fals, pentru că pledează pentru ceva inexistent (respectiv o iluminare în sine ca ceva distinct de cel desăvârșit). Și de ce acest lucru? — Nu există, Subhuti, vreo *dharma* (o realitate singularizată, un adevăr parțial), pe care cel desăvârșit l-a cunoscut ca pe ceva suprem, ca pe o iluminare desăvârșită. În acel *dharma* (adevăr absolut-învățătură), pe care Cel desăvârșit l-a cunoscut și prezentat în mod plenar, nu mai există nici adevăr și nici greșală (întrucât el transcende orice antinomii). De aceea învață Cel desăvârșit: Toate acele *dharma*s (realități) sînt *dharma*s (conținuturi de învățătură) ale lui Buddha. Și de ce acest lucru? — Toate acele *dharma*s (realități), Subhuti, au fost propovăduite de Cel desăvârșit ca non-*dharma*s (nonrealități în sensul Adevărului absolut). De aceea sînt numite toate acestea „*dharmas* ale lui Buddha”.¹⁸

Ceea ce rezultă din acest text ne apare ca un bun exemplu pentru „ontologia iluzionistă” sau „antiontologia” buddhismului Mahayana.¹⁹ Toate aceste *dharma*s există doar ca entități aparte, ca de altfel tot ce există în general; în esență însă, ele sînt goale, ireale și iluzorii. Inseși acei Buddha nu sînt altceva decît iluzie sau aparență (*maya*). Acest iluzionism poate fi corelat, propriu-zis, cu învățătura dezvoltat în Hīnayana despre non-sineitatea și non-substanțialitatea tuturor factorilor existențiali.

Tathata, respectiv adevărata ființă a factorilor existențiali²⁰ nu mai este determinată doar ca o non-sineitate a factorilor esențiali, ci ca non-ființă a lor (*dharma-nairatmya*). Și în măsura în care această

¹⁸ VchP., 17 c-d (citată la H. W. Schumann, o. c., p. 76).

¹⁹ Cf. L. Schmithausen, o.c., p. 113.

²⁰ Cele cinci componente ale individualității umane, numite și „moduri de contactare a realității sau „agregate” sînt numite *skandhas palikhandas* și sînt în număr de cinci: corporalitatea (*rupa*), percepția (*sanna*), activitatea spirituală (*sankhara*) și conștiința (*vinna*). Laolaltă, ele constituie ceea ce se cheamă „om” (Cf. MN. 28; K. Hoppenworth, *Der Buddhismus. Information für Christen zur Auseinandersetzung mit dem Buddhismus. Handbuch mit Quellentexten*, Wannweil, 1977, p. 68 sq.; C. H. Ratschow, *Leiden und Leidensaufhebung im Bud-*

tathata, adevărata ființă a lumii, este determinată ca non-ființialitate a factorilor existențiali, ea înseamnă, în același timp, negarea lumii, încetarea ei dinainte de a exista și în consecință negarea stării de Nirvana, totul fiind o iluzie, un vis, deoarece „iluzie și Nirvana, vis și Nirvana, nu sînt două lucruri distincte”.²¹

Totuși, Buddha n-a intenționat, în învățătura sa, să degenereze realitatea într-un „Nimic” absolut, în neant, după cum uneori s-a înțeles de către unii specialiști²², ci doar să confere adevărului realității absolute, un caracter apofatic, s-o scoată din sfera cunoașterii convenționale și limitate. Pentru Buddha, ca și pentru adepții săi, iluzia și Nirvana, visul și Nirvana sînt identice, nu pentru că ele sînt neant, nimic, ci pentru motivul că limbajul și rațiunea umană nu pot prinde, nu pot limita și „de-fini” prin aceste concepte sau „de-finiții” de „iluzie” și „Nirvana”, „vis” și „Nirvana” realitatea absolută, care transcende orice limbaj și rațiune. Tocmai de aceea, aparenta „antiontologie” profesată de Buddha se conturează, în sensul interpretărilor mai noi, ca o „ontologie” a unui adevăr care există prin sine și pentru sine, fără să aibă nevoie de „de-finițiile” noastre pentru a exista. Ceea ce face Buddha prin aceste precizări este tocmai distincția între ceea ce există dependent și condiționat de „constatarea” noastră — care înseamnă „de-finițe” — și aceea ce există necondiționat deci prin sine, independent de noi.

În contextul acestui concept despre *tathata*, Samsara și Nirvana, de exemplu, pluralitatea și unitatea, se deosebesc doar în viziunea celui nedesăvîrșit, întrucît pentru cel desăvîrșit ele sînt identice. Ele sînt ființial „goale” (*sunya*). Dar în timp ce omul nedesăvîrșit experimentează „vacuitatea” (*sunyata*) tuturor lucrurilor ca pe o calitate negativă, cel desăvîrșit o povestește ca pe *tathata*, ca pe ceva adevărat și real, de la sine și pentru sine, ca pe realitatea (dharmata) lumii și ca pe starea de Buddha (buddhata) a celor ce nu au devenit *Buddhas*. În această stare de „vacuitate”, cel înțelept experimentează toate ființele și pe acei *Buddhas* ca pe o unitate ființială și eliberată, iar cel nedesăvîrșit suferă deoarece acordă importanță unei existențe care se reduce în manifestarea ei la un aspect pur evenimential și lipsit de ființă, socotindu-se, drept consecință, nemîntuit.²³

Datorită înțelepciunii dobîndite (prajna), *Bodhisattva* recunoaște așadar, că el există, că Nirvana există, dar într-o formă paradoxală, adică așa cum sînt. Existența lor cunoaște, deci, o formă nemanifestată, pe care noi n-o putem percepe și descrie, ca *tathata*.²⁴ Prin identitatea

dhismus und im Christentum, in E. Damman (Hrsg.), *Glaube, Liebe, Leiden in Christentum und Buddhismus*, Stuttgart, 1965, p. 52 sq.; M. Lander, *Wirklichkeit und Erlösung. Eine Welt — und Inschau im Geiste des Buddha*, Konstanz, 1952, p. 47, sq.

²¹ Pr. Pa. Asta., 2 (la H. W. Schumann, o. c., p. 76).

²² J. - P. Schnetzler, *La méditation bouddhique. Bases théoriques et techniques*, Paris, 1979, p. 33.

²³ Cf. H. W. Schumann. o. c., p. 77.

²⁴ E. Conze, *Im Zeichen Buddhas. Buddhistische Texte. Hrsg. und eingeleitet*, Frankfurt — Hamburg, 1957, p. 128.

sa cu aspectul metafizic al Nirvanei — căreia încă din vechime, cel puțin în anumite părți ale tradiției buddhiste, i-au fost conferite și trăsături pozitive — *tathata* primește în mod frecvent, în special, în izvoarele *Yogacara*, caracterul unei realități pozitive adevărate, al unei existențe reale, absolute, ascunsă în spatele unei lumi aparente și ireale. Această *tathata* nu reprezintă, deci, nicidecum neantul, în pofida faptului că este inexprimabilă.²⁵

2. Cunoașterea Nirvanei ca existență de sine și prin sine.

Prin mesajul din VchP., 17 C-D, Buddha pledează insistent pentru o dezintegrare a realității din relația subiect, obiect, care ar deforma-o, ar denatura-o.²⁶ Adevărul este o realitate atunci când este golit de „balastul” pe care i-l conferă „subiectivitatea” umană, atunci când rămâne el însuși, când scapă operației de „constituire” care vine din partea individului. Prin această, mesajul lui Buddha poate fi redescoperit mult mai tirziu în fenomenologia europeană, mai precis în „procesul constituant” al realității. În acest „proces constituant”, ca meditație permanentă și constantă asupra „cogito-ului”, eul ne apare în mod constant ca o „viață de experiență”, respectiv postulată practic sau subiect al acțiunilor omului, în buddhism.²⁷ El *constituie* obiectivitatea și — prin aceasta — *se constituie* pe sine însuși ca „sursă a priori de obiectivitate într-o dezvoltare constantă.”²⁸

Spre deosebire de fenomenologia europeană, în care gânditorul se străduiește să constate, să descopere adevărata realitate a lumii, fenomenologia buddhistă încearcă și o prezentare a modalităților în care această lume se poate desăvîrși în acest plan fenomenal, a modalităților în care ea devine „ceea ce este” (*tathata*). Această problemă nu poate fi rezolvată decât în mod apofatic experimental. Nu se mai poate afirma, finalmente, despre cel desăvîrșit că „există” sau „nu mai există”, ci doar a devenit ceea ce trebuia să devină, că s-a identificat cu „realitatea” ultimă, cu Absolutul necondiționat, cu Adevărul plener aflat dincolo de orice reprezentări sau categorii umane de definiție. Nirvana, adevărul și realitatea absolută există ca „esență” și adevăr independent de geneza empirică a reprezentărilor și gândirii noastre raționale; ea se prezintă ca un Absolut ce poate fi privit ca un pur po-

²⁵ Cf. Bo. Bhu, 26, 12 sq.; 28, 10 sq.; 30, 4 sq. etc.

²⁶ Cf. Dhiravamsa, *Das meditative Leben. Ein neuer Weg zum Buddhismus*, Wien, 1977, p. 37; H. Stein, *Psychoanalytische Selbstpsychologie und die Philosophie des Selbst*, Meisenheim am Glan, 1979, p. 73.

²⁷ H. Nakamura, *Die Grundlehren des Buddhismus. Ihre Wurzeln in Geschichte und Tradition* in: H. Dumoulin (Hrsg.), *Buddhismus der Gegenwart*, Freiburg, 1970, p. 20; dr. H. -Hecker, *Das buddhistische Nirvana Mit einer Stellenlese aus den Pali-Texten*, Hamburg, 1971, p. 29.

²⁸ Tudor Ghideanu, *Conștiința filosofică de la Husserl la Teilhard de Chardin*, Iași, 1981, p. 35; idem, *Percepție și morală în fenomenologia franceză*, București 1979, p. 15 sq.

sibil, ca o realitate sui-generis, existentă prin sine și pentru sine (tat-hata), golită de orice reprezentări ale categoriilor noastre de cunoaștere (sunyata).

Caracterul apofatic al stării de Nirvana, imposibilitatea de „de-finiție” a acesteia, sînt reliefate în mod evident și de scopul tehnicilor de meditație *jjhana* și, mai ales, *arupa-jjhana*. Ultima dintre cele cinci *arupa-jjhana*²⁹ vizează tocmai realizarea unei independențe totale a ascetului față de tot ceea ce există, o „simplificare” a individului și o transcendere totală a tuturor premiselor de existență actuală. Acest lucru înseamnă și o transcendere a posibilităților și categoriilor actuale de „de-finiție”, în baza căreia Nirvana devine mai mult o stare în care ascentul poate fi „ceva” sau „nimic”, o stare în care „ființa” și „nonființa”, „existența” sau „non-existența” rămîn doar palide posibilități de definire, dar care nu reușesc să surprindă adevărul. Adevărul rămîne doar în sine și prin sine, existînd necondiționat. Nirvana „se află” undeva, dincolo de aceste definiții, ea este adevărul care există prin sine însuși și independent de definițiile noastre; ea transcende „existențul” sau „non-existențul”, întrucît categoriile de „existență” sau „non-existență” sînt, în ultimă instanță, un produs al intelectului și simțirii noastre. Or, ultima dintre cele cinci *arupa-jjhana* implică tocmai descătușarea de conștiință și senzații, ca premisă a nirvanizării, *sanna-vedayita-nirodha*.

Tot la fel, în buddhismul Mahayana, aflat pe a șasea treaptă (bhumi) a drumului spre desăvîrșire,³⁰ *Bodhisattva* se găsește la limita dintre „a fi” și „a nu fi”, dintre „existență” și „non-existență”. El opune lucrurilor, în așa-zisa lor individualitate, „vacuitatea”, care conferă o identitate pleneră întregii existențe. Cel desăvîrșit transcende binele și răul. Pentru el, nu mai există nici un fel de antinomii, inclusiv aceea a existenței și non-existenței. Predicate ca „existență” și „non-existență”, care pot defini ceea ce este finit și condiționat, nu pot fi utilizate pentru a defini ceea ce este necondiționat.³¹

Prin urmare, însăși noțiunea de „existență” este în buddhism o noțiune cu caracter relativ, empiric, apărută din cele cinci elemente ale personalității. Ea nu poate fi pusă în legătură cu existența unui „eu”, în sensul plener, absolut. Dată fiind relativitatea și impermanența celor cinci elemente, expresia „existență”, ca rezultat și conținut aparent al lor, capătă, la rîndul ei, un caracter relativ, impermanent și aparent, chiar un caracter apofatic, de transcendere a acestor categorii aparente. Progresînd în practica sa, buddhistul experiază tot mai profund

²⁹ Dr. Fr. Heiler, *Die buddhistische Versenkung. Eine religionsgeschichtliche Untersuchung*, München, 1918; Mircea Eliade, *Yoga Unsterblichkeit und Freiheit*, Zürich, 1960.

³⁰ H. Nakamura, *Der Erlösungsprozess im Buddhismus*, în: A. Bsteh (Hrsg.) *Erlösung in Cristentum und Buddhismus*, Wien, 1981, p. 106; H. Dayal, *The bodhisattva doctrine in buddhist sanskrit literature*, Delhi, 1970, p. 289.

³¹ H. Oldengerg, *Buddha. Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde*, Stuttgart, 1906, p. 329.

evidența unui „Absolut”, a unui „Non-construit”, care transcende toate modalitățile accesibile unei conștiințe neiluminate, realitatea evidentă a unui „Nemuritor”, numit Nirvana, despre care nu se poate spune nimic, decît că există. Dar, „există” ca realitate supremă de sine și prin sine.³²

III. Concluzii în perspectiva unui dialog interreligios.

Din cele prezentate mai sus putem trage concluzia că, atît în creștinism cît și în buddhism, există două feluri de apofatism, respectiv apofatismul a ceea ce se experiază, dar nu se poate defini, și apofatismul a ceea ce nu se poate nici măcar experia. Ele sînt simultane. Apofatismul experimental are și un caracter inteligibil, pentru că se exprimă totuși în termeni afirmativi și negativi, chiar dacă această inteligibilitate rămîne mereu insuficientă.

Din punct de vedere ortodox, ființa care rămîne dincolo de experiență, dar pe care o simțim ca izvor a tot ceea ce experiem, există ca persoană. Subzistînd însă ca persoană, ființa aceasta este sursă vie de energii și acte care ni se comunică nouă. Din acest motiv, apofatismul ortodox are ca bază și fundament ultim persoana, el neînsemnînd o totală închidere a lui Dumnezeu în Sine Însuși.³³

Din punct de vedere buddhist, apofatismul înseamnă o închidere a transcendentului în sine însuși, pentru că lipsește persoana, ca izvor de comuniune, ca bază a legăturii dintre subiectul uman și absolut, deoarece „subiectul” uman se pierde într-un Absolut impersonal, lipsit de viață, de iubire, de comuniune.³⁴

Dumnezeu, ca realitate ipostaică apofatică, nu este supus categoriei existenței reprezentate sau inchipuite de noi, El fiind mai presus de ea și existînd prin Sine și de la Sine, are o existență liberă de orice relativitate. El este supraexistent, nu suportă existența în mod pasiv și nu e supus, deci, nici unei pasiuni sau pămîiri.³⁵

Spre deosebire de concepția buddhistă, în care atributele „viață”, „existență”, „înțelepciune”, aparțin exclusiv „subiectului” uman, ca realități convenționale, din punct de vedere creștin, ele nu pot exista decît dacă sînt ale unei persoane supreme. În creștinism, ele nu sînt experiate ca niște lucrări lipsite de un anume suport, ca în impersonalismul buddhist. În acest caz, ele ne-ar copleși și inunda într-un mod impersonal, involuntar și total, dar în același timp și într-un mod care ne epuizează sau ne anulează. N-ar mai exista acea Realitate ipostatică supraexistentă și supremă, ca izvor și rezervă infinită a acestor

³² Samghabhadra, apud. M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, București, 1986, p. 102.

³³ Pr. prof. D. Stăniloae, o. c., p. 123.

³⁴ Cf. Pr. Pa. Asta., 2.

³⁵ Dionisie Areopagitul, *De divinis nominibus*, cap. V, 8; cap. IX; P.G. III, col. I, 826, 917, etc.; Sf. Maxim Mărturisitorul, *ibidem*, col. 1153 C, etc.

lucrări, pe care noi le primim în conformitate cu creșterea noastră voluntară în iubirea de Dumnezeu.

Definindu-Se ca Cel cu adevărat existent (Ieșire 3, 14), sau supra-existent, Dumnezeu Se înfățișează ca realitate personală absolută. Existența de Sine nu poate avea decît caracter personal, spre deosebire de esența impersonală care nu poate fi supraexistentă. Dumnezeu transcende orice mod de existență determinată³⁶, lucru reliefat de eternitatea Lui, care ține de plenitudinea Lui și de faptul că nu face parte din nici un sistem de referințe, că e mai presus de existență. Tocmai pentru faptul că El este plenitudinea care transcende orice determinare și devenire, ne-a putut crea și pe noi ca avînd puterea de a ne împărtăși de eternitatea Sa, înțeleasă ca plenitudine a comuniunii interpersonale. Lumea existentă prin ea ca o eternitate impersonală, ca destinată „A-solutului” impersonal, ca una care crește și descrește continuu, așa cum învață buddhismul³⁷, nu are nici o rațiune și devine cu totul inexplicabilă.

Pentru a găsi o conciliere între conceptul de *sunyata* din buddhism și apofatismul creștin, gînditorul buddhist japonez Keiji Nishitani (M. Eckhart) apelează la conceptul creștin filosofic despre „transpersonalitatea” lui Dumnezeu în baza căreia personalitatea nu e negată complet³⁸. Astfel, el reține că omul este cu adevărat el însuși doar în „dumnezeire” și interpretează aceasta cu ajutorul termenilor moderni. El afirmă, astfel, că numai în deschiderea „Nimicului absolut” poate fi găsită desăvîrșirea libertății și independenței omului, a subiectivității lui. Subiectivitatea nu înseamnă însă subiectivitatea ego-ului, ci „aceea care izvorăște din moartea absolută a ego-ului, din unitatea desăvîrșită cu Dumnezeu, Care are un caracter cu totul neobiectiv”³⁹.

Față de aceasta, se poate observa destul de ușor că soluția propusă de Nishitani⁴⁰ nu face decît să reliefeze în modul cel mai vizibil dependența gînditorului de învățătura buddhistă *anatta* (non-eu). Prin

³⁶ „Dumnezeu nu este existent în oarecare mod, ci simplu și indefinibil, cuprinzînd și anticipînd în sine existența. De aceea se numește și Împăratul veacurilor, intrucît El este și subzistă toată existența. Și nici nu a fost nici nu va fi, nici nu a devenit, nici nu va deveni; mai bine zis nici nu este” (Dionisie Areopagitul, *ibidem*, cap. V, 4; P.G. III, col. 817 D).

³⁷ Cf. Vehl., 17 c-d; apud *ibidem*.

³⁸ K. Nishitani, *Was ist Religion?* Frankfurt, 1982, p. 120; apud T. Vetter, *Zum buddhistischen Hintergrund von K. Nishitanis Dialektik (I) und zu F. Buris Vorschlag zum christlich — buddhistischen Dialog (II)* in: „Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft”, 71 ianuarie 1987, nr. 1, pp. 15—16.

³⁹ *Ibidem*, p. 16.

⁴⁰ În vederea găsirii unor punți de dialog între reprezentanții celor două mari religii s-a scris foarte mult în ultimul timp: Thomas P. Kasulis, *The Kyoto School and the West, Review and Evaluation*, în: „The Eastern Buddhist, New Series” 15/1982/, nr. 2, 125—133; Fritz Buri, *Der Buddha—Christus als der Herr des wahren Selbst. Die religionsphilosophie der Kyoto-Schule und des Christentum*, Berna — Stuttgart, 1982; Hans Wandelfes, *Absolutes Nichts. Zur Grundlegung des Dialogs zwischen Buddhismus und Christentum*, Freiburg — Basel — Wien, 1976; Erich Heintel, *Grundriss der Dialektik*, 2 vol., Darmstadt, 1984; K. Nishitani, *Ontology and Utterance*, în „Philosophy East and West”, 31 (1981), pp. 29—43; Walter Strolz, *Zen Buddhismus und christlicher Glaube*, în: „Zen Buddhism Today”, nr. 2/1984.

concluziile pe care le trage pe marginea gândirii lui M. Eckhart, Nishitani încearcă, de fapt, o conciliere a concepției creștine despre unirea omului cu Dumnezeu, cu concepția buddhistă despre desăvârșirea omului prin identificarea lui finală cu „Absolutul” impersonal. Folosindu-se de viziunea creștină despre necunoașterea lui Dumnezeu în ființa Sa și pornind de la premisa buddhistă a inexistenței unui „eu”, ca entitate cu caracter veșnic, în care se află imprimat chipul lui Dumnezeu, Nishitani se grăbește să demonstreze că „Nimicul absolut” implică non-sineitatea sufletului, iar non-sineitatea implică „Nimicul absolut”. El pierde însă din vedere conceptul creștin ortodox despre *energiile divine necreate*, care implică distincția clară dintre ființa lui Dumnezeu și manifestarea ei în afară.

Nishitani nu cunoaște această distincție, el fiind adeptul conceptului de „vacuitate universală”, în baza căreia nu există nici o distincție de „subiecte”. „Subiectivitatea” rămâne pentru el doar una plată, liniară și nedistinctă, pentru motivul că este aparentă și iluzorie.

Dar adevărul este un mod al ființei noastre, iar descoperirea lui nu este posibilă decât tot printr-o ființă adevărată, nu printr-una iluzorie, aparentă sau „goală”. Noi cunoaștem adevărul tocmai pentru că noi înșine sintem adevărați, pentru că sintem, în adevăr, nu într-o iluzie. Așadar, adevărul ca structură a însăși existenței nu se poate ascunde individului, pentru a-l lăsa „gol” și pentru a degenera el însuși într-o „vacuitate universală”. El se află în noi înșine, ca creaturi ale aceluiași Dumnezeu, lucru care ne întărește convingerea că, într-o zi, toți necreștinii, indiferent de credința religioasă pe care o împărtășesc acum îl vor putea redescoperi, putând reintra toți în comuniune cu Dumnezeu, Părintele nostru și Adevărul absolut.

MARTINUS DE DUMIO, SRIITOR STRĂROMÂN

de: GH. I. ȘERBAN

Născut la *Singidunum*,¹ probabil la începutul secolului VI, Martinus de Dumino sau de Bracara (azi Braga, Portugalia) are un destin similar cu al lui Iordanes și Dionysius Exiguus, cei doi cărturari din zona Dunării de Jos, care descind din efervescentul climat religios și cultural al Școlii literare de la Tomis.² Distanța relativ mică de la Singidunum la Tomis, chiar și pentru acele vremuri, și faptul că cei trei mari teologi sînt aproximativ contemporani ne fac să bănuim că Martinus i-a cunoscut pe aceștia în cadrul contactelor religioase cu episcopiile din Scythia Minor sau al sinoadelor din veacul VI. Imprejurări pe care nu le cunoaștem au mutat, însă, activitatea acestui cărturar pe alte meleaguri ale Europei, departe de patria sa, după cum, de altfel, s-a întîmplat și cu ceilalți doi iluștri compatrioți ai săi. Căci, în timp ce Iordanes devine episcop de Ravenna, iar Dionysius Exiguus organizează viața monahală și culturală într-o mănăstire din spatele Palatinului (Roma), lui Martinus îi revine cîntea de a continua și consolida viața religioasă din Portugalia. În secolul V, Bracara a fost capitala regatului suebilor, ceea ce înseamnă că la jumătatea secolului VI, cînd Martinus este în plină activitate aici, zona era una dintre cele mai populate ale Spaniei. Grație acestei activități, Martinus va fi menționat de istoria bisericească cu trei epite, complementare numelui personal: *Dumiensis* (— de Dumio), ca întemeietor al mănăstirii din localitatea Dumio de lîngă Bracara; *Bracarensis* (— de Bracara), prin care este desemnată calitatea de episcop al Bracarei; și *Pannonius* (— Panonianul), pentru faptul că era originar din Panonia.³

¹ *Singidunum*, oraș roman din Moesia, situat la confluența dintre Dunăre și Sava, pe ruinele căruia s-a ridicat mai tîrziu o localitate identificată cu orașul *Belgrad*. A fost locuit neînterupt, din neolitic pînă în evul mediu, de o populație băstinașă formată din moesi, illyro-thraci și probabil geto-daci. Romanizat înainte de cucerirea Daciei, el devine municipiu în 169 iar în 239 este ridicat la rang de „colonie”. În secolele III—VI a fost preluat succesiv de goți, huni și slavi.

² Termenul de *Școală tomitană* a fost pus în circulație recent în literatura de specialitate de istoricul și criticul literar Artur Silvestri într-un cunoscut articol publicat în *Revista Română*, nr. 7/1987, pp. 57-68, sub titlul *Școala literară de la Tomis* (în versiunile franceză, engleză, germană și rusă) și, de asemenea, în *Istros*, VI. Brăila, 1988.

³ Cf. Mabillonius, *Act. SS. Ord. Benedict.* (—Faptele Sfinților din ordinul Sfințului Benedictus), saec. I. 244, apud, Migne, *Patrologia Latina*, vol. LXXII, col. 17.

Se cunosc prea puține amănunte referitoare la etapele majore ale vieții și activității lui Martinus, în ciuda faptului că referirile la personalitatea sa sînt relativ abundente. Din informațiile furnizate de Isidor al Sevillei, Grigorie al Tours-ului, Mabillonius și Martinus însuși, (vezi, în acest sens, poemul *În biserică*, scris în hexametri dactilici), reiese că acesta, după ce devine călugăr misionar, desfășoară o bogată activitate de răspîndire a creștinismului în „recea Germanie”, făcînd să se trezească și aici dragostea caldă pentru Iisus, apoi a atras sub legămîntul lui Hristos neamuri mari și felurite: alamanii, saxonii, turingii, panonienii, rugii, slavii, sarmații, dații, ostrogoții, francii, burgunzii, dacii și alamii.⁴ Sînt, după cum se vede, triburi de sorginte mai ales germanică, dar și geto-dacă, slavă, galică și sarmatică. De unde deducem că paleta de poliglot a lui Martinus era deosebit de largă, făcîndu-ne să ne amintim de alți mari intelectuali creștini din primele secole, ca Origen, Sf. Jeronym, Sf. Ioan Gură de Aur și chiar Iordanes.

Înceindu-și acest periplu, Martinus a fost mai întîi conducător al mănăstirii din Dumio, localitate din apropierea orașului Bracara, iar la cel de al doilea sinod de la Bracara, documentele ni-l prezintă că l-a condus în calitate de ierarh. Schița aceasta biografică presupusă de noi, interpretîndu-i opera, o aflăm aproximativ în același mod și la Isidor al Sevillei,⁵ care precizează că Martinus s-a născut în Pannonia, unde a primit probabil creștinismul și s-a format ca preot misionar. Apoi s-a îndreptat spre Orient, vizitînd Locurile Sfinte, unde, cum afirmă tot Isidor, și-a perfecționat atît de mult cultura, încît pe vremea sa nu a mai existat altul ca el. După aceasta, a propovăduit păgînilor religia și cultura creștină, pentru ca, în ultima parte a vieții, să se stabilească în nord-estul Spaniei, în Gallaecia, contribuind substanțial la organizarea vieții bisericești de aici. În legătură cu zona Gallaeciei nu lipsesc nici referirile lui Martinus însuși, deoarece unul din opusculele sale este dedicat lui Miron, regele Gallaeciei.⁶

Calitățile sale intelectuale și morale au fost atît de evidente în epoca, încît a fost ales episcop îndată ce a sosit în Spania. Aceleași motive, probabil, au atras atenția regelui Miron al Gallaeciei, cu care a avut strînsă relații de duhovnicie. La Dumio, în vestita zonă a Spaniei Taraconeze, la numai o milă depărtare de Bracara, Martinus a construit o celebră mănăstire care s-a condus după Regulile Sf. Benedict. Această paternitate îi este recunoscută oficial și un secol mai tîrziu, la cel de al X-lea sinod de la Toledo, ținut în anul 656.⁷

Calitatea de conducător al mănăstirii din Dumio, întemeiată de el, ce reunea monahi proveniți din familia regală a fost consfințită prin si-

⁴ Vezi poemul *În biserică*, în Idem, *ibidem*, coloana 52. Traducerea acestuia, ca de altfel întreaga operă a lui Martinus ne aparține și se află în manuscris.

⁵ Cf. Isidor al Sevillei, *Cronică Suevorum*, Paris, 1601, p. 404, apud *ibidem*, coloana 19.

⁶ Este vorba de prima lucrare înregistrată de Migne și intitulată, *Formula honestae vitae* (—Regulă pentru o viață cinstită), col. 23 ș.u.

⁷ Cf. *Concil. Toled.*, VII, p. 482, o, editionis primae, apud *ibidem*, col. 19.

nodul I de la Luca, ținut în cel de al treilea an al domniei regelui Théodemir, adică, în anul 563. În sinodul I de la Bracara, posterior celui de la Luca, Martinus devine episcop de Bracara, iar mai apoi mitropolit, în urma decesului mitropolitului Lucretius. Se pare că demnitatea de mitropolit a fost primită de către Martinus în anul 572, când avea loc cel de al II-lea sinod bracarez, deoarece actele acestuia ni-l menționează cu acest rang.

La moartea sa, petrecută în anul 580, în cel de al cincilea an al domniei lui Gilbert II cel tânăr, Martinus lasă în urma sa o strălucită activitate misionară și culturală, dar, mai ales, amintirea unui om plin de virtuți. Apartenența etnică a lui Martinus nu se poate stabili cu nici un fel de precizie, dată fiind lipsa documentelor și în legătură cu ea se pot emite diferite ipoteze. Sînt totuși cîteva indicii de ordin spiritual și stilistic, care ne-ar îndreptăți să-l afiliem mișcărilor spirituale din zona vechii Dacii, putînd presupune că făcea parte dintr-o familie de autohtoni romanizați. Căci el se naște într-o regiune locuită de mii de ani de traco-geți, respectiv, de moesi, care la vremea aceea constituia populația majoritară. Un alt indice ar fi faptul că limba în care autorul își redactează reflecțiile sale morale, normative și dogmatice, este limba latină în forma dialectală a latinei vulgare de la Dunărea de Jos; iar al treilea indice, de factură pur spirituală, rezidă în înclinația sa spre viață ascetică plină de cumpătare, precum și în exprimarea sub formă sapiențială, aforistică, a întregii sale opere. Subliniem folosirea cu prudență a acestui indice, deși Martinus pare să-i dea întru totul satisfacție. Căci prin viața lipsită de excese pe care a promovat-o și prin preferința lui de a se exprima în proverbe, zicale și aforisme, el seamănă atît de mult cu acei episcopi asceți din Scythia Minor descriși de Sozomen în „Istoria bisericească”. De altfel, modul sapiențial de exprimare reprezintă o trăsătură daco-getă constantă, ea fiind subliniată și explicit sesizată ca o caracteristică a locuitorilor de la Dunărea de Jos, atît de tragicii greci, de Menandru, cît și de comediografii latini. Deci, nu întîmplător, cei mai mari fabuliști ai antichității greco-latine, Esop și Fedru, provin din lumea traco-getă; iar modul acesta de exprimare în pilde și proverbe domină spiritualitatea noastră pînă la Ion Creangă. Să mai notăm că Martinus a fost trecut în rîndul sfinților, ca personalitate sacră de primă mărime, și că Biserica de Apus îl prăznuiește în fiecare an în ziua de 20 martie.⁸

Opera lui Martinus de Dumio este relativ diversă din punct de vedere tematic, în ciuda faptului că preocupările morale și moralizatoare prevalează asupra celorlalte aspecte. Cele opt opusculе ajunse pînă la noi, la care se mai adaugă trei scurte poezii în hexamtru dactilic și distih elegiac, poartă următoarele titluri:

1. *Formula honestae vitae* (— Regulă pentru o viață cinstită), cea

⁸ Intr-o scriere a lui Fortunatus, poet și episcop de Poitiers, adresată lui Martinus, se adaugă celor prezentate și un poem encomiastic, în care faptele și vorbele lui Martinus sînt elogiute mai presus de fire.

mai întinsă dintre toate scrierile sale, a fost dedicată lui Miron, regele Gallaeciei;⁹

2. *Libellus de moribus* (= Mic tratat de moravuri);

3. *Pro repellenda jactantia* (= Privitor la combaterea trufiei);

4. *De superbia* (= Despre trufie);

5. *Exhortatio humilitatis* (= Îndemn la smerenie);

6. *De ira* (= Despre mînie);

7. *De Pascha* (= Despre sărbătoarea Paștelui);

8. *De conversione rusticorum*¹⁰ (= Despre îndreptarea celor de la țară);

9. *Beatissimi Martini Dumiensis Episcopi varii versus* (= Diferite versuri ale mult fericitului Martinus, episcop de Dumio), care poartă următoarele titluri: a) *In basilica* (= În biserică), poezia scrisă în hexamtru dactilic; b) *Eiusdem in refectorio* (= Inscriptie pe ușa refectoriului aceluiași); poezie scrisă în distih elegiac; și c) *Eputraphium eiusdem* (= Epitaful aceluiași), în hexamtru dactilic.

Se poate constata ușor că Martinus vizează în majoritatea scrierilor sale probleme de natură morală. Primele șase lucrări, adică 2/3 din întreaga sa operă, trasează idealul moral al omului de societate, dar și al adevăratului creștin implicat în viața socială.

Viciile cel mai vehement combătute sînt trufia și mînia, dar nici virtuțile nu sînt analizate cu superficialitate. Căci virtuțile se pot transforma în opusul lor, ori de cîte ori nu sînt supravegheate cu atenție.

Modul în care autorul ne comunică întregul conținut de idei este, așa cum observam mai sus, exprimarea sapiențială, în proverbe, zicători, aforisme și citate moralizatoare extrase din Sfînta Scriptură. E ceea ce se va observa și din textul opuscului „De conversione rusticorum” pe care îl vom da acum în traducere.

PREAERICITULUI STĂPIN ȘI PREAIUBITULUI ÎNTRU HRISTOS FRATE,
EPISCOPULUI POLEMIIUS, DIN PARTEA EPISCOPULUI MARTINUS.

1. Am primit scrisoarea ta plină de o cuvioasă afecțiune, în care m-ai rugat să-ți înfățișez în scris ceva pentru dojenirea celor de la țară, care, încă și acum, se mai îndeltnicesc cu vechea superstiție a păgînilor, practicînd cultul vînerării mai

⁹ Citarea se face în ordinea în care lucrările lui Martinus sînt consemnate în ediția Migne a *Patrologiei Latine*, vol. LXXII, col. 17—52.

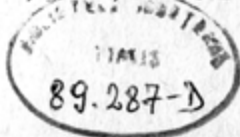
¹⁰ Sub titlul latin, *De conversione rusticorum*, acest opuscul vine să ne contureze personalitatea teologică și morală a lui Martinus de Dumio. Ideile lui sînt cu precădere de natură misionară și dogmatică. Asemănător unei scrisori pauline, prin el, ilustrul episcop de Bracara are în vedere reîntoarcerea la credința creștină a celor care, deși creștinați, continuau practica vechilor credințe păgîne.

mult pentru demon decât pentru Dumnezeu ; eu am să-ți relatez ceva mai întâi despre originea idolilor și despre nelegiuirile lor, iar apoi, pe scurt, despre multe alte lucruri. Dar fiindcă simt nevoia să iau cu de-amănuntul cunoașterea adecvată a naturii lor, chiar de la începutul lumii, mi s-a părut că este necesar, fie pentru o cunoaștere cîtuși de cît a subiectului, fie pentru gust, să am totuși în vedere în disertația scurtă a acestui biet compendiu uriașa pădure de vremuri și de fapte trecute și să pregătesc pentru niște rustici o mîncare dreașă cu elemente rustice. Așadar, iată cum va fi începutul predicii tale cu ajutorul pe care ți-l va da ție Dumnezeu.

2. Dorim, prea iubiți mei fii, să vă aducem la cunoștință, în numele Domnului nostru Iisus Hristos, lucruri pe care voi, fie le-ați auzit mai puțin, fie că auzindu-le pe de-a-ntregul, le-ați dat probabil uitării. Cerem, așadar, de la voi creștineasca îngăduință ca toate cele pe care vi le vom împărtăși spre mîntuirea voastră, să le luați aminte cu foarte mare atenție. Într-adevăr, șirul lor în Dumnezeieștile Scripturi se întinde pe spații largi, dar, ca să le păstrați cu mai multă tărie în minte, vă vom înfățișa vouă cîte puțin despre mai multe probleme.

3. După ce a făcut Dumnezeu la început cerul și pămîntul, a creat în acel lăcaș ceresc făpturi spirituale, adică, pe îngeri care, stînd în fața lui îi aduc laudă. Unul dintre aceștia, cel care fusese făcut arhanghel, cel dintîi dintre toți, văzîndu-se strălucind întru atît de mare slavă, n-a mai dat cinstirea cuvenită Creatorului său, ci, și-a zis să fie asemenea Lui ; dar pentru această trufie, împreună cu alți foarte mulți îngeri, care i se alăturaseră, a fost aruncat din locul acela ceresc în spațiul aerian care se află sub cer ; și astfel, el, care era cel dintîi dintre arhangheli, pierzînd strălucirea slavei sale, a devenit diavolul cel întunecat și îngrozitor. Asemenea lui, și ceilalți îngeri care i se alăturaseră lui, au fost azvîrlîți din cer odată cu acesta și, după ce și-au pierdut strălucirea s-au transformat în demoni. Restul îngerilor însă, care se supuseseră lui Dumnezeu și continuaseră să rămîină în fața lui Dumnezeu și în slava strălucirii sale, au fost numiți sfinții îngeri. Căci ceilalți, care avîndu-l în frunte pe Satan fuseseră alungați pentru trufia lor, au fost numiți îngeri căzuți și demoni.

4. După căderea acestora însă, plăcutu-l-a lui Dumnezeu să-l plăsmuiască pe om din tîna pămîntului, pe care, după ce l-a creat, l-a așezat în rai și i-a zis lui că, dacă va păzi porunca Domnului, va rămîne în veșnicie în locul acela ceresc, de unde căzuseră îngerii cei răi ; iar dacă va nesocoti porunca lui Dumnezeu, va atrage asupra lui moartea. Văzînd, așadar, diavolul că din cauza căderii lui fusese făcut omul, ca să rămîină în împărăția lui Dumnezeu, adică, în locul lui Satan, loc

din care el însuși căzuse, stăpînit de invidie, l-a sfătuit pe om să nesocotească poruncile lui Dumnezeu. Pentru această nescotință omul a fost alungat din rai și a fost trimis în locul de pedeapsă al acestei lumi, în care suferă multe munci și dureri.

5. Cel dintîi om a fost numit Adam iar femeia acestuia, aceea pe care Dumnezeu a creat-o din carnea lui Adam, a fost numită Eva. Întregul neam omenesc din acești doi oameni se trage. Dar oamenii, uitîndu-și Făcătorul lor, adică de Dumnezeu, au înfăptuit multe nelegiuiri și au trezit mînia lui Dumnezeu. Pentru lucrul acesta a trimis Dumnezeu potopul și i-a pierdut pe toți, afară de unul singur, cu numele de Noe, pe care l-a păstrat împreună cu fiii săi pentru reînnoirea și recuperarea neamului omenesc. Așadar, de la cel dintîi om, Adam, pînă la potop s-au scurs 2262 de ani.

6. După potop, neamul omenesc s-a înfiripat din nou grație celor trei fii ai lui Noe, păstrați împreună cu soțiile lor. Și după ce mulțimea oamenilor crescînd mereu a început să umple iarăși pămîntul, oamenii au uitat din nou de creatorul lumii, adică, de Dumnezeu, și lepădîndu-se de creator, au început să se închine la creaturile lui Dumnezeu. Așadar, unii adorau soarele, alții luna sau stelele, alții adorau focul, alții apa din adîncuri sau izvoarele de apă, considerînd că toate acestea nu de către Dumnezeu au fost făcute spre folosul oamenilor, ci că ele însele s-au născut de la sine, că ar fi zei.

7. Atunci diavolul, împreună cu slujitorii acestuia, demonii, care fuseseră alungați din cer, văzînd că oamenii cei neștiutori, după ce s-au lepădat de Creatorul lor, răldăsc acum pe la creaturi, au început să li se arate lor în diverse chipuri și să le vorbească, pentru ca lor să le aducă jertfe pe munții cei înalți și în pădurile înfrunzite, și în locul lui Dumnezeu pe ei să-i cinstească. Astfel, demonii și-au impus cuvintele lor oamenilor nelegiuîți, care-și consumau viața în tot felul de crime și netrebnicii. Unul dintre demoni afirma că el este Jupiter; în realitate, el fusese mag și se spurcase în atîtea adultere încît a avut de soție pînă și pe sora sa, aceea care poartă numele de Iuana; a corupt-o pe Minerva și pe Venera, care erau fiicele sale, a pîngărit în modul cel mai nerușinat pînă și pe nepoatele sale, iar mai apoi orice rudă de-a sa. Un alt demon s-a numit pe sine Marte, el a fost făptuitorul tuturor pricinilor și al discordiilor. Apoi, un alt demon a vrut să-și ia numele de Mercur, care a fost scornitorul viclean al oricărui furtișag și al oricărei înșelăciuni; este cel căruia oamenii lacomi, întocmai ca unui zeu al cîștigurilor, îi aduc lui drept sacrificiu grămezi de pietre, aruncînd bolovani unii peste alții. Un alt demon și-a atribuit numele de Saturnus, care a trăit cu multă cruzime, devorîndu-și proprii săi copii îndată ce i se nașteau. Un alt demon și-a imaginat că este Venera, aceea care a fost o fe-

meie destrînată. Căci nu numai în şirul ei nesfîrşit de adultere a păcătuit neleguita, ci, a destrînat chiar şi cu tatăl său, Jupiter, şi cu fratele său, zeul Marte.

8. Iată cum au fost pierduţi pe vremea aceea oamenii: prin cei pe care făranii neştiutori îi cinsteau cu cele mai netrebnice jertfe. Mai mult, numele acestor demoni şi le adăugau lor şi i-au cinstit pe ei ca pe nişte zei, le-au oferit sacrificii şi le-au imitat faptele, le-au invocat numele. Demonii i-au slătit pe bieţii oameni de atunci să le construiască lor temple şi aici să le aşeze chipurile ori statuile lor de fiinţe nelegiuite, apoi, să le ridice altare, pe care au vărsat nu numai sînge de animale, ci chiar sîngele unor fiinţe omeneşti. Lăsîndu-i de o parte pe aceştia, mulţi dintre demonii care fuseseră expulzaţi din cer au devenit stăpîni ba pe mare, ba peste fluvii ori fîntîni, ba peste păduri. Şi pe aceştia oamenilor acelor vremuri, necunoscîndu-l pe adevăratul Dumnezeu, i-au cinstit pe ei ca pe nişte zei şi le-au adus sacrificii. Şi pe bună dreptate, ei socotesc că în mare se află un anume demon pe nume Neptunus, în fluvii sînt Lamiile¹¹, în fîntîni sînt Nimfele, în păduri sînt Dianele¹². Toţi aceştia nu sînt decît demonii răi şi spirite ticăloase care-i vatămă şi-i chinuie pe oamenii lipsiţi de credinţă, care nu ştiu să se apere de ei cu semnul crucii. Totuşi, aceştia nu aduc vătămări fără permisiunea lui Dumnezeu, deoarece l-au mîniat pe Dumnezeu şi nu mai cred din toată inima în credinţa lui Hristos. Ei sînt atît de şovăitori încît numesc fiecare zi a săptămîinii cu numele acestor demoni, afirmînd că o zi este a lui Marte, alta a lui Mercur, alta a lui Jupiter, alta a lui Venus şi a lui Saturnus¹³, ei care, de fapt, n-au făcut nici o zi, ci au fost doar nişte indivizi foarte răi şi foarte ticăloşi din neamul grecilor.

9. Dumnezeu Cel atotputernic însă, cînd a făcut cerul şi pămîntul, a creat el însuşi lumina, care a fost reluată de şapte ori în scopul distingerii lucrurilor lui Dumnezeu. Căci, în prima zi Dumnezeu a făcut lumina, care a fost numită zi. În cea de a doua zi, a fost făcută tăria cerului. În ziua a treia, uscatul a fost separat de ape. În ziua a patra, au fost create soarele, luna şi stelele. În ziua a cincia, animalele cu patru picioare, zburătoarele şi înotătoarele. În ziua a şasea, a fost plăsmuit omul. Cea de a şaptea zi însă, după ce întreaga lume

¹¹ Lamiile erau fiinţe fantastice, cu care se speriau copiii. Ele ar corespunde termenului folcloric „Al-din-lac”.

¹² Pluralul de la Diana, adică Dianae, a dat naştere termenului popular „zîne”.

¹³ La majoritatea popoarelor romanice, inclusiv poporul român, situaţia sesizată de Martinus de Dumio a rămas neschimbată. Primele cinci zile ale săptămîinii poartă denumirea divinărilor cărora au fost închinat: luni (*dies Lunae*); marţi (*dies Martis*); miercuri (*dies Mercurii*); joi (*dies Iovis*); vineri (*dies Veneris*). Numai ultimele 2 zile ale săptămîinii au primit denumiri creştine: sîmbătă (*Sabatum*) iar duminică (*dies Dominica*).

fusese plinită și împodobită, a fost numită de Dumnezeu de odihnă a Lui Însuși. Prin urmare, lumina care fusese, creată cea dintâi dintre lucrările lui Dumnezeu a fost reluată de șapte ori, în scopul distrugerii lucrărilor lui Dumnezeu; intervalul acesta a fost numit săptămână.

Așadar, ce nebunie mai este și aceasta, ca un om botezat în credința lui Hristos să nu cinstească ziua de duminică, în care a înviat Hristos și să susțină că el cinstește ziua lui Jupiter, a lui Mercur, a Venerei sau a lui Saturnus, ei care, de fapt, n-au nici o zi și care au fost niște desfrânați, niște magi nedrepți și pentru totdeauna morți în împărăția lor! Dar, așa cum am spus, sub învelișul acestor nume, oamenii neghiobi aduc venerație și cinstire demonilor.

10. Tot așa stau lucrurile și cu rătăcirea aceea care s-a strecurat în sufletele celor neștiutori și ale oamenilor de la țară, care consideră că începutul anului se află la kalendele lui ianuarie, lucru care este cu desăvârșire fals. Căci, așa cum zice Sfânta Scriptură, începutul primului an a fost stabilit chiar la echinocțiul de primăvară, adică, cu opt zile înaintea kalendelor lui aprilie.¹⁴ Fiindcă aici, așa se spune „Dumnezeu a separat acum lumina de tenebre”; or, fiecare diviziune corectă are în vedere separarea în părți egale, așa cum se întâmplă și cu opt zile înaintea kalendelor lui aprilie, când și ziua, și noaptea au același număr de ore. Din cauza aceasta este greșit să se considere începutul anului la kalendele lui ianuarie¹⁵, când ziua nu este egală cu noaptea.

11. Iată de ce consider eu necesar să discut cu durere despre această rătăcire atât de neghioabă, fiindcă voi cinstii zilele moliilor și ale șoarecilor, iar eu mă întreb, în ce fel ar putea un om în toate mințile să cinstească moliile și șoarecii și nu pe Dumnezeu? Adică, să fieenerate niște vietăți cărora, dacă nu li s-ar pune stavilă vasul ocrotitor sau lădița, ele n-ar cruța nici bucata de pîine, nici pe cea de stofă, ci ar scoate din acestea tot ceea ce găsesc înăuntru. Însă omul cel neghiob își face fără nici un motiv lui însuși o serie întreagă de preziceri alegorice, astfel încît ajunge să creadă că, dacă la începutul anului este sătul și plin de voieșie, tot așa are să-i meargă lui în tot cursul anului. Toate aceste superstiții ale păgînilor au fost deprinse numai datorită uneltirilor diavolului. Dar vai de omul acela căruia Dumnezeu nu i-a fost milostiv și care nu și-a putut asigura nici sațietatea pîinii și nici siguranța vieții! Acestea sînt, iubiții mei, credințele deșarte cărora le-ați căzut pradă și pe care le dovediiți fie într-

¹⁴ Vezi demonstrația deosebit de subtilă a lui Martinus de Dumio privind sărbătorirea Paștelui.

¹⁵ Adică, la 1 ianuarie.

ascuns fie pe faţă, neşovăind nici măcar odată să vă abateţi de la ele şi de la jertfele aduse idolilor. Şi ,mă rog, din ce cauză nu vi s-a părut vouă clar că întodeauna aţi fost şi sătui, şi veseli, şi în siguranţă? De ce, mă rog, nu vă apăra sacrificiile acestea deşarte fie de invazia lăcustelor, fie de aceea a şobolanilor ori de multe alte suferinţe, atunci când Dumnezeu este mîniat?

12. Nu observaţi oare că demonii vă înşală, chiar în momentul în care vă adresaţi lor cu cereri stăruitoare, că în prevestirile pe care le ascultaţi cu atenţie, demonii îşi bat joc de voi, cel mai adesea? Căci tot astfel spune şi prea înţeleptul Solomon: „Ghicirile şi povestirile sînt deşarte”; şi cu cît omul îşi pune în ele o mai mare speranţă, cu atît va fi mai înşelat în inima lui. De aceea, „nu-ţi da lor inima ta, fiindcă demonii pun la cale multe ispite”. Iată, aceasta spune Sfînta Scriptură şi ceea ce se afirmă aici este foarte adevărat. Diavolii îi sfătuiesc de rău pe oameni, chiar şi prin vocile păşarilor, astfel încît ei îşi pierd credinţa în Hristos din cauza unor lucruri de nimic, alergînd întru întîmpinarea morţii de bună voie şi fără să-şi dea seama. Dumnezeu a poruncit ca omul să nu-şi cunoască viitorul, ci, de la el însuşi să aştepte ajutorul şi călăuzirea vieţii sale, trăind întotdeauna în teama de Dumnezeu. Căci numai lui Dumnezeu îi este dat să ştie ce se va întîmpla, pe cînd demonii îşi bat joc de bieţii oameni prin tot fel de mijloace, stîrnind mînia lui Dumnezeu. În felul acesta ei îi trîdesc pe oameni în iad cu sufletele lor cu tot, aşa cum s-a întîmplat şi la începutul lumii, cînd din invidie l-au pierdut pe om, ca nu cumva acesta să pătrundă întru împărăţia cerurilor din care ei fuseseră alungaţi.

13. Ei bine, din acest motiv a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume, adică, înţelepciunea şi Cuvîntul Său, ca să-i abată de la rătăcirea diavolului şi să-i îndrepte spre cinstirea Dumnezeului Celui adevărat, după ce i-a văzut pe bieţii nefericiţi cît sînt de batjocoriţi de către diavol şi de îngerii săi şi în ce măsură, uitîndu-şi creatorul lor, îi adorau pe diavoli şi nu pe adevăratul Dumnezeu. Şi pentru că dumnezeirea Fiului nu putea fi văzută de către oameni, El a primit trup omenesc din pîntecele Fecioarei Maria, nu din unirea cu un bărbat, ci a fost conceput de la Sfîntul Duh. Aşadar, Fiul lui Dumnezeu s-a născut din trup omenesc, ascunzînd înlăuntrul său pe Dumnezeu Cel neîmpărţit; iar în afara sa, pe omul cel vizibil. Apoi, a propovăduit oamenilor, pe care i-a învăţat ca, lepădîndu-se de idoli şi de rele, să iasă de sub stăpînirea diavolului şi să se întoarcă la proslăvirea Creatorului Celui adevărat. Iar după ce le-a dat învăţătură, a voit să moară pentru neamul omenesc. A suterif moartea de bună voie şi nu contrar voninţei Lui; a fost răstignit de către iudei pe vre-

mea guvernatorului roman Pilat din Pont, care, fiind născut în ținutul Pont, avea spre guvernare în vremea aceea provincia Siria; și fiind dat jos de pe cruce, a fost pus în mormânt. A treia zi însă, s-a ridicat din morți viu, iar după 40 de zile s-a întors la cei 12 apostoli ai Săi și, ca să facă dovada că a înviat din morți cu trupul Său cel adevărat, a cinat după Înviere în fața apostolilor Săi. După ce s-au scurs 50 de zile, i-a învățat pe apostolii Săi să propovăduiască tuturor neamurilor Învierea Fiului lui Dumnezeu și să-i boteze pe ei în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, în vederea iertării păcatelor și să-i învețe pe cei care au fost botezați să renunțe la faptele cele rele, adică, la idoli, la omucidere, la furt, la sperjur, la destrămare și să nu facă altora ceea ce nu vor să li se întâmple lor. Și după ce i-a învățat acestea, s-a ridicat la cer sub privirile apostolilor Săi și șade de-a dreapta Tatălui; de acolo va veni la sfârșitul lumii acesteia în propriul Său trup pe care l-a luat cu Sine în ceruri.

14. Iar când va fi venit sfârșitul lumii acesteia, toate neamurile și toți aceia care își trag originea din primii oameni, adică din Adam și Eva, vor învia cu toții în trup, fie buni, fie răi, și vor veni cu toții înaintea judecății; atunci, cei care au fost buni în viața lor vor fi separați de cei răi și vor intra întru împărăția lui Dumnezeu împreună cu sfinții Săi îngeri și vor fi sufletele lor înveșmântate în propria lor carne spre veșnică odihnă și nu vor mai muri niciodată. Și nu va mai fi acolo nici osteneală, nici durere, nici întristare și nici foame sau sete, nici căldură și nici frig, nici întuneric și nici noapte, ci, cu toții veseli și sătui vor fi de-a pururi în lumină și slavă, asemenea îngerilor lui Dumnezeu, întrucât au binemeritat să pătrundă în locul acela, de unde a căzut diavolul cu îngerii care i s-au alăturat lui. Acolo vor rămâne, deci în veșnicie, toți cei care au fost credincioși lui Dumnezeu. Căci ceilalți, care s-au dovedit necredincioși ori n-au fost botezați, sau, din contră, dacă au fost botezați s-au reîntors la idoli după botez, la omucideri și destrăbări, la sperjururi și alte rele, ori care și-au dat obștescul sfârșit fără căință, deci, toți cei care au fost aflați asemenea lor vor fi condamnați la osîndă veșnică împreună cu diavolul și cu toți demonii pe care aceștia i-au cinstit și ale căror fapte le-au săvârșit. Atunci vor fi trimiși la iad în propria lor carne, în focul cel veșnic, unde văpaia nestinsă va fi mereu vie, iar carnea pe care ei au recăpătat-o prin înviere, gemînd, se va chinui veșnic. Ce poate fi mai groaznic decît să dorești să mori iarăși, spre a nu mai simți pedeapsa, dar să nu ți se permită să mori, ci să-ți înduri pînă la capăt chinurile eterne. Așadar, asta afirmă legea, asta spun profeții, așa propovăduiește Evanghelia lui Hristos, așa învață Sfîntul Apostol Pavel, așa mărturisește întreaga Sfîn-

tă Scriptură; lucruri pe care vi le-am spus vouă cu multă simplitate altă dată, ce-i drept, prea puține din multe câte sînt și numai uneori.

Există, cu siguranță, printre voi unii, prea iubiții mei fii, care își aduc aminte de cele ce le-au fost predicate și care, fie acționînd bine pot spera odihnă viitoare întru împărăția lui Dumnezeu, fie (lipsească de la noi aceasta!) acționînd rău, să aștepte în iad focul cel veșnic. Căci atît viața veșnică, cît și moartea veșnică au fost lăsate la libera alegere a omului. Fiecare va avea parte de ce anume și-a ales pentru sine.

15. Așadar, iubiții mei, voi cei care v-ați apropiat de botezul lui Hristos în numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh, luați aminte ce fel de legămînt ați făcut prin acest botez. Căci atunci cînd v-ați lepădat de numele vostru lîngă fîntîni spre a primi numele lui Petru, de Ioan sau oricare alt nume, ați fost întrebați de către preot astfel: „Cum te numești?” și tu, dacă puteai, într-adevăr, să răspunzi, ai fi răspuns tu, iar dacă n-ai putut să răspunzi; a răspuns cu siguranță cel care a făcut garanția credinței pentru tine, anume, cel care te-a ridicat pe tine de la fîntînă și a zis, ca urmare a numelui dat: „— Se numește Ioan”; iar preotul a întrebat atunci: „— Ioane, te lepezi de diavol și de slujitorii lui, de închinăciunile și de idolii lui, de furtisaguri și de înșelătorii, de desfrînările și beșiile diavolești și de toate lucrurile rele ale acestuia? Te lepezi sau nu?”. Iar tu ai răspuns: „— Mă lepăd!”. După această lepădare de diavol, ai fost întrebat de către preot: „— Crezi în Dumnezeu, Tatăl Cel Atotputenic?” Și tu ai răspuns: „Cred!”. „Dar în Iisus Hristos Unicul Fiu al lui Dumnezeu, El însuși Dumnezeu și Domnul nostru, Cel care s-a născut de la Sfîntul Duh și din Fecioara Maria, care a suferit sub Pontius Pilat, a fost crucificat și îngropat, a coborît la iad, a treia zi s-a ridicat viu din morți, a urcat la cer și șade de-a dreapta Tatălui, de unde va veni iarăși să judece vii și morții? Crezi?”. Iar tu ai răspuns: „Cred!”. Și iarăși ai fost întrebat: „— Crezi în Sfîntul Duh, în Sfînta Biserică sobornicească și apostolească, în iertarea tuturor păcatelor, în reînvierea cărnii și în viața veșnică?”. Iar tu ai răspuns: „— Cred!”. Iată ce legămînt ați făcut cu Dumnezeu prin botez: ați promis că vă lepădați de diavol și de slujitorii lui, de toate lucrările lui cele rele și v-ați mărturisit credința în Tatăl, în Fiul și în Sfîntul Duh; v-ați pus nădejdea în reînvierea trupului și în viața cea veșnică de la sfîrșitul veacurilor.

16. În acest fel se înțelege la Dumnezeu angajamentul și mărturia voastră! Cum se face că acum, după ce unii dintre voi, dintre voi cei care v-ați lepădat de diavol și de îngerii lui, de închinările lui și de toate lucrările lui cele rele, vă în-

toarceți iarăși la cinstirile diavolului? Căci ce altceva decât cinstirea diavolului este să aprinzi luminările pe pietre, fie în cinstea arborilor, fie la izvoare ori la răspintii?! Ce altceva decât cinstirea diavolului este să te îngrijești de prevestiri, de arta augurală și de zilele idolilor? Ce altceva decât cinstire a diavolului este să ții seama de vulcanalii¹⁶ și de klaende să vă împodobiți mesele, să vă puneți pe capete coroane de lauri¹⁷, să vă preocupe cu ce picior călcați mai întâi, să azvârliți în foc peste trunchiul care arde grâu și vin, ori să aruncați pline în fântini? Ce altceva decât cinstire a diavolului este ca femeile să-și ia numele Minervei spre a cădea sub protecția ei, iar în ziua nunții lor să respecte ziua Venerei, în care fiecare dintre ele ține să iasă în drum și să întindă arcul? În sfârșit, ce altceva decât cinstire a diavolului este să descinși ierburile pentru farmece și în timp ce descinși, să invoci numele dracilor? Și multe altele care ar necesita un timp prea îndelungat spre a vi le prezenta în detaliu. Iată că voi le făptuiți pe toate acestea și după lepădarea de obiceiurile păgâne, adică, după botez, și reîntorcându-vă la cultul demonilor și la lucrările lor cele rele vă trădați credința și distrugeți legământul pe care l-ați făcut cu Dumnezeu. Căci v-ați lepădat de semnul crucii, pe care la botez l-ați acceptat iar acum dați atenție altor semne ale diavolului, ca, de pildă, cîntecul păsărilor, strănutul și multe altele de felul acestora. De ce pe unul ca mine sau pe oricare alt dreptcredincios nu ne vatămă semnul prevestitor al augurului? Fiindcă acolo unde a fost mai întâi semnul crucii nu mai are ce căuta semnul diavolului. De ce însă vă vatămă pe voi? Fiindcă nesocotiți semnul crucii și purtați respect celuiilalt pe care vi l-au plăsmuit diavolii spre cinstirea lor. Și tot așa v-ați lepădat și de rugăciunea cea sfântă, adică, de simbolul credinței, pe care la botezat l-ați primit zicînd: „Cred în Dumnezeu Tatăl Cel atotputernic”, v-ați lepădat și de Rugăciunea Domnească, adică, de „Tatăl nostru Carele ești în ceruri” și aveți atîta considerație pentru descîntecele diavolești și pentru tot felul de formule magice. Așadar, ori cine, nesocotind semnul crucii lui Hristos, admiră și cinstește alte semne de credință, pierde semnul pe care l-a primit la botez. În mod asemănător se întâmplă și cu cel care practică alte formule cultice provenite de la magi și de la răufăcători; înseamnă că el s-a lepădat de rugăciunea cea sfîntă a simbolului credinței și a rugăciunii domnești, pe care le-a primit odată cu credința în Hristos și a încălcat credința lui Hristos, fiindcă nu este posibil să fie cinstiți în același timp și Dumnezeu și diavolul.

¹⁶ Vulcanaliile erau sărbătorile anuale în cinstea lui Vulcan, zeul focului.

¹⁷ Mesele romanilor, îndeosebi cînele, aveau un pronunțat caracter festiv.

17. Prin urmare, prea iubiții mei fii, dacă v-ați dat pînă acum seama de toate acestea pe care vi le-am spus, dacă vreunul dintre voi recunoaște că după primirea botezului le-a înfăptuit pe acestea și nu s-a lepădat definitiv de credința lui în Hristos, să nu-și piardă nădejdea și să nu spună întru inima sa : fiindcă am făptuit atîtea rele după botez, Dumnezeu nu-mi va mai ierta păcatele. Să nu te îndoiești de mila lui Dumnezeu. Fă în inima ta cu Dumnezeu un legămînt nou dar atît de tare, încît, de acum înainte să nu te mai preocupe alte slujiri ale demonilor, să nu mai adori pe nimeni altul decît pe Dumnezeu cerului, să nu ucizi, să nu mai înfăptuiești nici furturi, nici adultere și nici preacurvie, să nu mai juri strîmb. Și cînd îi vei făgădui lucrul acesta lui Dumnezeu din toată inima ta și nu vei mai înfăptui nici după aceea astfel de păcate poți să nădăjduiești cu toată încrederea iertarea de la Dumnezeu. Fiindcă tot așa ne asigură și Dumnezeu prin profețiile Sfintei Scripturi : „Ori de cîte ori cel nedrept își va fi uitat de nedreptățile sale și va fi înfăptuit cele drepte, voi uita și eu de toate nedreptățile lui”. Dar cîința aceasta este adevărată numai atunci cînd omul nu mai înfăptuiește relele pe care le-a făcut, ci el cere îndurare pentru păcatele din trecut și se ferește pe viitor să nu mai revină la ele și se preocupă mai mult de fapte bune : dă pomană săracului înfometat, dă odihnă celui ostenit ; tot ceea ce voi nu vreți să vi se facă vouă, să nu faceți nici voi altora, fiindcă în cuvîntul acesta sînt cuprinse toate poruncile lui Dumnezeu.

18. Vă rugăm, așadar, prea iubiții noștri frați, să păstrați continuu în inimile voastre aceste porunci ale lui Dumnezeu, pe care El a socotit demn să vi le încredințeze prin noi cei umili și smeriți, astfel încît să nu vă mai îngrijiți atîta de viața aceasta de acum și de folosul trecător al lumii acesteia, ci, cu mult mai vîrtos să vă aduceți aminte de cealaltă, de vreme ce voi înșivă v-ați angajat să credeți în simbolul credinței, adică, în învierea trupului și în viața cea veșnică. Ați crezut, deci, și credeți că va fi o reînviere a trupurilor și o viață veșnică întru împărăția cerurilor, printre îngerii lui Dumnezeu, așa cum v-am înfățișat vouă deja lucrul acesta puțin mai înainte. Judecați din momentul acesta cît de importantă este viața veșnică și nu vă mai îngrijiți de nefericirea lumii acesteia. Pregătiți-vă viețile voastre spre fapte bune și reuniți-vă în biserică ori în locurile sfinte pentru a vă ruga lui Dumnezeu. Ziua duminicală, căreia i se mai spune și domnească, deoarece în această zi Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, a înviat din morți, să nu o nesocotiți, ci s-o cinstiți cu sfință sfială. Să nu îndreptățiți în zi de duminică nici un fel de lucrare înrobitoare muncind pe ogor, în livadă sau la vie, chiar dacă aceștia sînt urgente, afară numai de faptul că ea este ne-

cesară pentru procurarea hranei și refacerea trupului, ori din cauza unui drum prea lung. Căci, în zi de duminică, este permis să mergi în locuri foarte apropiate, nu însă în scopuri distractive, ci cu un scop plin de cucernicie, adică, să vizitezi locurile sfinte, să-ți vezi un frate sau un prieten, să aduci consolare unui bolnav ori să oferi un sfat unui om aflat la ananghie, ori, în sfârșit, să-ți aduci ajutorul tău într-o pricină dreaptă. Prin urmare, așa se cuvine unui bun creștin să-l cinstească pe Dumnezeu în zi de duminică.

Căci este destul de nedrept și de rușinos ca cei care sînt păgîni și nu știu de credința lui Hristos, adorînd idoli demonilor, să-i cinstească ziua lui Jupiter sau a oricărui alt demon și să se abțină de la lucru, cînd demonii aceștia, cu siguranță că n-au creat vreo zi și nici nu o au spre cinstire. Iar noi, care cinstim pe Dumnezeu Cel atotputernic și adevărat și credem că Fiul lui Dumnezeu a înviat din morți, cum este posibil să nu venerăm ziua Învierii Lui, adică, ziua de duminică! Să nu aduceși, așadar, nici o jignire zilei de Înviere a Domnului, ci s-o cinstiți cu inimă smerită, grație nădejdi pe care ne-am pus-o în ea. Fiindcă așa cum Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care este și capul nostru, a înviat din morți în cea de a treia zi, tot astfel și noi, care sîntem mădularele Lui, să nădăjduim că la sfîrșitul veacurilor vom învia în trupul nostru, pentru ca fiecare în parte să-și primească astfel fie odihna veșnică, fie pedeapsa veșnică, după cum oricare dintre noi a acționat în trup, în veacul acesta.

19. Iar noi, iată, ne-am îndeplinit datoria pentru dragostea voastră, sub asistența lui Dumnezeu și a sfinților Săi îngeri, care acum ne aud pe noi vorbind; și am plătit plata Domnului, căci învățătura, așa cum o avem, v-am încredințat-o și vouă. De aici înainte, este de datoria voastră să cugetați bine și să vă îngrijiți ca fiecare dintre voi, în ce fel și cît a primit să se prezinte în fața lui Dumnezeu cu dobînzile, atunci cînd va fi ziua judecății. Să cerem însă îndurare de la Însuși Dumnezeu ca să ne ferească pe noi de orice rău și să ne facă părtași ai împărăției Sale împreună cu sfinții Săi îngeri, împărăție în care El Însuși este mai presus și în care Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh trăiesc și împărtășesc deoiființă în vecii vecilor, Amin.

PURTĂTOARELE DE MIR — MĂRTURISITOARE ALE ÎNVIERII

Duminica Mironosişelor

În atmosfera binefăcătoare prelujită de marele praznic al Învierii Domnului, întreaga noastră fiinţă este pătrunsă de lumina, bucuria şi căldura care ne-au răsărit din mormîntul cel de viaţă dătător al Domnului înviat. „Astăzi toate s-au umplut de lumină” — cîntăm în dimineaţa Învierii — lumină şi bucurie care nu se mărginesc a rămîne doar în zilele de Paşti, ci ele străbat toată viaţa creştină.

Biserica noastră dreptmăritoare a fost numită — pe bună dreptate — Biserica Învierii, Biserica bucuriei pascale, prin accentul deosebit pe care ea îl pune pe Învierea Domnului în toată credinţa, cultul şi mărturisirea ei. Dar, ea nu ar putea face acest lucru, dacă nu ar fi fost acel mare „nor de martori”, cum îi numeşte Apocalipsa, care au făcut experienţa directă, personală şi vie a Învierii lui Hristos. Din această ceată a mărturisitorilor fac parte nu numai apostolii, ci şi acel grup de femei, numite „femeile mironosiţe”, sau „femeile purtătoare de mir”.

Despre aceste femei, Sfînta Evanghelie ne relatează că ele s-au dus dis-de-dimineaţă, în ziua cea dintîi a săptămîinii, ca să ungă, după datină, trupul Domnului Iisus (Marcu 16, 7).

Cine erau, de fapt, aceste femei? Tot Sfintele Evanghelii ne dezleagă şi această enigmă. În timpul activităţii Sale pămînteşti, Mîntuitorul a fost înconjurat mereu de numeroase grupuri de oameni, însoţitori permanenţi, în mediul cărora se aflau şi cîteva femei. Numele unora dintre ele îl cunoaştem din paginile Cărţii Sfinte: Maria Magdalena, Maria, mama lui Iacob şi Iosif şi Salomeea — iar în alt loc se aminteşte şi de mama fiilor lui Zevedei (cf. Matei 27, 55—56).

Aceste femei intuiau în Iisus Hristos mai mult decît vedeau şi simţeau ceilalţi, ceea ce le-a făcut să se ataşeze în chip unic de Mîntuitorul, stînd mereu în preajma Lui. L-au însoţit prin oraşele şi satele Galileiei, Iudeii şi Samariei, ascultîndu-I învăţătura cea mîntuitoare; tot ele au fost şi martorii faptelor minunate săvîrşite de divinul Învăţător. Femeile mironosiţe L-au însoţit pe Iisus şi în clipele cele mai grele ale operei Sale de mîntuire, în grădina Ghetsimani, acolo de unde apostolii au fugit părăsindu-L. Ele au învins teama, spaima care i-a cuprins pe ceilalţi, rămînîndu-I fidele pînă la moartea Lui pe cruce. Sfînta Evanghelie ne spune că femeile „priveau unde-L pun” (Marcu 15, 47), insistînd şi asupra

faptului că iubirea și atașamentul lor față de Mântuitorul a mers pînă dincolo de pragul morții, reflectat în cea dintîi mărturie omenească asupra Învierii Domnului.

Femeile mironosițe au fost primii martori senzoriali ai Învierii Domnului, dar și primele propovăduitoare ale Învierii lui Iisus Hristos. Lor li s-a arătat prima dată Iisus Cel înviat — adevăr ce le conferă un loc deosebit în ceata mărturisitorilor Învierii.

Acum, în dimineața Învierii, ele au putut vedea, în toată dimensiunea, persoana, viața și activitatea Mântuitorului. În lumina Învierii, au putut înțelege mai bine cele învățate și făcute de Iisus Hristos, în profunzimea lor extraordinară, așa cum nu L-ar fi putut cunoaște nicio dată dacă El n-ar fi înviat din morți. Dar ele nu numai că au luat cunoștință de Învierea lui Hristos, ci au și vestit-o tuturor, ca pe Cel ce a biruit moartea, ca pe Cel care se află în lumina cea neapropiată a mării Sale.

Femeile „purtaoare de mir” au devenit un simbol și model al femeii creștine dintotdeauna. Iubirea și atașamentul lor față de Mântuitorul constituie mereu o pildă luminoasă oferită tuturor credincioșilor, indiferent de sex, vîrstă și preocupări. Prin credința noastră, devenim și noi cei de azi martori ai Învierii lui Hristos, căci prin Botez am devenit contemporani ai lui Iisus Cel înviat, deoarece am murit și am înviat împreună cu Hristos (cf. Romani 6, 3—5). Cu alte cuvinte, noi toți am devenit martori ai vieții veșnice, după exemplul „purtaoarelor de mir”, care au pus darul vieții în relație cu izvorul vieții netrecătoare, ce s-a deschis din mormîntul gol al Domnului.

Pentru credința lor vie și lucrătoare în Hristos, femeilor mironosițe le-a fost dat să fie martori a vieții care nu se împacă cu moartea, martore ale Învierii. După ce au fost cele dintîi martore ale Învierii lui Hristos, au devenit și primele mărturisitoare. Mărturisirea este fructul calității de martor; legătura dintre ele este ca cea dintre rădăcină și tulpină. De aceea, femeile „purtaoare de mir”, adresează peste timp, tuturor creștinilor, o invitație, un îndemn, pe care să-i urmărim cu toții: de a fi în toată vremea mărturisitori, cu cuvîntul și cu fapta, ai Învierii lui Iisus Hristos, promovînd tot ceea ce contribuie la întărirea vieții în deplinătatea ei, în optica vieții celei veșnice.

Pr. dr. IOAN TULCAN

UNITATEA VIEȚII CREȘTINE

Duminica a 7-a după Paști

Unitatea este o lege a firii, expresia aspirației omului spre armonie, spre înțelesul major al vieții.

Pentru creștini, unitatea este un imperativ categoric, considerînd

că numai stînd pe temeliiile ei, pot participa, prin Biserică, la unitatea Sfintei Treimi, ca model prin excelență după care trebuie să se orienteze. Mîntuitorul s-a răstignit pe cruce, „ca să adune laolaltă pe fiii lui Dumnezeu cei împrăștiați” (Ioan 11, 52).

Dorința arzătoare a Mîntuitorului ca Biserica întemeiată de El să fie una este exprimată în „Rugăciunea arhierască”, ce formează textul Sfintei Evanghelii (Ioan 17, 1—13). Este cea mai duioasă rugăciune pe care a adresat-o Părintelui Său. Se roagă pentru Sine, pentru ucenici și pentru toți credincioșii, înainte de a fi prins și răstignit, pentru ca iubirea să învăluie în lumina ei pe toți creștinii, pentru ca astfel să fie uniți între ei ca unul singur.

Dacă Mîntuitorul a cerut unitatea în credință și lucrare a creștinilor din toate veacurile, „avînd aceeași iubire, aceleași simțiri, aceeași cugetare” (Filipeni 2, 2), a făcut-o dintr-un motiv binecuvîntat și anume: dezbinarea este păcat, izvorul prăbușirilor profund dăunătoare, iar viețuirea în unire este virtuie, cheazășie prosperității în toate. Iisus a voit „să nu fie dezbinare în trup, ci măduarele să se îngrijească deopotrivă unele de altele” (I Corinteni 12, 25), fiindcă mîntuirea nu se cîștigă prin închistarea în carapacea egoismului, ci prin solidaritatea dintre măduarele, prin viețuirea frățească a creștinilor între ei.

„Testamentul” Mîntuitorului, de a fi creștini „una”, a fost însă nesocotit cu timpul, zidurile unității s-au spart, făcîndu-și apariția neînțelegerile. Încă Sf. Apostol Pavel semna dezbinări între creștinii din Corint, unde „fiecare zice: Eu sînt al lui Pavel, iar eu sînt al lui Apolo, iar eu sînt al lui Chefa, iar eu sînt al lui Hristos. Oare s-a împărțit Hristos...?” (I Corinteni 1, 12—13; cf. I Corinteni 3, 4—9). Într-adevăr, Hristos nu poate fi împărțit și de aceea viața creștină se impune să fie viață în Hristos și cu Hristos, în unire indisolubilă.

Nenumărate sînt argumentele care pledează pentru unitatea creștinilor, pentru trăirea în comuniune de frăție, de iubire nefățărnica, de părtășie curată cu semenii lor. În primul rînd este însăși unitatea lui Dumnezeu, unul după ființă și întreit după persoane (Ioan 14, 10; I Ioan 5, 7). Biserica este „trupul lui Hristos”, viața lui Hristos, sprijinită pe unitatea firii dumnezeiești și omenesti a Cuvîntului: „Este un trup și un Duh, precum și chemați ați fost la o singură nădejde a chemării voastre” (Efeseni 4, 4). Creștinii, prin Botez, devin făpturi noi, cetățeni ai unei împărății concepută a fi nedezbînată, fiindcă „orice împărăție care se dezbină în sine se pustiește, orice cetate sau casă care se dezbină în sine nu va dăinui” (Matei 12, 25). În Dumnezeu, gîndul și fapta sînt nedespărțite, formează o unitate desăvîrșită, deci așa trebuie să fie și viața creștinilor.

În Biserica lui Hristos, toți formează o familie, sîntem fiii Părintelui ceresc, avem „un Domn, o credință, un Botez” (Efeseni 4, 5). Ca atare, sîntem solii împăcării pretutindeni și un exemplu ziditor pentru necreștini; cu toții ne împărtășim dintr-o pline, „care este însuși trupul lui Hristos” (I Corinteni 10, 16—17), mărturisind aceeași credință și nutrind aceeași nădejde și dragoste, ca ancoră a sufletului. Deopotrivă

ne rugăm la sfânta liturghie „să ne iubim unii pe alții ca într-un gând să mărturisim”, ca o respirație în același duh al iubirii și comuniunii cu izvorul vieții, cu Hristos.

În fața acestui adevăr fundamental, ne întrebăm mirați de ce există certuri și neînțelegeri între creștini, pricinuind sminteală în sufletul necreștinilor? Ne întrebăm cu proorocul Maleahi: „Oare nu este un singur părinte pentru noi toți? Nu ne-a creat oare pe noi un singur Dumnezeu? Pentru ce sîntem vicleni unul față de altul, ca să pîngărim legămîntul părinților noștri?” (Matei 2, 10).

Cauzele sînt multiple. Unii le-au atribuit diferențierilor temperamentale, alții evantaiului de limbi și indeletniciri, precum și mentalității creată de o înțelegere deformată a lucrurilor. Nu pot fi tăgăduite aceste pricini, ca generatoare ale fărîmîțării creștine, dar cauza principală rămîne totuși *denaturarea iubirii în accepțiunea ei creștină*.

Prin iubire se pot exprima sentimente curate dar și porniri josnice, ca o rădăcină a instinctului și egoismului pustiitor. Dimpotrivă, iubirea creștină nu infirmă legile firii, nu urgisește formele ei curate, „căci nimeni vreodată nu și-a urît trupul său, ci fiecare îl hrănește și îl încălzește, precum și Hristos Biserica” (Efeseni 5, 29). Iubirea curată este cheagul vieții familiare, dar are și însușirea de a înfrumuseța sufletul, de a-l face receptiv la nevoile aproapelui, fiindcă ea „nu caută ale sale, ci fiecare pe ale aproapelui” (I Corinteni 10, 24). În accepțiunea ei creștină, iubirea lui Dumnezeu este și iubirea aproapelui, iar aproapele este oricine, de oriunde, de orice condiție. *Aceasta este limba universală*, de care vorbește Sf. Apostol Pavel, care ne apropie pe unii de alții. Binefacerile făcute unor străini, fără să le fi cunoscut limba, aduce recunoștință. Edificator este pentru alții, cazul marelui misionar și explorator al Africii centrale și sudice, David Livingstone, care a adus mari binefaceri negrilor, prin tămăduirea de boli și prin povățuirea lor spre o viață morală superioară. Deși nu cunoștea limba tuturor triburilor, iubirea lui nefățarnică a fost pricepută, fiindcă s-a concretizat în binele efectuat la fiecare pas al drumetiei sale misionare, la care cu toții au răspuns tot prin iubire. La moartea lui David Livingstone (1873), negrii l-au purtat pe spatele lor mii de kilometri pe jos, într-un alai impresionant pînă la locul de unde urma să fie îmbarcat în adus în Europa.

Un luminat cugetător scria: „Spune-mi ce iubești și-ți voi spune ce-ți plătește sufletul”. Într-adevăr, cel ce face din iubire drum de înălțare spre culmi, se dezbracă de egoism și se dăruiește pentru izbăvirea celor în suferință. Spiritul de sacrificiu reflectă iubirea în lucrare, despre care spunea Sf. Apostol Pavel că nu cade niciodată, fiind „cheia de boltă” a virtuților, „legătura desăvîrșirii” (Coloseni 3, 14). Pe drept cuvînt a numit-o Chateaubriand „oceanul e unde încep și unde sfîrșesc toate virtuțile”. Există numeroase momente și împrejurări care atestă rodnicia iubirii în ciuda tuturor viciilor. Războaiele, cutremurele și inundațiile ne fac să părăsim indiferența și să dăm curs iubirii, sentimentelor de compasiune față de cei aflați în suferință. Se spune că nu-

mai moartea dă preț vieții și numai boala dă preț sănătății. Adeseori, nenorocirea dă adevăratul preț demnității noastre, forței noastre morale, îndeosebi iubirii, restauratoare de suflete și așezăminte nimicite de urgia necruțătoare.

Iubirea este slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor, inclusiv a vrăjmașilor. Unora li se pare irealizabilă această revărsare de bunătate asupra celor contrari. Creștinii sinceri, avînd ca model pe Iisus, fac din iubire pivotul vieții individuale și colective. Ei se consideră mădule ale aceluiași Trup și — ca toate mădulele suferă împreună; un mădule este cîstit, toate mădulele se bucură întotdeauna" (I Corinteni 12, 26).

Biserica noastră dreptmăritoare a făcut din iubire calea către ecumenism. Ea este simfonie a dragostei, în care se topeșc vrăjmașiile, egoismul și ura. Ortodoxia promovează duhul creștinesc, cu semnificația lui de dăruire pentru binele tuturor, de obținere a mîntuirii personale prin sprijinul dat mîntuirii semenilor. În felul acesta, ea aduce o contribuție importantă și la apărarea celui mai mare bun al omenirii, pacea.

Unitatea vieții creștine este semnul demnității creștine, a viabilității conștiinței creștinilor că sînt fiii lui Dumnezeu, cu drepturi egale în fața bunurilor izvodite din truda lor. Ei urgiesc vrăjmașiile, știind că ura risipește, iar iubirea apropie și zidește.

Plecînd de la pilda celor 318 Sfinți Părinți de la primul Sinod ecumenic de la Niceea (325), care au luptat împotriva dezbinărilor și au ținut sus steagul unității în credință și purtare, creștinii sînt îndatorați să rupă păienjenishul oricăror vrăjmașii și să țeară pinza curată a vieții în iubire. Numai în felul acesta, crezul nostru creștin aduce roade în familia și în patria noastră, precum și în strădaniile de depășire a unității, spre împlinirea „testamentului” Mîntuitorului, „ca toți să fie una”.

Prot. ION BUNEA

RĂBDAREA ÎN SUFERINȚĂ

Duminica a 4-a după Paști

Spre a restabili natura omenească alterată de păcatul original și armonia cu Dumnezeu Tatăl, Mîntuitorul Iisus Hristos a luat natura noastră, și a locuit între noi. A trăit, a cugetat și s-a rugat nu pentru Sine, ci pentru alții, a suferit nu pentru Sine ci pentru alții. Oamenii aveau nevoie de puterea Lui, nu El de suferințele lor. Sfînta Evanghelie (Ioan 5, 1—15) ne întoarce cu gîndul la slăbănogul de la lacul Vi-

tezda și ne îndeamnă să medităm asupra lui, asupra răbdării acestuia în suferință.

Suferința a intrat în lume ca urmare a păcatului, însăși despărțirea de Dumnezeu nu este altceva decât o suferință. Omul prin neascultare a ajuns nu numai să sufere, dar să și moară, ceea ce reprezintă punctul culminant al suferinței. Suferința și moartea au pătruns în omenire și au depășit puterile cu care omul era înzestrat spre a li se putea împotrivi.

Un exemplu concludent îl oferă dreptul Iov din Vechiul Testament care spune: „Celui ce este în suferință i se cuvine mila prietenului său” (Iov 6, 14). Iov a suferit îndelung, dar nu a fost singur ci L-a avut pe Dumnezeu alături de el. Care l-a sprijinit și a ieșit învingător din suferința sa. Un alt exemplu vechi testamentar, Iosif a fost vândut de frații săi și dus în Egipt, unde a cunoscut suferința și temnița, de unde a putut scăpa numai avînd alături de el pe Dumnezeu cel adevărat. Poporul izraelitean a suferit în robia egipteană sau babiloneană, dar a scăpat avînd sprijin pe Dumnezeu. În esență toți dreptii Vechiului Testament au trăit și suferit pentru Dumnezeu, pentru mărturisirea Lui.

Dumnezeu nu l-a lăsat pe om veșnic în suferință și în moarte, ci a hotărît trimiterea Fiului Său în lume spre izbăvirea omului. Întruparea Mîntuitorului, „la plinirea vremii” a fost mult așteptată, suferința oamenilor fiind strigătul de deznădejde, după vindecare. Personificarea acestei suferințe generale a fost și cazul slăbănogului de la Viteza. Suferința l-a dezumanizat, căci de 38 ani stătea neputincios pe malul lacului, așteptînd ca cineva să-l arunce în scăldătoare. Suferința lui a fost împreună cu răbdarea și nădejdea că o dată și o dată cineva se va milostivi de el și-l va ajuta. Acest Cineva așteptat de el (ca și de întreaga omenire) a fost Mîntuitorul Iisus Hristos, care înainte de a-l vindeca l-a învățat să sufere întru răbdare, să nu-și piardă nădejdea, pentru că dacă toți l-au părăsit, Dumnezeu nu l-a părăsit și nu-l va părăsi niciodată.

Slăbănogul a suferit pentru sine, pentru păcatele sale, pe cînd Mîntuitorul a suferit pentru păcatele și mîntuirea noastră, a celor ce astăzi ignorăm adeseori că El aleargă după fiecare din noi spre a ne aduce la adevăr, la viață, la Sine. Iisus Hristos este Păstorul cel bun care aduce oaia cea rătăcită și se bucură de ea. El a suferit crucea și moartea, pentru ca pe aceștia să-i izbăvească din robia păcatului și aceasta a făcut-o pentru a dovedi nu numai dumnezeirea Sa, ci și dragostea Sa desăvîrșită pentru om. Chipul suferinței omenesti poate fi completat prin toate minunile Mîntuitorului: cei zece leproși au suferit izolați la marginea cetății, pînă cînd Mîntuitorul a venit și i-a tămăduit; tînărul din Nain, fiica lui Iair, prietenul său Lazăr, au îndurat suferința care au culminat cu moartea dar și aceasta a fost învinsă grație Mîntuitorului, pentru ca omul să fie viu.

Răbdarea în suferință este sfîntă, folositoare, binefăcătoare, mîntuitoare; ea l-a ridicat pe om la viață, i-a adus omului fericirea. O ast-

fel de răbdare în suferință ni se cere și nouă tuturor celor ce dorim să-I urmăm lui Iisus Hristos, să conlucrăm cu Hristos în vederea mântuirii sufletelor noastre. Urmarea lui Hristos implică jertfă, sacrificiu, suferință. Dragostea de aproapele implică lepădare de sine, jertfă, milostenie, suferință. Dumnezeu suferă pentru cel pierdut, îngerii din cer suferă pentru un suflet ce nu se mântuiește, dar noi creștinii putem rămâne nepăsători față de semenii noștri, față de suferințele și neputințele lor? Oare nu ni se cere să suferim și noi alături de ei? Răbdarea noastră în suferință trebuie să fie sfântă, dreaptă, mintuitoare, revărsată din inimă sinceră, din suflet iubitor. Desigur există și o răbdare îndărătnică, diabolică, practică spre a face rău semenilor, dar aceasta nu duce la viață ci la moarte. Dimpotrivă, un cunoscut proverb spune: „Prin suferință la viață”. Biserica noastră dreptmăritoare a învățat și învață același lucru. Ea este în suferință când unul dintre credincioșii ei alunecă pe căile pierzaniei sufletului său și iarăși preoția este o suferință. Păstorul cel bun se bucură de oia cea rătăcită atunci când o găsește și suferă pentru ea atunci când o pierde.

Suferința nu trebuie să fie nicicând prilej de disperare, de inactivitate, ci un prilej de încurajare, de luptă sfântă și neconținută pentru a învinge răul, păcatul. Creștinul nu trebuie să se lase covârșit de greutăți, căci de multe ori, chiar fără să-și dea seama ea ține ascunse în piept puteri nebănuite cu care poate face față la necaz și le nevoie. Dacă are răbdare și voință, atunci când îl încearcă suferința, poate răzbi prin toate, poate ajunge învingător.

Slăbănogul de la Vitezda rămâne un exemplu concludent și permanent. El nu a cedat suferinței și neputinței, a suferit întru răbdare, prin acele puteri nebănuite ce au rămas în el după 38 ani de neputință. Iov nu a cedat suferinței cumplite prin care a trecut, ci și-a reactivat acele puteri lăuntrice cu care Dumnezeu l-a înzestrat, a fost conștient că în suferința lui nu este singur, ci este ajutat de Dumnezeu și de aceea a învins. Pentru el suferința a fost o încercare a atașamentului, a credinței, a dragostei și nădejzii lui în Dumnezeu, căci „fericit este omul pe care Dumnezeu îl muștră” (Iov 5, 17). Exemplul paralizicului din Sfânta Evanghelie a fost urmat, întru răbdare, de atîția sfinți martiri și mucenici ai Bisericii care au fost încercați prin suferință. Mai trebuie să reținem că „omul își naște singur suferința sa” (Iov 5,7), el se îndepărtează de Dumnezeu prin păcatele săvîrșite, păcatul fiind împotriva vocii lui Dumnezeu. Știind acest lucru, trebuie să ne îndreptăm, să înlăturăm păcatul, să învingem suferința, să ne apropiem de Dumnezeu, avînd în ajutor pe Mîntuitorul Iisus Hristos care suferă împreună cu noi. Atunci cînd sîntem în necazuri, în nevoi, în suferințe, să alergăm la Dumnezeu și Lui să-I arătăm necazul nostru, căci „El înalță pe cei smeriți și izbăvește pe cei necăjiți” (Iov 5, 11).

TINA BINEFĂCĂTOARE

Duminica a 6-a după Paști

Sfânta Scriptură ne arată că Dumnezeu a creat lumea din nimic, la începutul timpului, prin puterea cuvântului Său, a spus să se facă și s-a făcut. Deci lumea nu există din veșnicie, ci are un început și în consecință va avea un sfârșit. După crearea lumii materiale, a viețuitoarelor, Dumnezeu l-a creat pe om, din țărină, din pământ și „a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie” (Facerea 2, 7). Și tot Dumnezeu i-a dat corolarului creației Sale acest pământ, spre a fi folosit de el și a-l stăpîni (Facerea 1, 28). Cu alte cuvinte, pământul din care a fost creat a devenit și sursă de existență a omului.

Sfânta Evanghelie (Ioan 9, 1—38) ne istorisește că Mîntuitorul Iisus Hristos a oferit vedere unui orb din naștere, cu ajutorul tinei cu care i-a uns ochii, după care i-a poruncit să se spele la izvorul Siloamului, devenind văzător. Cu alte cuvinte, pământul din care a fost creat omul a devenit o sursă de vindecare a ochilor săi, grație divinului Învățător. A fost o altă minune prin care Dumnezeu-Fiul și-a arătat în chipul cel mai neîndoielnic și convingător atotputernicia maiestății Sale divine. Pînă atunci, sărmanul orb nu a putut vedea măreția ferme-cătoare a naturii, întinsul nemărginit al mării și nici chiar chipul părinților săi dragi. El își plîngea durerea la margine de drum și pe treptele somtuosului temple din Ierusalim. Puțin mai tîrziu, după vindecare, Mîntuitorul reîntîlnindu-l, l-a întrebat dacă crede în Fiul lui Dumnezeu. După ce s-a încredințat că Însuși interlocutorul său era Acela, a răspuns cutremurat de minunea săvîrșită asupra lui: „Cred, Doamne! Și s-a închinat Lui” (Ioan 9, 38).

Lipsit de cel mai prețios dar — lumina ochilor — nevăzătorul din naștere și-a găsit alinarea și vindecarea la Iisus Hristos. Și precum Dumnezeu i-a poruncit omului să stăpînească pământul, folosindu-l ca sursă de existență, tot așa la vindecarea orbului din naștere, Dumnezeu folosește același pământ, transformîndu-l în tină binefăcătoare. Aceasta este și esența explicației oferită apostolilor, la nedumerirea lor cu privire la motivul pentru care acel om s-a născut nevăzător: „Ca să se arate în el lucrările lui Dumnezeu” (Ioan 9, 3). Mîntuitorul îl putea vindeca prin puterea cuvântului Său dar a utilizat pământul, tina, ca expresie a noii binecuvîntări revărsate de Dumnezeu asupra pămîntului, ca o creație din nou a omului, o restaurare a acestuia și a întregii naturi, după căderea primilor oameni în păcatul originar. În prezența ucenicilor Săi și a unei imense mulțimi de oameni, Mîntuitorul a făcut din orbul din naștere un om integru, un văzător, folosind pământul (tina), spre a dovedi că același pământ, blestemat de Dumnezeu la scoaterea primilor oameni din rai, le-a fost restituit, a redevenit folositor: oamenilor și binecuvîntat de Dumnezeu.

Pământul din care oarecînd ieșeau spini și pălămidă, se bucură din nou, de grația Mintuitorului Iisus Hristos, de binecuvîntarea cerească, îmbelsugarea roadelor sale fiind destinate întregului neam omenesc, a cărui armonie cu Creatorul a fost restabilită.

Pământul, lumea, formează opera și „familia“ lui Dumnezeu. Din întreaga creație transpare înțelepciunea alcătuirii lumii și a desfășurării fenomenelor din ea. De aceea, în fața pământului și în general a întregii naturi, creștinul exclamă împreună cu Psalmistul: „Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut!“ (Psalmul 103, 25). În frumusețea pământului și în general a lumii, credinciosul vede măreția Creatorului. Cunoașterea din contemporaneitatea noastră a pământului și a lumii în general este mult mai largă decît cea din vremea Psalmistului și de aceea și admirația noastră față de lume și de Creatorul ei trebuie să fie tot pe măsura acestei cunoașteri. Și dacă Dumnezeu a făcut lumea „foarte bună“, omul este dator să nu o facă rea, să nu o distrugă. Înzestrat de Dumnezeu și cu capacitatea de a crea, omul se găsește pe linia menirii sale firești, dar cînd distruge intră în conflict direct nu numai cu cele create, ci și cu însuși Creatorul. Mai mult, sporul de creație aparține nu individului izolat, ci omenirii întregi, după cum tot ceea ce a făcut Dumnezeu este spre îmbogățirea, înfrumusețarea și promovarea vieții, nu pentru anularea și distrugerea ei. De aceea, să iubim pe Dumnezeu și să colaborăm cu El în eforturi creatoare și să nu le orientăm în direcții distructive. În vremea noastră și în țara noastră, tot ce se creează, se face pentru mai binele tuturor oamenilor, utilizînd cu folos „tina binefăcătoare“.

Vindecarea orbului din naștere de către Mintuitorul Iisus Hristos rămîne pururea pentru credincioși o chemare la credință, la rugăciune, la crearea bunurilor materiale și spirituale, a „tinei binefăcătoare“, spre folosul tuturor oamenilor de pretutindeni. Este un glas al cerului către sufletele creștine, un prilej de limpezire a gîndurilor noastre și de încălzire a inimii. Să poposim cu deplină încredere lingă Domnul, care a dat orbului vedere, pentru a simți pînă în adîncurile ființei noastre mila și binecuvîntarea lui Dumnezeu, Creatorul și Restauratorul a toate.

Preot ȘTEFAN FETYKO

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE CISTIREA SFINTELOR ICOANE

I. *Pregătirea apercceptivă.* Cu sufletul înălțat spre frumusețile duhovnicești, s-a putut face exclamația: „În biserica măririi Tale stînd, în cer ni se părea că stăm“. Ambianța care sălășluiește în sfîntul lăcaș, podoabele de pe pereți care încîntă privirea și înalță sufletul spre mărirea lui Dumnezeu, vorbesc neînterupt despre modul cum ne-a venit mîntuirea și cum o putem dobîndi.

II. *Anunțarea temei.* Acestea sînt sfintele icoane despre a căror cinstire ne vom ocupa în cele ce urmează.

III. *Tratarea.* Cuvîntul „icoană” înseamnă imaginea care reprezintă asemănarea cu o realitate. Din primele pagini ale Sfintei Scripturi aflăm că omul a fost creat după „chipul și asemănarea lui Dumnezeu”, adică el este icoana lui Dumnezeu, poartă în sine asemănarea Creatorului. Este știut faptul că „Dumnezeu este Duh” (Ioan 4, 24), iar omul are în sine suflarea divină, adică Duhul lui Dumnezeu. Această este asemănarea, adică icoana. Sufletul omului poartă în sine rațiunea, libertatea, voința, sentimentul care sînt proprii spiritului și pe care le are și Dumnezeu, care am văzut că este Duh. Avîndu-le în sine, omul descoperă pe Dumnezeu tocmai prin asemănarea cu El, adică prin faptul că este icoana Lui. La fel spune Sf. Apostol Pavel despre Mîntuitorul care este „icoana Tatălui”, adică de aceeași ființă spirituală cu Tatăl, fără nici o deosebire (Coloseni 1, 15).

Reprezentînd realității sfinte, icoanei i se cuvine cinstire, sau venerare. Nu ca lui Dumnezeu, fiindcă lui Dumnezeu i se cuvine cinstire, sau venerare. Nu ca lui Dumnezeu, fiindcă lui Dumnezeu i se cuvine adorare. Pentru a nu se face această confuzie, dat fiind faptul că poporul ales se afla într-o lume idolatră, Dumnezeu nici nu poruncește aleșilor Săi Să I se facă chipul. În schimb poruncește ca pe capacul de la chivotul unde se afla legea să fie puși doi heruvimi de aur. Să fie făcuți „că dintr-o bucată, ca și cum ar răsări din cele două capete ale capacului. Să pui un heruvim la un capăt și un heruvim la celălalt capăt al capacului... Acolo, între cei doi heruvimi de deasupra chivotului legii mă voi descoperi ție și îți voi grăi de toate, cîte am poruncit prin tine fiilor lui Israel” (Ieșirea 25, 18—22). La fel și cortul sfînt va avea o perdea, „iar în țesătura ei va avea chipuri de heruvimi” (Ieșirea 26, 31). La fel i se poruncește lui Solomon ca în sfînta sfîntelor de la templul zidit de el să facă „doi heruvimi săpați în lemn și ferecați cu aur” (II Cronici 3, 10; III Regi 6, 23). Tot astfel și pe ușile de la intrarea în sfînta sfîntelor a făcut heruvimi săpați și îmbrăcați în aur” (III Regi 6, 32). Heruvimi nu reprezintă forme imaginare, ci există în realitatea lumii spirituale a lui Dumnezeu. De aceea, Moise a împlinit porunca lui Dumnezeu, „făcîndu-le toate după chipul ce i s-a arătat pe munte” (Evrei 8, 5). Pe de altă parte, heruvimii nu erau numai simple podoabe ci datorită faptului că reprezentau realități ale lumii spirituale, li se aducea și cinstirea cuvenită. Cîstind chipul lor, gîndul și sufletul se înalță spre lumea spirituală a lui Dumnezeu căreia i se aduce venerație. Așa se explică faptul că „Iosua a căzut cu fața la pămînt înaintea chivotului Domnului” (Iosua 7, 6), unde era imaginea heruvimilor. Tot înaintea chivotului cu legea Domnului, pe care se păstra imaginea icoana heruvimilor, se aduceau jertfe (III Regi 3, 15); iar în cortul adunării în fața perdelei celei de dinaintea chivotului legii se aducea „undelemn curat pentru luminat, storș din măslina, ca să ardă sfeșnicul în toată vremea” (Ieșirea 27, 20). În fața perdelei cu heruvimi „dinain-

tea chivotului legii" era un jertfelnic unde se aduce „tămierea neîntreruptă" (Ieșirea 30, 8).

Așadar, cinstind imaginea care reprezintă o realitate sfântă, suflul se înalță spre Dumnezeu, Căruia îi aduce cinstirea cea mai mare. Cinstirea heruvimilor nu putea fi socotită idolatrie, fiindcă cinstind chipul lor, era adorat Dumnezeu care i-a creat și ai cărui slujitori sfinți sint ei. Cînd însă adorarea cuvenită lui Dumnezeu a fost înlocuită cu cea a obiectelor, atunci a devenit idolatrie, cum a fost cazul cu șarpele de aramă, care în acea situație a fost desființat (IV Regi 11, 4).

Luînd chip omenesc, Mîntuitorul a trăit printre oameni ducînd o viață intru totul asemenea lor. S-a hrănit, s-a îmbrăcat ca ei, a umblat pe aceleași drumuri. Nu a venit să schimbe legea dată de Dumnezeu Tatăl, ci să o îplinească (Matei 5, 17) în duh și în adevăr, luînd atitudine față de unele obiceiuri care nu erau conforme spiritului legii lui Dumnezeu. Cînd a observat, de pildă, că prea multul negoț cu animale pentru jertfă denatura sensul spiritual al templului, a reacționat foarte prompt și categoric, scoțîndu-i pe negustori cu biciul din templu și rostînd sentința: „Casa Tatălui meu este casă de rugăciune, iar voi ați făcut-o peșteră de tilhari!". Dacă ar fi avut de spus ceva și în legătură cu icoanele aflate în templu, din porunca lui Dumnezeu, desigur ar fi făcut-o, dar aceasta nu s-a întîmplat.

La rîndul lor, sfinții apostoli, după Învierea Domnului și după Pogorîrea Sfîntului Duh, s-au dus la templu să se roage, acolo existînd și icoana „heruvimilor slavei, umbrînd acoperemîntul încăperii" (Evrei 9, 5).

Sfinții apostoli și urmașii lor nu au conștientizat ca, pe Domnul pe care îl aveau în suflete, să-L aibe în imagine, ca un model pe care trebuiau să-L imite prin viețuirea lor duhovnicească. Niciodată nu s-a interpretat că icoana Domnului ar fi idol, niciodată nu s-a cinstit materialul din care era făcută icoana, ci chipul pe care îl reprezenta. De aceea, nimeni nu s-a smintit la început cinstindu-L pe Iisus, Cel care a viețuit pe pămînt și care a avut o înfățișare reală. Și este foarte firesc să fie așa! Acest fapt îl întîlnim de altfel și în viața noastră. Vedem adesea în casele noastre poze avînd chipul celor dragi, înrămate și păstrate cu cînstete. Cinstirea icoanelor este prezentă în viața primilor creștini. Sf. Irineu (+ 220) vorbește de chipul lui Iisus păstrat cu cînstete și venerare de o creștină pe nume Marcela. Sf. Vasile cel Mare (+ 379) arată că icoanele reprezintă un lăsamînt apostolic și „nu sint oprite, ci sint zugrăvite în toate bisericile noastre încă din vechime". Dovadă în acest sens sint pereții catacombelor, a acestor bisericii subterane în care se refugiau primii creștini în timpul persecuțiilor, cit și pe pereții bisericilor aflate la suprafață. Iar Tertulian (+ 240) ne spune că icoana Mîntuitorului în chip de păstor poate fi găsită chiar și pe paharele de băut.

Despre vechimea icoanelor, datînd din perioada apostolică, avem mărturia personală a istoricului bisericesc Eusebiu (+ 340). Ea arată că încă pe timpul său se păstra bustul Mîntuitorului, ridicat la Cezareea lui Filip de către femeia vindecată de scurgere de sînge, în forma unei columne de bronz.

Dascălii Bisericii ne arată și rolul pe care îl aveau icoanele în viața credincioșilor și modul în care Biserica le-a cinstit. Privind icoanele — spune Sf. Grigorie cel Mare — creștinii văd calea pe care trebuie să o urmeze. Sf. Ioan Damaschin arată că „după cum cuvîntul este pentru auz, la fel icoana este pentru vază”.

Icoanele aduc asupra sufletului și determinarea de a imita prin fapte ceea ce a văzut cu mintea și a simțit cu inima. „Nu am prea multe cărți — spune Sf. Ioan Damaschin — și nici nu am timp liber pentru a le citi: intru în biserică, spitalul obștesc al sufletelor și podoaba picturii mă atrage și îmi desfătează vederea și pe nesimțite mărirea lui Dumnezeu pătrunde în suflet. Am primit răbdarea mucenicului, răsplata cununilor și mă aprind ca prin foc cu dorința de a-l imita”.

Privind modul de cinstire a sfintelor icoane, tradiția de totdeauna a Bisericii ne arată clar că cinstirea icoanelor nu se referă la materialul din care este confecționată, ci la chipul pe care ea îl reprezintă și închinându-ne icoanei, cinstim chipul ei, și aducem adorare Părintelui ceresc, Izvorul harului și al sfințeniei.

IV. *Recapitularea (Fixarea cunoștințelor)*. Ce înseamnă cuvîntul „icoană” (înseamnă chipul, sau asemănarea unei realități existente. Cine a dat poruncă să se cinstească icoanele? (Dumnezeu a dat poruncă să așeze cei doi heruvimi, care reprezentau asemănarea heruvimilor existenți în ceruri). Li se acorda cinstirea? (Da). Cum? (Prin tămîiere, aprindea de candelă, aducerea jertfelor și închinăciune). De ce Dumnezeu nu a dat poruncă să se facă chipul Lui? (Fiindcă atunci oamenii ar fi căzut în idolatrie, cinstind numai chipul, decît pe Dumnezeu care este Duh). Se cunoaște un astfel de caz? (Se cunoaște cazul șarpelui de aramă ridicat de Moise în pustie, pe care oamenii l-au adorat ca pe Dumnezeu și de aceea a fost înlăturat. Mîntuitorul nu a înlăturat cinstirea heruvimilor. Dar sfinții apostoli? (Sfinții apostoli au urmat exemplul Mîntuitorului). Dar creștinii din perioada apostolică, sau post apostolică? (Și ei cinsteau icoanele reprezentînd chipul Mîntuitorului, a sfinților sau scene din Biblie). De unde știm? (Din mărturisirea sfinților părinți, ca și din imaginile găsite pe pereții catacombelor, sau ale primelor case de rugăciuni și biserici). Care este influența cinstirii sfintelor icoane asupra evlaviei credincioșilor? (Ele luminează mintea, ajutîndu-ne să înțelegem mai ușor și mai bine conținutul Scripturii; ne încălzesc apoi simțirea și dragostea față de chipurile sau scenele reprezentate și ne determină să aplicăm și noi în viață ceea ce vedem și simțim). Care este modul de cinstire al icoanelor? (Noi cinstim imaginea, chipul pe care îl reprezintă și de care simțindu-ne legați, intrăm în comuniune și aducem adorare lui Dumnezeu).

V. *Aprecierea*. Dacă în primele veacuri creștine cinstirea icoanelor a fost de către toți primită, s-au ivit apoi aprige discuții împotriva cinstirii sfintelor icoane, considerîndu-se că închinarea la sfintele icoane este idolatrie. Pentru a pune capăt acestei frămîntări în sinul Bisericii, a fost nevoie să se convoace un Sinod ecumenic, cel de al șaptelea, la Nicea, în anul 787, pentru a stabili definitiv că cinstirea sfin-

telor icoane corespunde voci lui Dumnezeu și că aceasta fiind o moșnire apostolică, a fost păstrată cu sfințenie de către Biserică.

După apariția Reformei, cinstirea icoanelor a fost din nou contestată iar creștinii aparținători cultelor născute din Reformă au pornit o adevărată acțiune împotriva cinstirii lor. Ei spun că nu trebuie să ne închinăm la icoană, pentru că aceasta ar însemna idolatrie. În susținerea afirmației lor aduc porunca a doua din Decalog prin care Dumnezeu oprește închinarea la idoli (Ieșirea 20, 2—5). Pentru a vedea însă dacă cinstirea icoanelor înseamnă închinare la idoli, se cuvine să stabilim ce este icoana și ce este idolul, icoana reprezintă o asemănare cu o realitate existentă, pe cînd idolul este o închipuire în gînd a unor lucruri care nu există în realitate. De aceea idolul se mai numește și iluzie, aparență, fantomă, o lucrare înșelătoare" (Ieremia 10, 14—15); ... Dumnezeii lor nu sînt dumnezei, ci lucruri de miini omenești, lemn și piatră (Isaia 37, 19). La fel ne spune și psalmistul: „Gură au și nu vor grăi, ochi au și nu vor vedea, urechi și nu vor auzi, că nu este duh în gura lui" (Psalmul 134, 15). De aceea Sf. Apostol Pavel conchide „că idolul nu este nimic în lume" (I Corinteni 8, 4).

De aici rezultă clar că între idoli și icoană există o deosebire esențială; ele nu se pot confunda, iar în porunca a doua din Decalog este vorba de idoli, nu de icoană!

Se obiectează apoi față de cinstirea sfintelor icoane, invocîndu-se textul din I Timotei 6, 16: „Pe Dumnezeu nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă". De aici s-ar putea trage concluzia că nu-L putem imagina pe Dumnezeu și nici picta pe icoană. Este adevărat că „Dumnezeu este duh și cei ce L se închină, în duh și în adevăr trebuie să L se închine" (Ioan 4, 24). Aceasta nu exclude însă posibilitatea lui Dumnezeu de a comunica cu oamenii și într-o formă accesibilă lor. Știm tot din Sfînta Scriptură că Dumnezeu se descopere oamenilor. Acestea se numesc „teofanii". Spre pildă, Dumnezeu Sfînta Treime se descopere și comunică cu Avram sub forma a trei persoane. Lui Moise se descopere sub forma rugului aprins (Ieșire 3, 2—4). Profetul Isaia vede pe Domnul Savaot „pe un scaun înalt și măreț" (Isaia 6, 1—5); iar profetul Daniel privește la „Cel vechi de zile, avînd îmbrăcăminte albă ca zăpada, iar părul capului Său curat ca lîna; tronul Său flăcări de foc; roțile lui foc arzător" ... (Daniel 7, 9—10).

VI. *Asocierea.* Cînd vorbim de cinstirea sau venerarea sfintelor icoane, trebuie să o deosebim de adorarea acordată lui Dumnezeu. Cinstirea acordată lui Dumnezeu se numește adorare, sau „latrie", pe cînd cinstirea acordată îngerilor, sfinților, moaștelor sau icoanelor, se numește „dulie", adică venerare sau cinstire. „Latría" sau adorarea este cultul suprem. Dulia — venerarea sau cinstirea — este un cult dependent de cel suprem, deci subordonat, sau relativ". Așadar, cinstind sfintele icoane, noi aducem preamărare tot lui Dumnezeu. „El rămîne deci obiectul și țelul adevărat și ultim al cultului nostru, orice formă ar îmbrăca acesta în aparență. Cu alte cuvinte, întreg cultul creștin por-

nește de la Dumnezeu și sfîrșește la Dumnezeu" (Preot profesor Dr. Ene Braniste, „*Liturgica Generală*”, București, 1985. pp. 71—72).

VII. *Generalizarea*. Mergînd pe această linie, la Sinodul VII ecumenic de la Nicea din anul 787 s-a stabilit cu privire la venerarea sfințelor icoane, că nu cinstim materia din care este făcută icoana, ci chipul pe care îl reprezintă ea, iar „cinstirea care se dă chipului, trece la prototip și cel ce se închină icoanei, se închină ființei celei închipuite pe ea”.

VIII. *Aplicarea*. 1. Respingînd cinstirea idolilor, Sf. Apostol Pavel accentuează și aspectul duhovnicesc al feririi de a ne închina la idoli. El identifică idolii cu păcatul: „Drept aceea, omoriți măduarele voastre, ale omului pămîntesc, desfrinarea, necurăția, pofta rea și lăcomia, care este o închinare la idoli” (Coloseni 3, 5).

2. S-a constatat de mai multe ori că din dorința de a combate cinstirea icoanelor, apar falsificări în chiar textul Bibliei, înlocuindu-se cu cuvîntul „idol” cu cel de „icoană”. Și astfel cuvîntul prin care Dumnezeu oprește închinarea la idoli este redat cu opreliștea de a cinsti icoana. Așa e cazul poruncii a doua din Decalog, unde expresia: „Nu-ți fă chip cioplit...” este redată cu: „Nu-ți fă icoane...” De aceea se cuvine să folosim totdeauna Sfînta Scriptură editată de Sfîntul Sinod, unde traducerea este făcută corect.

3. Acordînd sfințelor icoane cuvenita cinstire, ele sînt așezate în sfîntul locaș de închinare, urmînd un anume îndreptar care stabilește ordinea în care sînt fixate în altar, pe iconostas și pe pereții interiori și eventual exteriori ai bisericii.

4. Intrînd în biserică, se cuvine ca mai întîi să ne apropiem de icoana aflată în mijloc și să-i dăm chipului pe care îl reprezintă cuvenita venerare, plecîndu-ne în fața icoanei și cinstind-o prin sărutare, făcînd semnul sfîntei cruci.

5. Odată cu sfințirea bisericii și icoanele devin sfințite. Prin sfințire se stabilește legătura dintre icoană și sfîntul reprezentat pe ea. Tot icoane sfințite se cuvine să avem și în casele noastre. În special icoana sfîntului ocrotitor al casei. Se recomandă apoi ca această icoană să fie cinstită prin candelă care o luminează, atrăgîndu-ne mereu laure aminte asupra datoriei de a imita în viața duhovnicească virtuțile sfîntului pe care îl cinstim pe icoană.

Preot profesor SORIN COSMA

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

ÎNVĂȚĂMINTE CULESE DIN ȚARA SFÎNTĂ

M-a învrednici Dumnezeu, în urmă cu doi ani, să mă număr printre cei ce au putut pași pe urmele locurilor cutreierate odinioară de Însuși Dumnezeu-Fiul întrupat. Desigur, au fost numeroși vizitatori la Locurile Sfinte în cursul vremii și mulți dintre ei și-au încredințat tiparului impresiile culese. Au făcut-o cu pietate și talent, cu măiestrie și discernămint. Subiectul rămîne însă inepuizabil și de aceea m-am hotărît să scriu și eu, acum după decantarea impresiilor și cristalizarea învățămintelor. Nu voi spune lucruri „senzaționale” în cele ce urmează, cît mai ales de suflet, rezultate nu atît din însemnările făcute în cursul călătoriei, ci din cele încrustate în memorie.

După călătoria pe calea aerului pînă la Tel Aviv, am ajuns la Ierusalim, străbătînd un peisaj variat de stînci și pămînt arid, de palmieri și pini, așa cum doar mi le imaginasem în copilărie, din scenele biblice reproduse pe pereții lăcașurilor noastre de închinare. În „orașul păcii”, un întreg univers uman, o lume pestriță, costumată în funcție de obiceiuri și preferințe, de la stilul oriental la cel occidental, la fel ca și arhitectura clădirilor, de la cele străvechi la cele contemporane. Am trăit o ciudată senzație de autentic și neverosimil, de certitudine și nesiguranță, imposibilă de descris. Un gînd îmi stăruia în minte: să ajung în primul rînd la așezămîntul românesc de la Ierusalim.

Așezămîntul românesc, împreună cu capela, deși construit după stilul oriental, lasă de la început impresia că te afli acasă. Personalul, în frunte cu superiorul, îndatoritor și atent, serios și sobru, stă în permanență la dispoziția celor veniți, cu gîndul îndreptat permanent spre patrie. După ce ne-a introdus în realitățile locului, am plecat să vizităm Ierusalimul, sfînta cetate cu zidurile ei din piatră albă, înalte și puternice, înălțată pe coline ce domină perspectiva întregului oraș din orice punct ar fi privit.

Pe poarta Iafa am intrat în cetate. Am văzut, nu departe, mormîntul regelui David, iar în apropiere muzeul holocaustului, înălțat aici parcă spre a-i deplînge suferințele poporului său în cursul anilor, de tristă amintire din cel de al doilea război mondial. Am coborît spre Zidul plîngerii, mîgîind cu mîinile ruinele templului. Cu capetele acoper-

rite ne-am apropiat de zid, unde o mulțime de localnici de toate vîrstele se rugau cu adîncă evlavie și rară răbdare.

Așa s-a desfășurat prima zi în Țara Sfîntă, încheiată cu slujba de seară la așezămîntul românesc. Au urmat altele, alternînd cu nopți răcoroase și dimineți cu rîuă — o adevărată mană cerească pentru pămîntul arid și sterp, în care totuși mîini harnice cultivă o diversitate de soiuri de legume și fructe. Peste drum, o muzică religioasă, vocală și instrumentală, cu acorduri monotone repetîndu-se ore în șir în timpul serbării corturilor, iar balcoanele caselor împodobite cu stuț, amintind cunoscutul eveniment biblic.

Intrînd pe poarta Damascului, pelerinul ajunge repede pe Via Dolorosa, apoi urmînd calea lui Iisus ajunge pe Golgota. Aici este mormîntul gol al Mîntuitorului, dar plin de putere dumnezeiască, de o atracție unică, după care urmează locul sfînt al Învierii Domnului. În acest loc am avut fericirea să particip activ la săvîrșirea sfintei liturghii, cîntînd în limba noastră, împreună cu un grup de credincioși din România. După slujbă, P.F. Patriarh Diodor al Ierusalimului a exprimat cuvinte dintre cele mai elogioase la adresa Bisericii noastre și a ierarhilor ei. Am trăit cu toții sentimente de firească bucurie și mîndrie de a ne afla acolo, dar și pentru că veneam dintr-o țară stîmată și prețuită, ca fii ai Bisericii noastre strămoșești.

Au urmat alte popasuri prin locuri de sfîntă faimă: Muntele Măslinilor, Grădina Ghetsimani, biserica „Tatăl nostru”, Muntele Eleon, biserica „Petru Gali”, mormintele regilor, biserica de pe locul de judecată al lui Iisus și multe alte locuri, marcate în marea majoritate cu biserici ortodoxe. Deasupra „Zidului plîngerii”, urcînd pe marele platou am admirat frumusețea a două moschei: cea a lui Omar și El-Axa.

Călătoria a continuat prin deșert, la Ierihon, la Marea Moartă printre dunele de nisip lipsite total de vegetație, cu cămile, turme de capre și oi, lîngă cortul provizoriu al nomadului beduin. Acolo unde nu poate trăi un copac, acolo unde firele de iarbă se pot lesne număra, în împărăția ciulinilor printre nisipuri tînjind după apă, trăiește omul, beduinul fără țară. Pe drumul „Samarineanului milostiv” nu am întîlnit nici un căzut între tilhari, dar am simțit că beduinii aceștia au nevoie, mai mult ca odinioară, de sprijin samarinean. Știam că țara mea acordă sprijin acestor oameni și mă simțeam mîndru că fac parte din rîndul fiilor unui popor de samarineni ai zilelor noastre. Și oamenii aceștia, auzind de unde venim, ne întindeau mîinile prietenește, fiindcă știau că poporul nostru le este prieten.

La Betleem mi-am aruncat privirea instinctiv spre cerul în care în noaptea sfîntă a Nașterii Mîntuitorului, cetele de îngeri transmiteau pămîntului mesajul de pace al cerului (Luca 2, 14), gîndindu-mă că pentru a trăi în pace cu Dumnezeu este nevoie să trăim în pace întreolaltă, toți oamenii de pretutindeni și că țara mea este o promotoare permanentă a păcii între popoare. În impunătoarea biserică „a Nașterii” și în subsolul ei, unde se află peștera în care s-a născut Mîntuitorul lumii, cîntînd colindul nostru strămoșesc „Trei păstori” am adus cu toții me-

sajul de înfrățire preluat din Miorița românească, ca pe un dar de duhoynicească simțire, Păstorului Celui Bun, asemenea păstorilor din noaptea cea sfântă a Nașterii Sale. Au urmat alte biserici, toate sugerându-ne întoarcerea în timp, în vremea Nașterii lui Iisus.

Intr-o zi am fost anunțat că m-a căutat cineva din Nazaret. Cunoșteam persoana, deoarece provenea din locurile în care păstoresc, plecat de mai mulți ani din țară. Ne întâlnim și plinge, bucurându-se că mă vede. Este cunoscut și la așezămînt, fiindcă vine adeseori acolo spre a-și întâlni frați din România și gîndul mă duce la parabola Mîntuitorului (Luca 15, 11—32). Tînărul mă întreabă de mama sa, de frațele său, de prietenii lui... I-am răspuns: cu toții sînt bine și sigur mai bine și mai fericiți ca el. M-a invitat la el, sau mai bine zis la soția bună și generoasă care din iubire i-a oferit o familie, pentru că el este șomer. I-am acceptat invitația și am purtat o lungă conversație cu fostul meu enoriaș asupra celor trăite în odiseea lui prin țări străine, atît de îndepărtate de locurile natale, unde a re trăit drama de odinioară a mezinului evanghelic. Mi-a mai spus că în sfîrșit acolo unde se afla, se putea angaja, dar în armată și atunci nu mai putea veni nicicînd acasă. Nu m-am putut abține să nu remarc: și-apoi ți-e frică și pentru ce ideal măreț ai lupta, decît pentru bani? La noi nu trebuia să lupți, ci doar să muncești pentru ei!

Am relatat acest episod dureros al călătoriei, deoarece ca acest om sînt atîția alți dezmoșteniți în lumea pavoazată cu reclame a capitalului. Cel dintîi drept al omului, pe lîngă cel la viață, este dreptul la muncă. Or, acolo trebuie fie să lupți fie să-ți cersești acest drept. Încăpățînarea, mîndria și speranța deșartă îi determină să nu se reîntoarcă, dar gîndul lor este să plece tot mai departe, în alt loc, considerînd că acolo e mai bine. Numai că viața nu așteaptă, timpul scurgîndu-se împlăcabil. Mergînd înainte pe drumul rătăcirii, ei rămîn de fapt pe loc din punctul de vedere al împlinirilor, pe cînd cei rămași la rosturile lor înaintează prin timp, cu timpul. Cînd am plecat de la el, am luat cu mine, pentru ai săi, nu aur și argint, ci adevărul crud că de fapt și-a irosit talanții pentru nimic, pentru o viață fără speranțe, în cortegiul amărăciunilor.

Am avut fericitul prilej să văd locuri și oameni, să văd Ierusalimul și o bună parte din Țara Sfîntă. Am văzut Taborul și mi-am potolit setea din „fîntîna Bunei-Vestiri”, aflată într-o biserică ortodoxă pictată de doi români, frații Moroșan; am fost la Cana Galileii și la Lacul Ghenizaret, în orașul lui Tiberius, mîngîind cu privirea o istorie milenară. Am pășit cu sufletul și cu trupul prin paginile Bibliei, pe urmele lui Hristos, dar am rămas cum m-am născut, al neamului meu. Hristos este al nostru, al tuturor. Pe El poți să-L ai în tine oriunde te-ai afla, la noi acasă, ca acolo.

Străbătînd pămîntul mînos, bogat în vegetație al Galileii, am ajuns și în Haiffa, portul modern, cu Carmelul răsărit din albastrul Mării Mediterane. Cu hotelurile de lux și vile somptuoase, presărate într-un decor de vegetație luxuriantă, cu parfum de citrice și de briză mediteraniană, cu

străzi în trepte, străbătînd grădini cu flori multicolore, cu palmieri și ficuși enormi, cu cerul senin luminat de un soare puternic, Haifa pare un rai. Dar orașul acesta este spațiul celor bogați, pentru că în port sudoarea curge și peste tot oameni, parcă desprinși dintr-un decor apocaliptic, te roagă să ai milă. Dar cine să se milostivească? Bogatul din limuzină, venit la distracție, afaceristul plin de griji? Aici săracul Lazăr e cu mult mai multiplicat în realitate decît bogatul. Și pentru Lazării vremurilor noastre, raiul trebuie totuși să existe. Nu am văzut la noi nici așa bogați, dar nici așa săraci.

Am părăsit Ierusalimul și Țara Sfîntă cînd începuseră ploile, vremea mohorîtă punîndu-și amprenta și pe inima noastră și accentuîndu-ne dorul de casă, încît îi invidiasem pe cei plecați cîteva zile mai devreme.

O ultimă vizită la Sfîntul Mormînt și apoi rămas bun gazdelor noastre. Nu puteam crede atunci că față de unii îmi voi lua ultimul rămas bun. Lor, un gînd pios de veșnică pomenire și recunoștință.

Am lăsat Orașul Păcii așa cum l-am găsit, fără pace și iubire. Pe dealuri, cetatea sfîntă și albă pare un simbol al curățeniei sub toate aspectele ei, dar sufletul oamenilor este destul de cernit. Locuri sfînte fără sfîinți, oraș al păcii fără pace, oraș al Învierii cuprins de moarte. Îndură-Te de sfînta-Ți cetate, Bunule Doamne!

Am fost în Țara Sfîntă și m-am reîntors în Sfînta mea Țară, cu bucuria celor văzute, dar și cu bucuria revederii patriei mele scumpe. Ierusalimul rămîne un punct pe globul pămîntesc spre care gravitează întreaga lume creștină, un loc încărcat de prezența Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, dar totuși limitat în spațiu. La fel ca orice punct geografic, el nu-i poate cuprinde pe toți. De aceea mă întreb, cum pot să-și imagineze unii că alte spații îi pot adăposti, dacă nici Ierusalimul Învierii lui Iisus Hristos nu o poate face?

Fiecare popor își are rolul său și rostul fiecărui individ este la el acasă, în mijlocul alor săi. Fericirea nu se caută aiurea, ca mezinul evanghelic sau ca cei din zilele noastre, ci trebuie plătită prin muncă și uneori prin sacrificii; ea trebuie dorită pentru toți, nu în mod egoist numai pentru sine.

De ce să rămîn în Ierusalim, cînd iată am putut să aduc Ierusalimul cu mine, cu sfînțenia locurilor atinse de Mîntuitorul?

În urma pelerinajului, am mai desprins ceva: mă număr și eu printre cei mulți care n-au căutat să rămînă pe acele locuri, totuși străine, astăzi atît de frămîntate, ci am luat Ierusalimul în sufletul meu, cu sfînțenia și fiorul pașilor Mîntuitorului. Mi-a fost dat și mie să umblu pe cărările Sfîntei Scripturi, dar iată drumurile m-au adus acasă, pentru că așa este bine și frumos ca Dumnezeu să ne găsească pe toți acasă.

Preot IOAN BRÎNZEI

UNIVERS EMINESCIAN

S-a împlinit un secol de la trecerea lui Mihai Eminescu în nemurire. Și tot atita timp de cînd națiunea care l-a dat omenirii îl ține la valoare de simbol.

S-a scris foarte mult despre „Luceafărul“ poeziei românești, în diferite viziuni. S-au formulat considerări și reconsiderări. S-au spus multe, dar nu s-a spus „totul“. Pentru că nu se poate spune „totul“. La toate cite s-au spus se pot adăuga anume imponderabile care ți de ceea ce a avut el mai distinct și mai distins în alcătuirea sa umană. S-au tipărit biografii, mii de pagini hermeneutice, s-au creat catedre universitare de eminescologie, s-au tipărit monumentale volume de „opere complete“. În acest an se încheie „Ediția Națională Eminescu“. Acum îi putem cunoaște zbuciumata viață, spațiile parcurse, relațiile sociale, truda de a-și însuși cultura umană, studiile pe care le-a făcut, profesorii pe care i-a audiat, sistemele filosofice pe care le-a aprofundat : acum îi putem cunoaște orientările politice, îl putem urmări pas cu pas de la naștere (1850), pînă la moarte (1889); acum îi putem cunoaște lipsurile îndurate, tragismul ultimilor ani și, în parte... opera. În parte, pentru că din ceea ce a conceput, din ceea ce a purtat în gîndirea sa poetică, multe au rămas nefinisate, păgubite de varianta ultimă și optimă. Scînteii ușor trecătoare, a căror scintilație, prea emferă, n-a mai revenit din zonele întunecate ale conștiinței sale, în acei ani de chin creator între lumină și întuneric și ne rămîn necunoscute și de necunoscut. Dar dincolo de toate acestea, și din toate acestea, s-a conturat în conștiința neamului nostru un chip legendar, „un mit eminescian“. Oricum ar fi prezentat de biografii, de istorici și critici literari, care urmăresc „demitizarea“, Eminescu rămîne în conștiința tuturor generațiilor, strălucitor ca un „Luceafăr“, veșnic tînăr, de o feciorelnică frumusețe, reflectînd chipul operelor sale. Eminescu nu poate trăi decît sub această înfățișare. Azi nici nu mai încearcă nimeni să-l prezinte altfel.

De aceea, scriind ceva despre Eminescu, în acest an aniversar, încercăm un insolit sentiment de sfială, sentimentul atingerii de un obiect sacralizat. Sigur că el nu este mare, fără pereche, prin ceea ce ar fi putut produce, ci chiar prin ceea ce a produs.

În bogata sa paletă de imagini și metafore, de noțiuni și expresii, multe sînt din sferă religioasă. În versurile sale aflăm unele concepte

care vădesc că nu-i erau necunoscute cărțile Vechiului și Noului Testament, sau cărțile budhiste, și avea temeinice cunoștințe de teologie. Exempli gratia, chiar în nemuritorul poem „Luceafărul” sînt eternizate versurile:

„Și era una la părinți
 Și mîndră-n toate cele,
 Cum e Fecioara între sfinți
 Și luna între stele...”

Se știe că Fecioara Maria, că Maica Domnului, se bucură în Biserica noastră de o cinstire deosebită (supravenerare), mai presus de cinstirea care se cuvine celorlalți sfinți, Eminescu, desigur, cunoștea această distincție care se face în cultul creștin, și nu folosește „o metaforă de necesitate artistică”. Un necunoscător al hiperduliei n-ar fi recurs la această comparație. Mai clar rezultă cunoașterea supravenerării din poezia „Rugăciune” (1878).

„Crăiasă alegîndu-te
 Îngenunchem rugîndu-te,
 Înălță-ne, ne mîntuie;
 Fii scut de întărire
 Și zid de mîntuire,

Privirea-ți adorată
 Asupra-ne coboară
 O, maică prea curată
 Și pururea Fecioară,
 Marie!

Regină peste îngeri
 Din negură te arată,
 Lumină dulce clară,

O, maică prea curată
 Și pururea fecioară,
 Marie!”

Dar poetul nu e consecvent în manifestarea sentimentelor de venerare a Sfintei Fecioare. El a scris și versuri de izbucnire iconoclastă, ca să revină însă și să ceară credința dintii:

„Răsai asupra mea, lumină lină,
 Ca-n visul meu ceresc d-odinioară,
 În noaptea gîndurilor mele vină.

Străin de toți, pierdut în suferință
 Adîncă a nimicniciei mele,
 Eu nu mai cred nimic și n-am tărie.
 Dă-mi tinerețea mea, redă-mi credința
 Și reapari din cerul tău de stele,
 Ca să te-ador de-acum pe veci, Marie!”
 (Răsai asupra mea, 1879)

Eminescu n-a fost un bigot, (a combătut chiar bigotismul), dar a studiat doctrinele religioase, mai ales creștinismul și budhismul, a cunoscut credințele poporului, le-a respectat și le-a folosit ca pretexte poetice.

Intr-o notă elegiacă poetul evocă ieșirea din această lume :

„Și cînd se va reîntoarce pămîntul în pămînt,
Au cine o să știe de unde-s cine sînt ?“

(Sonet, 879)

Intr-un icos (peasna a 6-a) din canonul lui Teofan din rînduiala înmormîntării mirenilor se spune : „...că pămînt ești și în pămînt vei merge“, căci „din pămînt sîntem zidiți și în același pămînt vom merge“. Și în continuare Eminescu adaugă :

„Cîntări tînguioase prin zidurile reci,

Cerși-vor pentru mine repaosul de veci“ (Idem).

Poetul exprimă și aici o credință creștină. După moartea trupului, omul nu mai poate face nimic pentru sine (pentru mîntuirea sa), dar rugăciunile Bisericii îi pot fi de folos. Această idee este implicată în versurile citate.

Moartea este o trecere dintr-o lume în altă lume :

„Te văd ca o umbră de-argint strălucită,

Cu aripi ridicate la ceruri pornită...“ (Mortua est).

Sufletul despărțit de trup se înalță, lăsînd trupul în pămîntul din care a fost luat :

„Văd sufletu-ți candid prin spațiu cum trece,

Privesc apoi lutul rămas... alb și rece“ (idem).

Poetul exprimă ceea ce înseamnă moartea în concepția creștină, adică despărțirea sufletului de trup, sau descompunerea ființei omenești în părțile sale componente. Neînțelesul morții ne cutremură, ne tulbură, și adeseori durerea, părerea de rău după ființele iubite izbucnește în gînduri blasfeme, ca în poezia citată (Mortua est). Sînt aici implicate și elemente din religiile orientale, asupra cărora nu insistăm.

„Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,

Gîndurile-mi rele sugrum-cele bune...“ (Idem), și poetul știe că cei virtuoși, cei ce și-au pus speranța în Iisus, nu se tem de moarte, nu se revoltă. Dimpotrivă. O așteaptă cu seninătate :

„Așa virtușii murind nu desper,

Speranța-a lor frunte — nsenină,

Speranța cea dulce de plată în cer,

Și face de uită de-a morții dureri,

Ploapele-n pace le-nchină...“ (Speranța, 1866).

Ataraxie numea această stare filosofii din Grecia antică. Sf. Apostol Pavel formulează această idee într-o expresie de rară plasticitate : „Căci pentru mine viața este Hristos și moartea un ciștig“ (Filipeni 1, 21).

După revoltă și imprecății („Din demon făcui o sfință...“; „Dar azi vâlul cade, crudă!“...), „Venere și Madană“, scrisă în 1870, sfîrșește surprinzător într-o impresionată convertire :

„Ștergeți ochii, nu mai plînge!... A fost crudă-nvierea,

A fost crudă și nedreaptă, fără razem, fără fond.

Suflete de-ai fi chiar demon, tu ești sfință prin iubire...“

Eminescu recurge la funcția critică a iubirii. Sigur, el a cunoscut catarsisul aristotelic. În a doua jumătate a veacului trecut se

Încercau cu asiduitate metode catartice în diagnosticarea și tratamentul unor maladii. În creștinism, catarsisul are o semnificație mai profundă: sacrificiul din iubire pentru om. Oricum, asemănarea acestui genial vers („Suflete, de-ai fi chiar demon, tu ești sfântă prin iubire”) cu textul biblic: „...iertate sînt păcatele ei cele multe, căci a iubit mult...” (Luca 7, 47) este prea izbitoră. Aceste cuvinte le rostește Iisus în casa unui fariseu reabilitînd o păcătoasă cunoscută în oraș. Eminescu putea cunoaște acest episod biblic și să-i dea, ca în atîtea cazuri, o formă de o excepțională frumusețe. El a cunoscut, credem, și sublimul imn închinat iubirii de Sf. Apostol Pavel în epistola adresată corintenilor: dragostea „toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă...” (I Corinteni 13, 7). Iubirea purifică și iartă.

Dacă versul comentat nu i-a fost sugerat poetului de episodul biblic, geniul său l-a ridicat pe cele mai înalte culmi, în proximitatea gândirii creștine.

Limbajul poetului este colorat cu termeni prin literatura și vorbirea creștină: biserică, cruce, rugăciune, înger, icoană, nume biblice etc. Imagini fascinante alcătuiesc strofe întregi:

„În biserica pustie, lângă arcul în perete,
Genunchiată stă pe trepte o copilă ca un înger,
Pe-a altarului icoană în de raze roșii frînger,
Palidă și mohorîtă Maica Domnului se vede.”
(Înger și demon, 1873)

„S-aude clopot răsunînd,
Cu prapuri, cruci, icoani, viînd,
Preoții lin și în veșminte
Citind a cărților cuvinte...”

(Privesc orașul-furnicar. Din postume).

Frecvente sînt și elementele budhiste în poezia lui Eminescu, preluate de A. Schopenhauer sau din alte izvoare, ca universalitatea suferinței și nimicirea ei (nirvana): „Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă” (Rugăciunea unui dac, 1879).

Adieri pesimiste se resimt în multe din creațiile poetului, venite nu numai din budhism, ci și din cărțile poetice ale Vechiului Testament și din alte sisteme filosofice pe care le-a studiat poetul nostru național. Dar nu este locul să insistăm asupra acestor aspecte, studiate azi pînă în cele mai mici amănunte de eminescologi. Observăm doar că în vasta cultură a lui Eminescu adeseori concepțiile filosofice se interferează cu cele religioase. Cosmogonia, de pildă, în viziunea artistică a poetului reflectă cosmologia biblică (creația din nimic), cosmogonia lui Kant-Laplace, imnul creației din Rigveda, pentru a reda o sinteză într-o formă fascinantă:

„La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă,
Pe cînd totul era lipsă de viață și voință...
Cînd nu s-ascunde nimic, deși tot era ascuns :
Cînd pătruns de sine însuși odihnea Cel nepătruns...”

Dar deodată-un punct se mișcă... cel dintîi și singur. Iată-l
Cum din chaos face mamă, iar el devine Tatăl...

Punctul-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,
E Stăpînul fără margini peste marginile lumii..."

(Scrisoarea I, 1881)

Sigur că o atare abordare a problemei cere studii sistematice. Semnatarul acestor fugare considerații n-a intenționat să analizeze elementele de filosofie religioasă din poeziile genialului nostru poet național. A spicuit citeva, fără aprofundări filosofice sau teologice, pentru a semnală prezența unor astfel de elemente în complexitatea creației eminesciene. Elementele acestea fac parte din tezaurul de limbă și cultură omenească și marele Eminescu nu le-a evitat.

Trebuința de frumos și adevăr i-a îndreptat cărările și spre culegerile religioase, așa cum le-a căutat în trecutul istoric, în gîndirea universală și, cu mai mare pasiune, în fondul de cultură al neamului său, pentru „a turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă“ (Scrisoarea II). Și într-adevăr toate din pana lui de aur răsar în armonii noi, spărgînd tipare vechi. Eliberate, cuvintele, inzestrate cu sensuri surprinzătoare, ridică expresivitatea limbii române la valori universale.

MARCU BĂNESCU

BISERICI DE LEMN DE ODINIOARĂ DIN PROTOPOPIATUL ARAD

În nr. 1/1987 al revistei „Mitropolia Banatului” (pp. 36—45) am prezentat bisericile de lemn existente odinioară în protopopiatul Lipova din Eparhia Aradului. În cele ce urmează le vom prezenta pe cele de altădată din protopopiatul Arad. Reconstituirea datelor s-a făcut pe aceeași bază arhivistică, ce constituie deopotrivă importante surse documentare pentru viitoare monografii parohiale. În înșirarea lor urmărim aceeași ordine alfabetică.

Arad-Micălaca. La sfîrșitul secolului XVIII exista o veche biserică de chirpici și cărămidă, cu hramul „Sf. Mare Mucenic Dimitrie”¹. Această biserică se afla pe vatra veche a localității, în imediata vecinătate a Mureșului, unde astăzi se află ridicată o troiță de piatră.

La 27 iulie 1842 s-a început zidirea actualei biserici.²

Arad-Sînnicolaul Mic. La anul 1717, mitropolitul Ioanichie (1713—1727) al Timișoarei și Lipovei sfințește un antimis pentru biserică cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”³. Această biserică de lemn a fost înlocuită în anul 1804 cu cea actuală, avînd hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe”.

Caporal Alexa. Pe locul numit „Bisericuță”, tradiția populară consemnează existența vechii vetre a satului, unde a existat odinioară și o veche biserică de lemn. Conscriptia din 1755 a episcopului Sinesie Jivanovici (1751—1768) al Aradului menționează existența unei biserici de lemn, cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” sfințită în anul 1745.⁴ În ultimul deceniu al secolului XVIII, satul a fost mutat pe vatra actuală, unde s-a construit o nouă biserică. Lucrările au început în 1791, biserică avînd același hram.⁵

¹ Ștefan Lupșa, *Istoria Eparhiei Aradului* (manuscris dactilografiat păstrat în biblioteca episcopiei), Arad, 1953, vol. II, fasc. 1, p. 439.

² Arhivele Statului Arad (A.S.A.), Fond Episcopia Ortodoxă Română, Seria Acte școlare, nr. IV, 55/1855, f. 204.

³ Gheorghe Cotoșman, *Vechile antimise din bisericile Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6/1967, p. 278.

⁴ Silviu Dragomir, *Statistici sîrbești din dieceza Caransebeșului și a Aradului în veacul XVIII*, în „Foaia Diecezană”, Caransebeș, an XXIV, 1 martie 1909, nr. 9, p. 4.

⁵ Arhiva Episcopiei Aradului (A.E.A.), grupa III, dosar 45/1880, doc. nr. 805, g. 64 v.

Chişineu Criş. În anul 1739 a fost construită o biserică de lemn cu hramul „Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel”⁶. Fiind deteriorată destul de repede, din motive rămase necunoscute, în toamna anului 1775 se începe construirea actualei biserici cu hramul „Înălţarea Domnului”⁷.

Cicir. Exista o biserică de cărămidă şi piatră, construită în anul 1702, dar care în urma strămutării albiei Mureşului s-a surpat⁸, în locul ei, pe la mijlocul secolului XVIII, a fost construită alta de lemn, ce avea hramul „Sf. M. Mc. Gheorghe”⁹.

Tradiţia consemnează că în jurul anului 1823, locuitorii şi-au mutat vatra satului pe locul actual din cauza inundaţiilor Mureşului, vechea biserică de lemn rămânând în afara satului. În noaptea de Bobotează a anului 1833, ea a fost dărîmată de un vînt năpraznic.¹⁰ În anul 1854 a fost construită actuala biserică de cărămidă, cu hramul „Sf. M. Mc. Gheorghe”¹¹.

Cintei. La mijlocul secolului XVIII, au existat două biserici, una din grădele, în stare de ruină, a doua de lemn, ce avea hramul „Înălţarea Domnului”, sfinţită la 6 iunie 1755¹². La 6 septembrie 1863, a fost pusă sub piatra de temelie a actualei biserici din piatră şi cărămidă. Lucrările au fost terminate în 1866, cînd se renunţă la cea de lemn. Pe locul ei a fost ridicată o troiţă.

Comlăuş. În conscripţia amintită a episcopului Sinesie Jivănović se consemna existenţa unei vechi biserici de lemn cu hramul „Înălţarea Domnului”, credincioşii intenţionînd să-şi construiască alta nouă.¹³

Curtici. Biserica veche construită din grădele, cu hramul „Sf. M. Mc. Dimitrie”, era în anul 1755 în stare de ruină,¹⁴ fapt pentru care, la 28 octombrie 1776, credincioşii din Curtici cereau aprobarea autorităţilor imperiale pentru construirea unei noi biserici.¹⁵ Abia la 11 mai 1778 a fost dată aprobarea construirii a unui nou lăcaş de închinare, cel vechi fiind nimicit de un trăsnet.¹⁶

⁶ S. Dragomir, *art. cit.*, în „Foaia Diecezană”, 1 februarie 1909, nr. 5, p. 4.

⁷ A.S.A. Fond Prefectura Judeţului Arad, Seria Acta Congregationum, fasc. V., nr. 197/1775, f. 1.

⁸ Marki Sandro, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*, vol. I, Arad, 1892, p. 745.

⁹ S. Dragomir, *art. cit.*, în „Foaia Diecezană”, 21 decembrie 1808, nr. 51—52, p. 9.

¹⁰ A.E.A., *Dosar cu istoricul parohiilor şi filiilor din protopopiatul Arad*, 1982, nenumărat; Şt. Lupşa, o.c., vol. I, p. 214.

¹¹ A.S.A. Fond Episcopia Ortodoxă Română Arad, Seria Acte şcolare, nr. IV, 55/1855, f. 209.

¹² S. Dragomir, *art. cit.*, „Foaia Diecezană”, 1 februarie 1909, nr. 5, p. 4.

¹³ Ibidem, 8 februarie 1909, nr. 6, p. 6.

¹⁴ Ibidem, p. 7.

¹⁵ Şt. Lupşa, o.c., vol. II, fascicla 2, p. 196.

¹⁶ A.S.A. Fond Prefectura Judeţului Arad, Seria Acta Congregationum, fasc. 3, nr. 173/1778, f. 1.

La 3 noiembrie 1733, episcopul Nicolae Dimitrievici (1728—1744) al Timișoarei a sfințit un antimis pentru biserica cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”¹⁷. În anul 1804, această veche biserică de lemn a fost înlocuită cu actuala din cărămidă, purtind același hram.

Fireteaz. Protosinghelul Arsenie Radivoievici, în calitate de administrator al eparhiei Timișoarei (1757—1759), în anul 1758, cu prilejul unei vizite canonice, a găsit aici o biserică din birne cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”. În biserică se aflase un antimis sfințit de episcopul Nicolae Dimitrievici la 30 noiembrie 1733.¹⁸ În anul 1817 ea a fost înlocuită cu actuala biserică din piatră și cărămidă, purtind hramul „Adormirea Maicii Domnului”.

Fiscut. În partea de nord-vest a localității, pe locul numit „Sub grădini” sau „Căzăniște”, a existat o veche biserică de lemn cu hramul „Sf. M. Mc. Gheorghe”¹⁹. În anul 1865, ea a fost înlocuită cu actuala biserică din cărămidă ce poartă hramul celei vechi.²⁰

Grăniceri. La mijlocul secolului XVIII, a existat o biserică de lemn cu hramul „Sf. M. Mc. Gheorghe”.²¹

Livada. În anul 1779, credincioșii ortodocși din Livada își reînnoiau cererea de-a li se aproba construirea unei biserici.²²

Macea. Vechea biserică de lemn, cu hramul „Nașterea Sfintului Ioan Botezătorul” exista în prima jumătate a secolului XVIII²³. În jurul anului 1800, a fost construită actuala biserică purtind hramul celei vechi.²⁴ Pe unul din clopotele rechiziționate în timpul primului război mondial se află următoarea inscripție: „Acest clopot e dăruit de Todor Petruț în anul 1700”.²⁵ Acesta putea proveni de la vechea biserică de lemn.

Mănăstur. Cu ocazia vizitei canonice din 1758 a protosinghelului Arsenie Radivoievici, s-a consemnat existența unei biserici din cărămidă, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”.²⁶ În anul 1779, credincioșii își ridicau o altă biserică, din birne, sfințită le 11 august 1779 de episco-

¹⁷ Gh. Cotoșman, *art. cit.*, p. 279.

¹⁸ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, 1980, pp. 278—279.

¹⁹ A.E.A., *Dosar cu istoricul parohiilor și filiilor din protopopiatul Arad*, 1982, nenumărat.

²⁰ A.E.A. gr. III, dos. 40/1882, doc. 497, f. 181 v.

²¹ S. Dragomir, *art. cit.*, în „Foaia Diecezană”, 1 februarie, 1909, nr. 5, p. 4.

²² Șt. Lupșă, o.c., vol. II, fasc. 4, p. 35.

²³ S. Dragomir, *art. cit.*, „Foaia Diecezană”, 8 februarie, 1909, nr. 6, p. 6.

²⁴ A.S.A., *Fond Episcopia Ortodoxă Română Arad*, Seria Acte școlare, nr. IV, 55/1855, f. 228.

²⁵ A.E.A. *Dosar cu istoricul parohiilor și filiilor din protopopiatul Arad*.

²⁶ D. Ruvarat, *Temišvarska Eparhija od niena postanka do 1758 god*, Sremski Karlovci, 1914, p. 44. Documentul se află și în traducere românească la I. D. Suci, R. Constantinescu, o.c., vol. I, p. 275.

pul Moise Putnic al Timișoarei (1774—1781). A fost folosită până în 1888, când în locul ei a fost înălțată actuala biserică cu același hram.²⁷

Mișca. Pe vatra veche a satului a existat o biserică de lemn, despre care episcopul Sinesie Jivanovici nota că este „veche, căzută și cu hramul „Bunavestire”²⁸. În anul 1855 a fost construită actuala biserică purtând același hram.

Mindruloc. A existat o biserică de lemn cu hramul „Sf. M. Mc. Gheorghe”, care la mijlocul secolului XVIII era „veche și într-o stare foarte rea”.²⁹ Biserica se afla construită pe locul numit „Hadă”, care a fost vechea vatră a satului. Prin anul 1825, mutindu-se vatra pe locul actual, biserica a rămas părăsită. În 1850 a fost construită biserica actuală, cu hramul „Intrarea Maicii Domnului”.

Nădab. La mijlocul secolului XVIII, exista o biserică de lemn cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”.³⁰ Datorită stării de ruină în care se afla, la 1 iunie 1772, credincioșii înaintau autorităților habsburgice o cerere pentru a li se aproba construirea unei noi biserici,³¹ pe care au obținut-o abia la 27 octombrie 1774,³² când se construise o biserică nouă din piatră. În anul 1892 a fost și aceasta înlocuită cu cea actuală, dar cu același hram.

Nădlac. Episcopul Sinesie Jivanovici consemna, în anul 1755 existența unei biserici din piatră, cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”³³, dar aproape ruinată. De aceea în anii următori credincioșii își construiau o altă biserică, de lemn, care în 1759 era încă neterminată. Acoperită cu șindrilă, biserica avea un turn mare cu două turle din lemn, în care se aflau trei clopote. Prestolul din piatră a fost sfințit de episcopul Isaia Antonovici (1731—1748), iar antimisul de Sinesie Jivanovici.³⁴ Cu timpul, devenind neîncăpătoare, biserica a fost înlocuită cu alta de zid, cu hramul celei vechi, a cărei construcție a fost încheiată în 1829.

Pecica. În anul 1759 este consemnată existența unei biserici din lemn împletit, cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”. Era acoperită cu șindrilă, nu avea turn deasupra pronaosului, ci o clopotniță alături, cu un singur clopot. Prestolul din lemn fusese sfințit de episcopul Ioanichie Martinovici (1710—1721). În biserică se aflau cărți românești și icoane, iar antimisul provenea de la patriarhul Arsenie III Cernoievici (1690—1706)³⁵. Deoarece biserica era veche și degradată, în 13 noiembrie 1757,

²⁷ A.E.A., gr. III, dos. 45/1880, doc. 361, f. 15 v.

²⁸ S. Dragomir, art. cit., „Foaia Diecezană”, 8 februarie, 1909, nr. 6, p. 7.

²⁹ Ibidem, 21 decembrie 1908, nr. 51—52, p. 9.

³⁰ Ibidem, 1 februarie, 1909, nr. 5, p. 4.

³¹ A.S.A., Fond Prefectura Județului Arad, Seria Acta Congregationum, fs. 3, nr. 172/1772, f. 1.

³² St. Lupșa, o.c., vol. II, fasc. 4, p. 35.

³³ S. Dragomir, art. cit. în „Foaia Diecezană”, 1 februarie, 1909, nr. 5, p. 3.

³⁴ St. Lupșa, o.c., vol. II, fasc. 2, pp. 303—304.

³⁵ Ibidem, p. 302.

episcopul Sinesie Jivanovici înainta autorităților cererea credincioșilor de a primi fie cărămidă și lemn, fie lemn suficient, spre a-și clădi o biserică nouă. Episcopul argumentase că localnicii „deși n-au putut ieși din sărăcie, anul trecut (1756) au ajutat la edificarea clădirii camerale din Pecica, iar ajutorul îi va determina pe ei să rămână definitiv în Pecica, și chiar pe alții să se așeze în ea”.³⁶ În ciuda argumentelor sale, în anul 1761 încă nu era începută construcția,³⁷ credincioșii fiind obligați să se mulțumească cu aceeași biserică aflată în ruină.

Pil. În jurul anului 1735, a fost construită biserică de lemn cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”,³⁸ care în anul 1785 a fost înlocuită cu cea actuală dar cu același hram.

Secusigiu. În anul 1722, mitropolitul Ioanichie (1713—1727) amintit mai sus, sfințea un antimis pentru biserică cu hramul „Sf. M. Mc. Gheorghe”.³⁹ În 1758, protosingelul Arsenie Radivoievici o descrie ca fiind construită din lemn... cu trei ferestre, cupolă de șindrilă, uși de tîmplărie... altarul prost, prestolul din lemn, pe ea... antimis sfințit de patriarhul Arsenie IV la 1744... patru cioane de prestol...⁴⁰ Această biserică de lemn a fost înlocuită în anul 1788 cu o alta, construită din piatră și cărămidă, purtînd același hram.⁴¹

Semlac. Pe locul numit „Bisericuță” a existat o biserică de lemn cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”, care la mijlocul secolului XVIII era „îlipită și văruiată”.⁴² În anul 1771, ea a fost înlocuită de actuala biserică ce poartă hramul „Sf. Ioan Gură de Aur”.

Sintea Mare. La mijlocul secolului XVIII, exista o veche biserică de lemn cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”.⁴³ Datorită vechimii și stării în care se afla, la 13 martie 1769, autoritățile aprobau construirea unui nou lăcaș⁴⁴, despre care nu se cunosc alte detalii. Biserica actuală a fost construită în anul 1872, purtînd hramul „Adormirea Maicii Domnului”.

Sintea Mică. La începutul secolului XVIII, a fost înălțată o biserică de lemn cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”,⁴⁵ care devenind ulterior neîncăpătoare, a fost înlocuită în 1807 cu alta de zid. În 1907 ea a fost demolată, pentru ca în anul următor să fie construită cea actuală purtînd același hram.

³⁶ Ibidem, pp. 282—283.

³⁷ Ibidem, vol. I, p. 213.

³⁸ S. Dragomir, *art. cit.*, „Foaia Diecezană”, 21 februarie 1909, nr. 5, p. 4.

³⁹ Gh. Cotoșman, *art. cit.*, p. 278.

⁴⁰ D. Ruvarat, *o.c.*, p. 52.

⁴¹ A.E.A. gr. III, dos. 68/1885, doc. 846, f. 124 v.

⁴² S. Dragomir, *art. cit.*, „Foaia Diecezană”, 1 februarie 1909, nr. 5, p. 3.

⁴³ Ibidem, 8 februarie 1909, nr. 6, p. 7.

⁴⁴ Șt. Lupșa, *o.c.*, vol. II, fasc. 3, p. 240.

⁴⁵ S. Dragomir, *art. cit.*, „Foaia Diecezană”, 1 februarie 1909, nr. 5, p. 4.

Socodor. Biserica de lemn cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” a fost construită în anul 1730⁴⁶. În 1763 ea a fost înlocuită cu actuala biserică din piatră și cărămidă, cu hramul „Bunavestire”.

Șeitin. A existat o biserică de lemn cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”⁴⁷. Deoarece era prea aproape de Mureș, ea a fost înlocuită cu cea de astăzi, avind hramul „Sf. Grigorie Dialogul” și sfințită în anul 1792⁴⁸.

Șepreuș. La mijlocul secolului XVIII se consemna existența unei biserici de lemn cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”⁴⁹, care în anul 1859 a fost înlocuită cu cea actuală, construită din piatră și cărămidă, cu hramul „Bunavestire”.

Șiclău. A existat o veche biserică de lemn cu hramul „Sf. Teodor Tiron”. În anul 1755, din cauza vechimii ei, credincioșii intenționau să construiască o altă biserică⁵⁰. Un deceniu mai târziu, în 1765, a fost terminată construcția unei noi biserici de lemn, existentă și astăzi, cu hramul „Schimbarea la Față”.

Vârșand. În amintita conscripție a episcopului Sinesie Jivanovici (1755—1759), este consemnată existența unei biserici de lemn cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”⁵¹. Actuala biserică poartă hramul celei vechi și a fost construită în anul 1835.

Vinga. În 1758, protosinghelul Arsenie Radivoievici, consemna existența unei biserici de lemn, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Biserica avea șapte ferestre, deasupra pronaosului o turlă acoperită cu scîndură și un clopot. Sfînta masă era din lemn, ridicată pe o treaptă. Avea un antimis sfințit la 3 noiembrie 1733 de episcopul Nicolae Dimitrievici al Timișoarei (1728—1744). Timpla bisericii era din scîndură, în partea de sus avînd pictată scena Răstignirii, cei 12 apostoli pictați pe pînză, precum și patru icoane de prestol. Biserica mai avea încă două icoane, în pronaos⁵².

Unii au susținut că o biserică de lemn ar fi fost mutată de aici în parohia Comloșul Mare⁵³. Afirmația este puțin plauzibilă, deoarece în Comloșul Mare, în anul 1758, exista o veche biserică din cărămidă, pe locul căreia în 1794 a fost construită o altă tot din cărămidă⁵⁴.

⁴⁶ Idem.

⁴⁷ Idem.

⁴⁸ „Sfințirea bisericii din Șeitin. Vizitații canonice la Selmlac” în „Biserica și Școala”, an. LIII, nr. 1/1 ianuarie 1929, p. 7.

⁴⁹ S. Dragomir, *art. cit.*, „Foia Diecezană”, 8 februarie 1909, nr. 6, p. 7.

⁵⁰ Ibidem, 1 februarie 1909, nr. 5, p. 4.

⁵¹ Ibidem, 8 februarie 1909, nr. 6, p. 6.

⁵² D. Rurvaț, *o.c.*, p. 45.

⁵³ Borovszky Samu, *Csanad vermegye története*, vol. I, pp. 307—308.

⁵⁴ Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului. Comuna și bisericile din Comloșul Mare și Lunga*, Timișoara, 1934, pp. 262, 302—303.

În anul 1791 a fost construită o biserică de zid cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”⁵⁵. La 27 iulie 1839, arhimandritul Platon Atanăscovici cerea credincioșilor din eparhie să contribuie la construirea unei biserici noi în Vinga, deoarece „biserica lor cea bătrină întru alita a slăbit, cît în toată clipita să așteaptă să cază și într-însa fără de mare primejdie mai mult nu să poate săvîrși”⁵⁶. Totuși, nu a fost construită o altă biserică, ci a fost restaurată cea existentă⁵⁷, care în anul 1928 a fost demolată.

Vladimirescu. A existat o veche biserică de lemn cu hramul „Sf. Ierarh Nicolae”, care în anul 1755 era destul de degradată⁵⁸.

Zarand. În anul 1755 exista o biserică de lemn cu hramul „Sf. M. Mc. Dimitrie”⁵⁹, înlocuită în 1855 cu cea actuală.

Pr. PAVEL VESA

BISERICA „NAȘTEREA SFÎNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL” MONUMENT ISTORIC DIN CARANSEBEȘ

Așezarea fondată de romani, prin Legiunea XIII Germina (castrul Tibiscum), Caransebeșul s-a dezvoltat treptat în cursul vremii. În evul mediu, prima mențiune documentară provine din 29 aprilie 1289, cînd ultimul rege arpadian Ladislau IV Cumanul vizitează orașul¹. În Caransebeș a fost sediul celor opt districte românești și al banilor severineni și caransebeșeni. Cetatea avea un însemnat rol politic, economic și cultural². Biserica la rîndul ei, s-a identificat cu năzuințele poporului, activînd pentru înfăptuirea mărețelor idealuri ale românilor³.

În cetatea Caransebeșului existase în secolul XIII o impozantă și robustă biserică românească, ale cărei vestigii au fost descoperite recent⁴. Aceasta presupune o anume continuitate și în această privință, respectiv pînă la construirea celor două lăcașuri de închinare, în secolul XVIII, existente în contemporaneitatea noastră.

Biserica purtînd hramul „Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul”, pe care o prezentăm în cele ce urmează, a fost înălțată pe locul altelei mai vechi, sau în imediata ei apropiere, în anii 1780—1781. În amintirea bisericii vechi s-a ridicat o troiță de piatră, numită, de locuitori „Crucea

⁵⁵ A.E.A. gr. III, dos. 68/1885, doc. 846, f. 123 v.

⁵⁶ I. D. Suciu—R. Constantinescu, o.c., vol. II, p. 659.

⁵⁷ A.E.A. gr. III, dos. 68/1885, doc. 846, f. 123 v.

⁵⁸ S. Dragomir, *art. cit.*, „Foaia Diecezană”, 21 decembrie 1908, nr. 51—52, p. 9.

⁵⁹ Ibidem, 8 februarie 1909, nr. 6, p. 6.

¹ Andrei Ghidiu — Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, p. 3.

² „Foaia Diecezană” (Caransebeș), 1894, nr. 37, pp. 1—2.

³ Prot. Ion B. Mureșianu, *Aspecte din trecutul Bisericii bănățene*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 7—9/1969, p. 396 ș.u.

⁴ În rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 5/1988, pp. 124—125.

lui Răbăgia". Evenimentul sfințirii a fost consemnat în limba slavonă de Preotul Teodor Ilievici, pe o pagină a matricolei morților din acea vreme, textul fiind contrasemnat și de episcopul Vichentie: „În anul 1781, 11 mai, în Caransebeș a slujit cu mine Constantin Atanasievici, protopopul Lugojului Damaschin Ghina, parohul Lugojului, Novac și Teodor Ilievici, parohi în Caransebeș. În prima lună a noua, clădindu-se din nou biserica din piatră și cărămidă, în prestol s-au așezat moaștele Sf. Mucenici Cneaz Lazăr, Procopie, Emilian. În jertfelnic am dat și antimis nou, comun. Această biserică s-a ridicat cu osteneala și cheltuiala locuitorilor creștini ortodocși de lege grecească a Bisericii Răsăritene de acolo și este închinată în numele Nașterii Sf. Ioan Botezătorul, aproape de biserica mai veche de lucru. Acolo a fost multime de popor în întreaga preoțime a celui protopopiat. Vichentie Popovici, smeritul episcop de Caransebeș și Virșet. Și am scris cu Teodor Ilievici, parohul Caransebeșului, pentru veșnica amintire”⁵. În graiul locuitorilor ea este numită „biserica de sus” sau „biserica din deal”⁶.

Pe prestolul din altar se află următoarea pisanie: „Acest sfânt prestol sau făcut cu cheltuiala Domnului Ioan de Groza lăitnant al slăvitului Kesar, Kr. (ces. reg.) valah-ilor, regiment și s-au dăruit sfintei biserici din Caransebeș hramul Sfântul Ioan Botezătorul cu blagoslovenia Preașfințitului episcop al Caransebeșului și al Verșetului Domnului Vichentie Popoviciu pentru pomenirea vecinică a părinților lui Avram și Ana în 15 zile alui August anul 1780”.

Monumentală prin dimensiuni și impresionantă ca desfășurare a spațiului interior, biserica a fost sfințită în 11 mai 1781, de către episcopul Vichentie Popovici al Caransebeșului și Verșetului (1774—1785). Ca plan dreptunghiular, cu absidă semicirculară decroșată, turn-clopotniță pe partea de vest și cu elevație în leagăn pe arce cu dublouri, cu pilaștri angajați cu capiteliuri, construcția bisericii corespunde datării menționate. Stilul arhitectonic este cel baroc. Inițial ea a fost acoperită cu șindrilă, iar turnul cu tablă. Altarul este despărțit de naos prin zid, pictat pe ambele părți, având trei uși din lemn sculptate și aurite. Pardoseala este cu lespezi de mozaic. În fața altarului, pe solee, sub lespezi de marmoră, se află mormântul episcopului Ioan Popasu al Caransebeșului (1865—1889).

Inscripția din nișa proscomidiei mărturisește că, pictura bisericii aparținând zugravilor Ion (fiul lui Ioan) și ucenicului Ion a fost terminată la 10 iulie 1787: „Pomenește Doamne Zugravii Ion, Ioan sin ego, Ion ucenic, iulie 10, 1787”.

Referitor la pictarea bisericii, pe peretele din sud, pisania menționează: „Zugrăvit-u-s-a acest altar cu templa împreună în zilele și stăpînirea prea luminatului și stăpînitorului nostru domn, domnul Iosif cel de al doilea împăratul romanilor... și altor țări, fiind în zilele acestea arhiepiscop și mitropolit scaunului Carloveț, Excelența Sa domnu Moisi

⁵ Arhid. dr. Silviu Anuichi, *Un episod uitat: Vichentie Popovici (1774—1785), în „Mitropolia Banatului”, nr. 1—3/1979, p. 65.*

⁶ Nicolae Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeș, Caransebeș, 1940, p. 189.*

Biserica „Sf. Ioan Botezătorul”

Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” : pomelnicul zugravilor

Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” : prisania cu stricăciunile și reparațiile din 1808

de Putnic, cu blagoslovenia și îndemnarea ocărmitorului acestei eparhii înalt Preoasfinției Sale domnul Iosif Ioanovici de Șacabent, pravoslavnicul episcop al Verșetului — Caransebeșului, fiind protopresviter George Iorgovici și namesnic Teodor Ilievici Sptbre 11. 1787".

În anul 1788, în urma incursiunii otomane, lăcașul a suferit mari stricăciuni, după cum mărturisește inscripția aflată în strana din stînga, sub fereastră: „În anul 1788, răsmerița cea cu turcul au fost tare stricată zugrăvitura bisericii acesteia de turci. Pentru aceea acum de a doua oară, în zilele preeluminatului împărat Frantiscu, fiind episc. la Verșet-Caran, excelența sa domnul Petru Ioanoviciu de Vidac și protopresbiter al Caransebeșului Ioan Tomici, iară cu toată cheltuiala dumnealui jupinului Manoilă Stancoviciu și a jupînesei dumnealui Maria născ. Ioanovici iar sa prinoit la anu de la Hristos 1808 octomvrie 15, Ecaterina Elena".

Despre binefacerile și sprijinul acordat bisericii de către Manoilă Stancoviciu, locuitor al Caransebeșului, protopopul Ioan Tomici, nota: „A doua biserică ce are hramul nașterii Sfîntului Prooroc și Botezătorului Ioan care se află în țenterim... „Zugrăvitura ei este betrină și a fost stricată și pușcată de turci în răsmerița din urmă 1788, și s-au renovit în anul 1808 prin cheltuiala susnumitului ctitor Manoilă Stancoviciu...".⁷ În urma acestor stricăciuni, biserica a fost reparată și acoperită cu alt material.

Printre obiectele rămase de la vechea biserică de lemn, pe lîngă unele icoane, se mai păstrează și un prapore pictat de pictorul George Diaconovici, cu însemnarea: „Făcutu s-au acest prapor în zilele înălțatei crăesei noastre Marii Terezii, cu blagoslovenia Preaosfințitului arhichiereului nostru Ioan Georgeviciu al Caransebeșului, al Verșetului i proci. Fiind protpresbiter George Elibescu și s-au făcut cu cheltuiala su-cilor la anul 1762, mța fevroare 27. Și am zugrăvit eu George Diaconoviciu și cu Rada al Rovi".

Dintre cele trei clopote ale bisericii, unul provine de la biserica veche.

Pentru buna întreținere și conservare a acestui valoros monument care îmbogățește patrimoniul cultural, artistic și istoric al Caransebeșului, în cursul vremii s-au întreprins mai multe intervenții. În anul 1855, turnul a fost acoperit cu tablă. În anul 1927 s-au efectuat alte lucrări de întreținere și conservare și s-a acoperit turnul bisericii cu tablă de aramă. În anul 1960, pictorul Lazăr Petru a curățat pictura și a zugrăvit unele spații deteriorate. Iar în anii 1930, 1961 și 1962—1963 s-au efectuat reparații generale, biserica fiind electrificată și acoperită cu tablă zincată. Pe lîngă aceste lucrări, în anii 1968—1969, s-a construit și un gard împrejmuit pentru ocrotirea zonei de protecție a monumentului. Ultimele intervenții pentru întreținerea și conservarea bisericii s-au întreprins în anul 1977—1978. În prezent starea de conservare a monumentului este destul de bună, în ceea ce privește construcția.

⁷ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor medievale din Banat*, Timișoara, 1973, p. 39.

Pictura a fost realizată în tehnica frescă și tempera, în care s-au executat scenele din altar, prima travee a naosului și spatele tîmplei din zid. Icoanele tîmplei au fost pictate în ulei. Cea mai mare parte a picturii din altar și prima travee din naos este de o frumoasă factură, ce aparține stilistic unor zugravi din Țara Românească din ultimul pătrar al secolului XVIII, sau a unor zugravi localnici, care și-au însușit meșteșugul în Muntenia. Pictura de pe spatele tîmplei și completările din partea inferioară a zidului altarului pare să fie opera unor zugravi influențați de arta populară. În cursul timpului, pictura a suferit multe intervenții, în special în partea inferioară a altarului unde s-a procedat la retencuire și completare a figurilor de sfinți.

Deteriorată de acțiunea corozivă a timpului, de umiditate provocată de infiltrații, care a determinat exfolieri, pictura lăcașului așteaptă să fie restaurată, în funcție de o temeinică documentație întocmită recent.

LONGIN I. OPRÎȘA

AVRAM IMBROANE — LUPTĂTOR PENTRU CAUZA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR

Cauza națională și culturală românească din Banat a fost susținută, în cele mai diverse ipostaze, de generații întregi de intelectuali. Figuri mai puțin cunoscute dar totuși proeminente, oamenii politici din această parte a țării au jucat un rol însemnat în lupta de emancipare socială și națională. Între aceștia îl așezăm și pe Avram Imbroane (1880—1938), a cărui viață a stat sub semnul deplin al luptei pentru libertatea și unitatea românilor.

Viitorul luptător s-a născut la 19 decembrie 1880 în comuna Coștei (azi în Banatul iugoslav) din părinți țărani. A urmat școala primară în comuna natală, gimnaziul la Biserica Albă, iar liceul la Brașov, unde trece bacalaureatul cu calificativul „eminent”. Ca bursier al fundației „Gojdu” s-a înscris la Facultatea de drept din Budapesta, dar după un an e încorporat în armată ca „element periculos”, așa încît și-a satisfăcut stagiul militar la regimentul de honvezi din Virșeț și la Școala de ofițeri de rezervă din Seghedin. S-a înscris apoi la Facultatea de Teologie și filozofie a Universității din Cernăuți, unde a promovat și examenul de doctorat cu „Magna cum laude”. Și-a continuat studiile post-universitare la Viena, München, Lipsca și Berlin, unde audiază cursuri de sociologie, economie agrară și retorică. Înapoiat la Cernăuți, i s-a oferit o catedră universitară, dar a renunțat la ea, în scrisoarea de mulțumire, adresată Senatului universitar, el arătînd că trebuie să se întoarcă în Banat pentru a face poporului „școală politică și națională”. Stabilit la Lugoj în 1911, desfășoară o intensă activitate socială și națională, fiind redactor la ziarul „Drapelul”, de sub conducerea lui Valeriu Braniște, pe care l-a avut profesor la Brașov. În acest climat și afirmă aptitudinile politice, care aveau să capete, odată cu trecerea anilor, strălucirea. Articolele scrise sînt o mărturie elocventă în această privință.

Debutul său politic datează, de fapt, din 1906, cînd a inițiat o conferință conspirativă la Virșeț, în scopul alegerii unui deputat național în dietă. Cu prilejul unei asemenea adunări a pledat cu patos pentru redeschiderea politico-națională a românilor din imperiul bicefal, exprimîndu-și deplina și nezdruincata încredere în viitorul națiunii sale :

„Să fim mindri de cîştigul moral dobîndit la înţia încercare de a păşi în lupta pentru drepturi... Viitorul e al nostru. El trebuie să fie al nostru dacă toţi fraţii se vor deştepta şi vor fi bărbaţi în toată puterea cuvîntului... Să aveţi deci răbdare, încredere în voi, în puterea voastră şi o să ajungeţi a vă bucura de izbîndă în viitor, să fiţi şi să rămîneţi pururea credincioşi cauzei noastre naţionale“. De altfel, întreaga activitate a lui Avram Imbroane, pînă la Marea Unire, a fost indisolubil legată de lupta pentru afirmarea revendicărilor naţionale, prin intermediul formelor parlamentare statornicite.

Între anii 1911—1914 a desfăşurat la Lugoj o neostenită activitate de promovare a intereselor româneşti, dovedindu-se atît un slujitor al Bisericii, cît şi animator cultural şi publicist, cu condei aprig şi combativ. A pledat pentru înălţarea conştiinţei naţionale şi a reuşit să mobilizeze meseriaşii şi plugarii lugojeni la lupta hotărîtă împotriva samavolniciei autorităţilor. Articolele publicate de Avram Imbroane în „Drapelul“ sînt semnificative pentru accentul lor înflăcărat de chemare la mişcare activă în favoarea afirmării şi recunoaşterii drepturilor politice revendicate cu orice preţ. Graţie lui, zborul lui Aurel Vlaicu la Lugoj (1912) şi turneul Teatrului Naţional din Bucureşti (1913) au devenit adevărate demonstraţii naţionale manifestări la care au participat mii de oameni. Un adevărat crez politic se cristalizează în articolul intitulat *Îndrăzneşte, dar, poporul meu, îndrăzneşte*, un document care demască cu vehemenţă, politica de oprimare austro-ungară, exprimînd totodată încrederea în triumful adevărului istoric, ceea ce îndeamnă masele populare la acţiuni hotărîte. Continuă lupta de afirmare a ideilor de libertate, pe care o începuse ca student. Dar în curînd avea să se convingă asupra unui mare adevăr: în condiţiile înăsprii prigoanei naţionale şi ale politicii de deznăţionalizare, amplificată de legea Apponyi, nu se putea obţine rezultatul dorit cu atîta ardoare.

Considerat de stăpînirea austro-ungară „agitator periculos“ şi urmărit îndeaproape, A. Imbroane a reuşit să treacă munţii stabilindu-se la Bucureşti. A funcţionat ca profesor la Liceul „Sf. Sava“ şi s-a alăturat acţiunii dusă de „Federaţia unioniştilor“, în frunte cu Nicolae Filipescu, Take Ionescu şi Barbu Ştefănescu Delavrancea, scriind articole în ziarele „Epoca“, „Universul“ şi „Adevărul“. În primul organ de presă a susţinut în permanenţă rubrica „Ardealul vorbeşte“.

În primul război mondial a luptat alături de generalul Ioan Drăgălina, dovedind mult eroism în apărarea patriei împotriva trupelor germane agresoare. În a doua jumătate a anului 1918 s-a înapoiat în Banat, la Timişoara şi Lugoj, unde adună date în legătură cu problema Banatului, pe care le-a remis misiunilor aliate. Tot la Lugoj a fost şi preşedinte al Societăţii pentru fond de teatru român, al Societăţii meseriaşilor şi a Reuniunii române de cîntări şi muzică, iar la Budapesta a îndeplinit şi funcţia de secretar al Societăţii literare „Petru Maior“.

A pregătit şi organizat consiliile naţionale şi participarea delegaţilor bănăţeni la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, sub lozincă „Unire desăvîrşită cu România“. Îl găsim, de asemenea, în-

tre organizatorii adunării românilor bănăţeni de pe Cîmpul Libertăţii din Lugoj, la 10 iunie 1919. Împreună cu C.R. Munteanu, a scos ziarul „Banatul”, iar apoi cu Camil Petrescu şi alţi colaboratori a editat „Banatul românesc”, în care, ca director, a publicat o suită de articole cu privire la unitatea naţională şi integritatea Banatului, precum şi împotri-va politicii de autonomie a consiliului dirigent de la Sibiu.

La 25 octombrie 1919, a continuat gruparea „Uniunea bănăţeană”, cu un program de reforme sociale, economice, culturale şi naţionale, în numele căruia este ales deputat al Lugojului în primul parlament al României întregite. De asemenea, la cererea lui Alexandru Vaida-Voivod (pe atunci conducătorul delegaţiei române la Conferinţa de pace de la Paris) a fost trimis în capitala Franţei şi la Londra, împreună cu un alt strălucit bănăţean — istoricul Ion Sirbu. A fost, apoi, deputat în mai multe legislaturi, vicepreşedinte al Camerei deputaţilor, iar între anii 1934—1936, secretar general al Ministerului cultelor, depunînd eforturi pentru reînfiinţarea Mitropoliei Banatului. Ultimul său discurs politic l-a rostit la Timişoara, în 4 februarie 1934, cu ocazia constituirii Fundaţiei „Traian Lalescu”, cînd a subliniat necesitatea unor reforme, în optica consolidării unităţii naţiunii române.

Împreună cu Valeriu Branişte, Tiberiu Brediceanu şi alţii, Avram Imbroane a reprezentat sufletul adevărat al generaţiei românilor din Banat, care a contribuit la înfăptuirea Marii Uniri.

Conştient de necesitatea consolidării unităţii naţionale, desăvîrşită în 1918, a rostit într-o şedinţă a parlamentului român, din 13 ianuarie 1920, o înfăcărată chemare: „...trebuie să veghem, înainte de toate, ca ideea aceasta mare a unităţii neamului nostru să nu fie ştirbită prin nici o greşeală a noastră... pentru că în lupta pentru biruinţa noilor curen-te sociale şi economice, nu o grupare, ci naţiunea întregă... şi mai ales braţele ei muncitoare la sate şi în fabrici — trebuie să tragă maximum posibil de beneficii!”. Aşadar, conduita sa definşte o orientare social-politică de factură progresistă şi profund democratică.

Avram Imbroane a reprezentat cu cinste şi abnegaţie făclia luptei naţionale, împletită în mod inevitabil cu înnoirea noastră economico-socială. Viziunea lui profetică asupra evenimentelor viitoare a anticipat într-adevăr faptele măreţe ale poporului nostru — Revoluţia socială şi naţională din acel August de neuitat. Congregaţia ideilor şi faptelor sale, călăuzite, de-a lungul întregii vieţi, de un mare patriotism, ca şi puterea sa de sacrificiu, reprezintă o atitudine de larg umanism, numele său înscriindu-se alături de alţi înaintemergători care, atît prin scris cît şi prin acţiune directă, au contribuit la înfăptuirea României contemporane.

Prof. GHEORGHE LUCHESCU

ORTODOXIA ÎN AFRICA

În cursul vizitei oficiale efectuate în Grecia în luna martie 1989, P.F. Patriarh Partenios al Alexandriei s-a referit, printre altele, la activitatea Bisericii Ortodoxe pe ansamblul continentului african, cu problemele care, o confruntă, P. F. Sa a subliniat câteva elemente esențiale spunind: „Vreau, mai întâi, să atrag atenția asupra faptului că Africa este continentul cu cel mai mare număr de state independente, fiecare cu problemele sale specifice și cu un itinerar propriu pe calea unei istorii în devenire, fiecare stat cu viziunile și idealurile sale — acelea ale omului african, care s-a trezit, cerându-și libertatea și drepturile de care a fost privat. În această situație creată recent, sint ferm convins că Biserica noastră, stabilită în Africa, la Tripoli în Libia, la Yaoundé în Camerun, la Casablanca în Maroc, la Kinshasa în Zair, la Addis-Abeba în Etiopia, la Khartum în Sudan, reprezintă o nouă epocă pentru Ortodoxia africană, care va avea un rol important în viața Ortodoxiei mondiale.

„Prezența credincioșilor noștri în aceste orașe atestă vitalitatea Bisericii noastre. Autohtonii ne vor și ne iubesc. Iată rezultatul pozitiv al misiunii noastre în această regiune. În curând ei își vor organiza singuri o Biserică Ortodoxă africană, cu specificul ei, cu conducătorii ei, fără să aibă nevoie de vreo îndrumare din partea altei Biserici Ortodoxe, cu tradiții străvechi. Așa se va naște un creștinism ortodox-african, care va avea calea cea dreaptă către Hristos, purtând o haină nouă, fără a schimba nimic din tradiția ortodoxă. De aceea, îndrumându-i astăzi, le asigurăm dreapta credință de mâine” („Episkepsis”, nr. 415/15 martie 1989, p. 4).

CONSULTAȚIE INTERORTODOXĂ

Între 4—12 mai 1989, în orașul Minsk (U.R.S.S.) a avut loc o consultație inter-ortodoxă organizată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Au participat delegați din toate Bisericile Ortodoxe.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte pr. prof. Valeriu Bel și pr. Constantin Stănuțel.

Tema consultației a fost „Perspective ortodoxe privind dreptatea și pacea”.

Delegații români au susținut următoarele referate: „Evanghelia Păcii, dreptatea socială și contribuția Bisericii” și „Dreptatea și pacea — perspective ortodoxe”.

Consultația s-a desfășurat pentru precizarea poziției Bisericii Ortodoxe cu privire la tema „Dreptatea, pacea și integritatea creației”, care va fi dezbătută la Conferința mondială a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ce va avea loc la Seul în 1990 (pr. Ștefan Buchiu).

ADUNAREA ECUMENICĂ EUROPEANĂ „PACE ȘI DREPTATE”

Între 15—21 mai 1989, la Basel (Elveția) au avut loc lucrările adunării ecumenice europene „Pace și dreptate”, organizată de Conferința Bisericilor Europene (C.B.E.) și de Consiliul Conferințelor Episcopale Romano-Catolice Europene (C.C.E.E.).

Această adunare de mare importanță pentru angajarea concretă a credincioșilor Bisericilor creștine din Europa, în procesul realizării păcii și dreptății a reunit cca 700 delegați, cărora li s-au adăugat numeroși invitați, vizitatori, precum și peste 600 ziariști, reprezentanți ai posturilor de radio și televiziune.

Din România au participat 19 reprezentanți ai Bisericilor membre în organizațiile internaționale amintite: Biserica Ortodoxă Română — nouă delegați; Biserica Romano-Catolică — patru delegați; Biserica Evanghelică C.A. — un delegat; Biserica Evanghelică S.P. — doi delegați; Biserica Reformată — trei delegați.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost formată din: I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului, conducătorul întregii delegații, P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal, P.C. Părinte Dumitru Soare, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, P.C. Arhidiacon dr. C. Voicu, rectorul Institutului teologic din Sibiu, P.C. Părinte Alexandru Tudor, consilier patriarhal, P.C. Arhim. Casian Crăciun, inspector patriarhal, P.C. Arhidiacon dr. Aurel Jivi, profesor la Institutul teologic Sibiu și monahiele Eufrazia Polană, stareța mănăstirii Dealu și Filofteia Cosma de la mănăstirea Agapia.

Adunarea a fost deschisă în ziua de 15 mai a.c. printr-un serviciu divin oficial în catedrala din Basel locul unor încercări de refacere a unității creștine înainte de Reformă, prin conciliul din 1431. A urmat un impresionant miting în oraș, la care s-au adunat zeci de mii de locuitori ai Baselului și din împrejurimi, veniți să susțină nobila voință a Europei pentru instaurarea păcii și dreptății.

Lucrările s-au desfășurat în ședințe plenare și în 20 grupe de lucru a câte 35—40 membri. Pe lângă acestea au avut loc și alte întruniri culturale, forumuri regionale mese rotunde etc. S-au organizat programe culturale pentru oaspeți în diferite centre ale Baselului.

De o mare importanță au fost referatele susținute în plenul Conferinței de importante personalități ale vieții religioase și politice europene, printre care: I.P.S. Arhiepiscop Chiril al Smolenskului (U.R.S.S.), Em. Sa Cardinal Roger Etégaray (Vatican), ministrul Mario Pavan (Italia), David Steel (Marea Britanie), Aruna Gnanadason (India), M.L. De Pintesiglo (Portugalia), Annemarie Schenharr (R.D.G.), Sylvia Raulo (Finlanda) — în numele tineretului din Europa, ș.a.

Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, ca și ceilalți delegați ai Bisericilor din România, au participat activ la dezbateri, au contribuit la lucrările grupelor, aducând importante mărturii asupra angajării concrete a credincioșilor la acțiunile preconizate pentru realizarea păcii și dreptății.

De pe poziții specifice, ca propovăduitori ai Evangheliei păcii și dreptății, slujitorii cultelor din România au putut împărtăși la Basel o experiență unică, a realizării păcii confesionale, prin ecumenismul local, practic — importantă mărturie a ceea ce ar putea însemna o Europă neconciliată prin armonia tuturor credincioșilor creștini, în acțiunea de instaurare a păcii, prin dreptate în viața socială.

Adunarea de la Basel a emis un document final, aprobat și votat cu imensă majoritate, ceea ce constituie un mare succes, reflectând dorința comună a tuturor creștinilor europeni pentru pace și dreptate.

Adunarea s-a încheiat printr-un serviciu religios ecumenic în fața catedralei, transmis prin televiziune, la care au participat mii de credincioși.

Grație organizării excelente de către ambele foruri bisericești internaționale — C.B.E. și C.C.E.E. — această adunare a fost o mărturie vie a dorinței de unitate creștină în Europa, prin pace și dreptate (pr. Ștefan Buchiu).

UN NOU SEMINAR LA CHAMBESY

Între 8—13 mai 1989, la Centrul Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy — Geneva (Elveția) s-au desfășurat lucrările celui de al X-lea Seminar organizat periodic aici.

La lucrări au participat delegați din 14 țări, reprezentând principalele Biserici creștine și Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului și diacon asist. Ion Chivu de la Institutul teologic din București.

Tema reuniunii a fost: „Relațiile dintre Biserică și stat în Europa”. Lucrările au fost deschise de I.P.S. Mitropolit Damaskinos al Elveției, directorul Centrului Patriarhiei Ecumenice.

În cadrul întrunirii, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului a susținut referatul intitulat „Biserică și stat în România”.

Cele 19 referate prezentate, urmate de discuții, au abordat relațiile dintre Biserică și stat în Europa, din punct de vedere teologic, filosofic, istoric, canonic și juridic (pr. Ștefan Buchiu).

VIZITA UNUI DISTINS OASPETE

La invitația Prea Fericitului Patriarh Teoctist, între 21 aprilie—3 mai 1989, Biserica Ortodoxă Română a primit vizita Mgr. Albert Rauch, directorul Institutului pentru Bisericile Răsăritene din Regensburg (R.F.G.), însoțit de două colaboratoare din cadrul acestui institut.

Până la sosirea în București, Mgr. Albert Rauch și însoțitoarele sale au fost oaspeții centrelor eparhiale din Oradea, Arad, Craiova și Rîmnicu Vilcea, vizitînd și mănăstirile Tismana și Govora.

În București, oaspeții au vizitat biserica Ferentari, șantierele de la Institutul teologic, de la biserica „Sf. Spiridon Nou”, atelierele de la Popești Leordeni, mănăstirile Tîgănești și Pasărea, precum și atelierele care funcționează în cadrul acestor așezăminte.

La 26 aprilie 1989, oaspeții au fost primiți de P.F. Patriarh Teoctist care, după ce le-a adresat un cuvînt de bun-venit, le-a împărtășit unele gânduri în legătură cu contractele dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică. Cu această ocazie, Mgr. Albert Rauch a prezentat un plan de sărbătorire, în cadrul Institutului pentru Bisericile Răsăritene din Regensburg, a aniversării a 300 ani de la tipărirea Bibliei de la București (1689), urmînd ca două comunicări să fie prezentate de P.S. Episcop Gherasim al Rîmnicului și Argeșului și P.C. Părinte Sabin Verzan, consilier patriarhal.

Oaspeții au mai vizitat apoi mănăstirile Agapia din Arhiepiscopia Iașilor și Rîmeț din Episcopia Alba Iulia. În numeroase rînduri, ei și-au exprimat satisfacția de a fi putut vizita din nou unități ale Bisericii Ortodoxe Române, aducînd călduroase mulțumiri pentru felul în care și-a desfășurat programul acestei vizite și modul prietenesc în care au fost primiți pretutindeni (Florin Roșca).

SIMPOZION

Între 10—14 aprilie 1989 a avut loc la Egham (Anglia), cel de al VI-lea Simpozion al Consiliului conferinței preoților romano-catolici din Europa. Au participat peste 100 preoți romano-catolici din aproape toate țările Europei.

La lucrările simpozionului a luat parte și pr. prof. dr. Dumitru Popescu, rectorul Institutului teologic din București, în calitate de reprezentant al Conferinței Bisericii Europene.

Tema reuniunii a fost: „Comuniunea dintre preoți și laici”. Referatele prezentate au scos în evidență dificultățile cooperării dintre preoți și laici și au luat în considerație noi mijloace menite să depășească aceste dificultăți.

Pr. prof. dr. Dumitru Popescu a făcut o prezentare a activității Conferinței Bisericilor Europene, precum și a cooperării dintre această organizație și C.C.E.E. și Consiliul conferinței preoților romano-catolici din Europa. În același timp a vorbit celor prezenți despre aniversarea tricentenarului Bibliei de la București și rolul ei în teologia și cultura românească (pr. Ștefan Buchiu).

CONFERINȚĂ PATRISTICĂ

Între 8—10 mai 1989 la Roma a avut loc o conferință organizată de Institutul patristic augustinian din cadrul Universității pontificale. Au participat delegați din diferite țări — ortodocși, romano-catolici, protestanți.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte pr. prof. dr. Ștefan Alexe, de la Institutul teologic din București.

Tema conferinței a fost intitulată „Tradiția: forme și moduri de exprimare”.

Delegatul român a prezentat referatul intitulat „Elemente de tradiție în învățătura (Didahia) celor doisprezece apostoli” (Florin Roșca).

APEL PENTRU PACE ÎN LIBAN

La 25 aprilie 1989, în prezența unei numeroase asistențe, S. Sa Papa Ioan-Paul II a lansat un nou apel pentru pace în Liban, spunând printre altele: „De peste 14 ani libanezii sînt încheștați într-o teribilă furtună, determinată de conflicte însingurate a căror violență s-a agravat în ultimul timp... Doliul, suferințele, teama și distrugerile din ultima vreme sporesc prețuirea Libanului de ieri și fac mai arzătoare dorința ca Libanul de mîine să-și regăsească fizionomia, să devină din nou un loc de întîlnire al culturilor și credințelor, al libertății, colaborării și ospitalității... Aducem ofranda rugăciunilor noastre pentru ca pacea atît de așteptată să se reînstaureze în Liban, iar acest cîmp de bătaie să se transforme într-un activ șantier de reconstrucție, astfel încît unitatea regăsită a poporului libanez să redevină un exemplu și un important factor al echilibrului întregii regiuni. Dorim ca Mîntuitorul să transfigureze suferințele libanezilor într-un elan de reconstrucție în așa fel încît ele să nu genereze noi neînțelegeri, violențe sau manifestări de fanatism. Să ne rugăm ca El să asculte rugăciunile noastre și să dăruiască Libanului și lumii întregi pacea, să-l lumineze pe cei răspunzători încît aceștia să devină adevărați făuritori ai păcii și să respecte drepturile popoarelor și ale oamenilor. Să nu mai fie niciodată război! Oamenii să devină adevărați făuritori ai păcii!” („L'Osservatore romano”, nr. 18/2 mai 1989, p. 1) (Sorina Iltu).

LUTERANII DIN S.U.A. ÎMPOTRIVA ÎNARMĂRII

În ziua de 8 februarie 1989, peste 160 membri ai Bisericii evanghelice luterane din 27 state ale S.U.A. — cu toții aparținînd organizației „Lutheran Peace Fellowship” (L.P.F.) — au dat publicității un „apel împotriva plății de impozite pentru înarmare. Semnatarii „detestă distrugerile pe calea războaielor moderne și vor să opună rezistență acolo unde pot influența în modul cel mai direct pregătire pentru război: plata impozitelor pentru înarmare”. Credincioșii luterani sînt chemați să depună mărturie asupra credinței lor, împotriva idolatrizării armelor atomice și a altor mijloace de nimicire în masă, prin refuzul plății impozitelor în acest scop.

Semnatarii apelului s-au obligat să refuze plata impozitelor destinate înarmării, într-un mod compatibil cu conștiința lor, cerînd ca exemplul lor să fie urmat fără întîrziere. În apel sînt menționate diferite posibilități ale refuzului, ca de pildă: în-cercarea de a trăi cu un venit sub limitele celui impozabil, refuzul plății cotei de impozit pentru bugetul militar și altele („Junge Kirche”, nr. 4/1989, p. 255) (C. Izvernari).

NOUL ARHIEPISCOP ROMANO-CATOLIC AL SALZBURGULUI

S. Sa Papa Ioan-Paul II l-a numit pe preotul decan Georg Eder, în vîrstă de 60 ani originar din Altenmark-Pongau, ca arhiepiscop al Salzburgului, în locul lui Karl Berg, retras din cauza vîrstei înaintate.

Georg Eder a fost ales de adunarea canonicilor de la domul din Salzburg în 21 decembrie 1988, după o lungă tergiversare și puternice opoziții, dintr-o listă de trei candidați prezentată de papă.

Adunarea a lăsat să se înțeleagă clar că lista Vaticanului nu a fost „cîntărită” suficient, ceea ce l-a adus pe membrii ei într-un „greu conflict de conștiință”.

Reprezentanții ai mai multor organizații laice au caracterizat numirea lui Eder ca „o declarație de război făcută romano-catolicilor din Austria”, iar episcopul Johann Weber din Graz-Seckau, în numele mai multor clerici, a arătat că Roma a trecut peste rezervele exprimate de adunarea canonicilor la domul din Salzburg.

Guvernul austriac s-a arătat, de asemenea, rezervat. Cancelarul federal Vranitsky a ținut să sublinieze că guvernul nu se opune alegerilor lui Eder ca arhiepiscop, dar acesta „va trebui să se expună — datorită citorva afirmații ale sale — unei aprecieri foarte critice în societate”.

Georg Eder este considerat ca un cleric profund conservator, care celebrează serviciile religioase cu spatele spre credincioși, la fel ca în perioada preconciliară, refuzând să pună în mina copiilor de școală, Sfânta Împărtășanie („Begegnung,” nr. 3/1989, p. 29).

DONAȚIE PENTRU PROGRAMUL ANTIRASISM

În ziua de 18 februarie 1989, Adunarea Bisericilor evanghelice din districul Reclinghausen (R.F.G.) a hotărât să doneze suma de 100.000 mărci pentru Programul special împotriva rasismului al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Propunerea a fost avansată de comunitatea evanghelică „Sfânta Treime” din Marl și a fost aprobată de adunarea menționată („Junge Kirche”, nr. 4/1989, pp. 245—246).

FEMEI ÎN FUNȚII DE CONDUCERE BISERICESCĂ

La încheierea întrunirii organizației „Evangelischen Frauenhilfe”, desfășurată în martie 1989 la Bad Zwischenahn (R.F.G.), teologa pastor Cristine Busch s-a pronunțat pentru intensificarea participării femeilor în forurile bisericești de conducere. Numita a afirmat că una dintre întrebările adresate conducerii Bisericii evanghelice se referă la atitudinea față de femei, deoarece ele ar putea începe imediat să preia anumite sarcini. La toate nivelele, femeile așteaptă ca slujirea lor onorifică de până acum să fie răsplătită, deoarece au dovedit suficientă competență, ce trebuie acum valorificată. Ch. Busch a arătat că nu se poate pretinde realizarea unor utopii, ci se așteaptă progrese treptate, în speranța că și conducerea Bisericii evanghelice din R.F.G. se va ocupa de „coexistența reală a bărbaților și a femeilor în cadrul Bisericii”. („Junge Kirche”, nr. 4/1989, pp. 246—247). (C. Izvernari).

S.U.A.: PENURIE DE CLERICI ROMANO-CATOLICI

Organul de presă al Consiliului Ecumenic al Bisericilor „Soepi” (nr. 9/3 martie 1989) scria nu de mult că problema principală ce obligă arhiepiscopia din Detroit să închidă multe parohii romano-catolice, este faptul că papa refuză de mai multă vreme să permită preoților căsătoria.

Mgr. Joseph Germillion, director onorar al Institutului de învățămînt pastoral și social al Universității „Notre-Dame”, a declarat că unul dintre motivele pentru care parohiile urbane din America se află într-o acută criză de preoți este interzicerea căsătoriei. În viitor, numărul clericilor în raport cu cel al parohiilor, se va micșora simțitor, dacă papa nu va aproba căsătoria lor.

Statisticile întreprinse în acest sens dovedesc faptul că aproximativ 500 parohii romano-catolice sînt slujite de laici, care se perindă ocazional. Biserica Romano-Catolică face față situației din ce în ce mai greu, în timp ce 80.000 de preoți căsătoriți luptă pentru a obține permisiunea de a-și servi Biserica. Dintre ei, aproximativ 50.000 preoți căsătoriți au fost determinați să-și reia statutul laic, conform dreptului canonic, deoarece și-au condus soțiile în fața altarului.

ANTROPOLOGIE PATRISTICĂ

„Iubirea naște frumusețe...”

Cu acest aforism începe volumul *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, semnat de regretatul preot profesor Ioan G. Coman, editat de Mitropolia Banatului, Timișoara, 1988.

„Iubirea naște frumusețe, se manifestă ca frumusețe și îndeamnă continuu la frumusețe...” Expunere simplă, încărcată de înțelepciune și... frumusețe. Și mai de parte, scrie autorul, cu vibrații din imnul paulin închinat iubirii: „Forța iubirii emană valuri de lumină și căldură, cărora nu li se poate opune nimeni, ea generează viață și imprimă acestuia ritmul armoniei și al nemuririi...” Ea „crează, zidește, înalță și desăvârșește tot ce atinge...” „Atrage ca o vrajă, inundă și ferește inima omului...” „Putere uriașă...” „Nu se ofilește și nu îmbătrânește...” „Chipul lui Dumnezeu...”

Nu cităm dintr-o carte de aforisme. Cităm dintr-o carte de întemeiere a esteticii patristice, o carte de investigații meticuloase și judecăți cu statut de perenitate. „Cultura, acest tezaur infinit de roade al minții, inimii și minilor omului, are investit în ea un ocean de muncă și iubire, o cultură care crește mereu, se diversifică și se înfrumusețează continuu și devine din ce în ce mai folositor și mai plăcut, e susținută și promovată de mil de factori sprijiniți de iubire...” Din cultura greacă dominată de ideea unirii frumosului cu binele — Kalokagathia —, creștinii au moștenit ideea că binele nu poate, nu trebuie să fie, decât frumos...” (dar nu orice lucru socotit frumos este și bun în sine).

Fiecare volum, care poartă numele profesorului de pie memorie Ioan G. Coman, improspătează senzația de a ne afla în fața unei noutăți, chiar dacă abordează tematici mai mult sau mai puțin cunoscute. Toate răsar din frumusețe, pentru că frumusețea este manifestare a văzută a iubirii. Într-un necurmat proces de revitalizare, scriitorul se menține, și la anii senectuții, la aceeași cotă valorică, consumându-se pentru fiecare idee, pentru a o șlefui ca un artizan până la optima formă de exprimare. Această trudnică pasiune este, desigur, tributară unui bogat fond epistemologic.

Cele zece capitole ale volumului, având în centrul lor omul, încearcă să surprindă rodul și frumusețile iubirii în diverse etape și situații ale vieții umane. Toate ar merita o cit mai largă și caldă evidențiere, dar a comenta aceste frumuseți literare mi se pare a le acoperi cu umbre. De aceea am fost tentat a reproduce doar câteva texte care își vădesc singure valoarea. De altfel, autorul însuși apreciază că „recensilele nu sînt totdeauna concludente. Recensentii au gusturile și preferințele lor personale, oricît de obiective sau de uniforme ar trebui să fie criteriile de apreciere a unei cărți” (p. 132).

De data aceasta evidențiem interesantele judecăți din ultimul capitol al volumului: „Spirit umanist și elemente de antropologie în gîndirea patristică”. Insistăm asupra acestui capitol nu pentru a-i adăuga ceva, sau a-i emenda judicioasele exegeze și concluzii, ci pentru a-i sublinia valoarea pentru gîndirea teologică din veacul nostru.

Are omul o deplină conștiință a existenței și a finalității sale? Este el conștient de unitatea sa ontologică și socială? Prin reducerea le esențe s-ar părea că aceasta este o problemă fundamentală a filosofiei de-a lungul mileniilor. Prin devenirea con-

știință el, omul, își reproduce propria existență. Cultura „face din om o personalitate și din omenire o grădină roditoare pentru sufletele celor prezenți și a celor viitori” (p. 331).

Sfinții părinți au preluat multe elemente din umanismul păgîn greco-latin și oriental, ceea ce este firesc pentru că ei s-au format în școlile acestora, în spiritul lor, dar prin eforturi personale ei l-au regîndit din altă perspectivă și i-au dat alte dimensiuni, rol principal în dialectica acestui proces avînd dragostea creștină. Umanismul greco-latin se afla sub emblema sclavagismului, trăsătura și deficiența lui esențială. Umanismul era adeseori și de către mulți gînditori conceput, paradoxal, ca un privilegiu al aristocrației. Sclavii, paria, reprezentau clase periferice sau chiar, în multe cazuri o categorie socială extranee.

În concepția scriitorilor creștini din perioada patristică, umanismul este izvorit din „totalitate”, cu o evoluție organică în timpul istoric. Sfinții Părinți răsăriteni au o concepție optimistă despre om. Ei privesc omul în perspectiva urcării sale pînă la asemănare cu Dumnezeu, expresia ultimă a desăvîrșirii (spectaza, despre care vorbește Sf. Grigorie al Nisei, etc.). Transpusă în plan uman, această „creștere către desăvîrșire” exprimă efortul omului de autodepășire, o concepție fundamentală în gîndirea patristică și poate fi așezată oricînd în proximitatea concepțiilor moderne. O interpretarea dinamică și optimistă a vieții umane, în contextul progresului istoric social. „Cercetările antropologice ale Părinților sînt sinteze înțelepte ale datelor revelației și ale științei profane, sinteze în care ei subliniază adesea acordul dintre știință și credință ori pun în circulație teorii sau păreri personale” (p. 382). Aristotel, în „Etica nicomahică”, afirmase că omul „este ca un zeu muritor pentru că are în el ceva divin și ar putea trăi ca și cum n-ar fi muritor, dar filosoful face observația că viața în sine nu permite să ducem o asemenea existență”. Sf. Grigorie al Nisei afirmă că omul „este un lucru mare și prețios” căruia i se acordase stăpînirea universală, chiar înainte ca el să fi fost creat. „Omul e investit cu o magistratură cosmică. Apariția sa la urmă este expresia progresului naturii către desăvîrșire”. „Zidirea lumii în șase zile e, în fond, zidirea omului și cosmosul e un anthropocosmos...” Natura este virtual umană. Ea e posibilă de umanizare. Ea aparține omului...

Antropologia creștină scoate în evidență primordialitatea rațiunii, cel mai măreț atribut al omului. „Rațiunea, iată omul!”, exclamă un scriitor creștin. Omul este înzestrat cu voință liberă. Această forță a rațiunii a îndepărtat groaza față de destin, profesată de credințele păgîne și unele filosofii și a făcut din om expresia libertății suverane, adică a inițiativei și aspirației către infinit. Dragostea, ca treaptă supremă a cunoașterii, desăvîrșește opera rațiunii. „Dragostea iubește chiar cînd n-are obiect, pentru că aceasta stă în firea și în funcțiunea ei”. — „Nu iubeam încă, dar iubeam iubirea” (Fer. Augustin).

Omul, chip al lui Dumnezeu, ca suveran al lumii, se sprijină pe rațiune, pe liberul arbitru și pe dragoste. „Dacă chipul lui Dumnezeu e în noi, asemănarea o cîștigăm prin nevoințele noastre proprii”. „Înfăptuirea chipului și asemănării constituie substanța umanismului patristic”.

Pe astfel de raționamente se construiește antropologia creștină.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

MARIA MAGDALENA

(continuare)

de: pr. EMANUEL COPĂCIANU

7.

Era pe la amiază.

Orașul se pregătea cu febrilitatea de totdeauna a marilor praznice, pentru sărbătoarea Paștelui. O zi ca acesta trebuia simțită, sfântă chiar până și în casa celui mai sărac om. Dar mai aveau ceva de făcut, ca tihna praznicului să le meargă la inimă: trebuia să sfârșească, mai întâi, cu acest Nazarinean. Ceea ce fusese mai greu se împlinise: procuratorul încuviințase pedeapsa cu moartea... regele iudeilor va sfârși răstignit pe lemn ca un tihhar de rind. Judecata fusese un spectacol măreț... unii s-au intristat, dar cei mai mulți s-au amuzat și au ris cu lacrimi, că aveau ce spune celor ce nu fuseseră de față. Păcat că așa ceva s-a întâmplat tocmai acum de Paște, care bate la ușă. Din pricina asta nu mai e vreme nici de vorbă, nici de glumă, căci mai au ceva de împlinit, ca să poată căta tihna pentru a simți bucuria praznicului.

Sfârșindu-se judecata, procuratorul rostise formula ceremonială a răstignirii: — Soldat, mergi și fă crucile.

Condamnatul rămase pe sine numai cu hainele Sale, căci asta era rânduiala pentru osindiți. Cineva aduse o cruce din lemn de măslin pe care urma să fie răstignit, și pe care trebuia s-o ducă el însuși acolo pe locul ce se afla în marginea cetății.

— Să mergem, spuse cineva grăbit să se sfârșească această procesiune.

Convoiul porni, dar parcă mergea prea încet. Cineva era de vină? Firește, centurionul roman, Quintus Longinus, care era în fruntea convoiului și care își ștergea, din cind în cind, ochii de lacrimi, înduioșat de starea jalnică a acestui om despre care el credea altceva.

În urma lui, veneau legionarii romani pe seama cărora era ordinea publică. De o parte și de alta se află mai marii poporului: sinodriști, farisei, cărturari, tot unu și unu, aleșii poporului.

Mergeau spre dealul Golgotei, aflat în afara orașului. Cei de jos îi ziceau locul Căpăținii, căci ei credeau că în acest loc se afla și acum capul strămoșului Adam. E drept, nu-l căutase nimeni. Și nimeni nu îndrăznea să-l caute, căci nimeni nu voia să dezică credința strămoșilor.

Nazarineanu mergea încet: lemnul răstignirii era prea greu pentru un trup care a suferit atât: L-au chinuit, L-au batjocorit și L-au bătut toată vremea. Judecata se făcuse fără nici o întrerupere într-un timp scurt, cum nu se obișnuia nici în vreme de război cu cei ce nesocotesc anumite legi. Obosit afară din cale, poate chiar sfârșit, Nazarineanu simți nevoia să se odihnească puțin... măcar câteva clipe, dar cineva din spate îi spuse, în zeflemea:

— Nu-l timp de odihnă; ai să Te odihnești acolo sus, tocmai atât cât îți trebuie, dacă nu cumva și mai mult.

Cind convoiul trecut pe lângă casa aceea ascunsă printre tamaroși și măsliți care cindva fusese a lui Nicodim, Nazarineanu privi cu duioșie și-și continuă drumul tot mai sleit de putere. Femeile acelea care acum locuiau aici, nu se vedeau, căci

se împrăstiaseră ici colo, spre a nu li se lua seama că s-au alăturat convolului. Lipsea numai soția procuratorului roman. Calitatea ei de străină și soție a unui mare dregător nu-i îngăduia să ia parte la o procesiune ca aceasta. Rămăsese acasă întristată și desnădăjduită, Naomi avînd a-i spune ce s-a petrecut acolo, pe dealul Căpățînii.

Nazarineanu, cu totul istovit, se îndoi sub povara crucii și ingenunchie sfîrșit. Era vădit, îl era cu neputință să mai poată duce lemnul crucii. Rămase așa, preț de cîteva clipe, spre a-și reveni. Din întîmplare, un om se întorcea de la cîmp; în brațe avea niște lemne. Cineva îl recunoscuse și-i zise:

— Cum vezi, regele vostru arată așa de rău, că nici crucea nu și-o poate duce... ajută-L tu, Simone, că ești voinic.

Omul se supuse: dar și de frică. Convoiul își continuă drumul. Nazarineanu, despovărat, mergea acum, altfel parcă, deși nu se putea spune că oboseala îl părăsise. O cununie de spini atrîna ciudat de nepotrivit pe fruntea palidă. De pe chipul supt de durere și istovit, curgeau sudori și lacrimi. Femeile — mai ales cele care-L slujiseră pînă mai ieri — priveau întristate și neputincioase. Chipul Mariei Magdalena părea împietrit într-o duloșie tristă. Privindu-L, își zise:

— Doamne! cit L-a schimbat suferința! Și își simți chipul prins de arsura lacrimilor.

Veronica se strecură printre ostași spre a fi mai aproape de Nazarinean. Se opri în fața Lui, dar rămase înmărmurită de înfățișarea Lui atît de jalnică.

— Parcă e un alt om, își zise ea și, sfioasă, îi întinse o năframă albă. Nazarineanu o luă și cu o mișcare înceată care trăda puțină viață, își șterse chipul palid plin de lacrimi și sudoare. Apoi, tăcut, i-o întinse femeii care pășea alături. Veronica o luă, privindu-l îndurerată chipul de ceară și o puse în sin. Văzîndu-l ochii plîși, o clipă întărit, El rosti cu orecare amărăciune:

— Fiice ale Ierusalimului! Nu mă plîngeți pe Mine, ci plîngeți-vă pe voi și pe fiil voștri. Căci iată; vin zilele în care vor zice: fericite sînt cele sterpe și pînțele care n-au născut. Și veți cere munților să se prăvale peste voi și nu uitați că dacă ceea ce vedeți se întîmplă cu lemnul cel verde, itrebați-vă, ce va fi cu cel uscat?

Maria Magdalena ascultase tăcută și se întreba ce puteau fi și însemna aceste cuvinte, dar tulburată cum era se mulțumi să le audă, fără să mai caute un înțeles. Dar de uitat, nu le mai putea uita și le va spune și altora, întocmai cum le auzise.

Convoiul ajunsese la locul răstîgnirii. Dealul Căpățînii avea, la ora aceea, o înfățișare plăcută, dar tristă. Orașul, plecat parcă la picioarele Golgotei, privea neîndurător și fericit spre drama care însemna moartea unui om și mintuirea lumii. Potrivit obiceiului, Nazarineanului i se scoaseră hainele de pe El, pe care ostașii le împărțiră între ei. Pentru cămașă — neputînd-o împărți — au tras la sorți și ea reveni unui tînr înalt și slab; părea un suflet bun, curat și el va păstra această cămașă ca pe un dar de preț pe care i l-a făcut comandantul.

Osînditul fusese mai întîi întins pe cruce. Mîinile spînzurau în lături. Cineva le luă, le puse acolo unde trebuia și înfipse cuiele. Un cui mai mare era rînduit pentru picioare, în el sprijinîndu-se toată greutatea trupului. Din semnul lor, singele începu să picure ușor și lemnul fu ridicat în sus.

Alături se mai aflau doi osîndiți de care se ocupau alții: erau doi tilhari din pricina cărora suferise mulți.

Prieteni Nazarineanului priveau neputincioși, schimbînd din cînd în cînd cîte o vorbă. Ceva mai retrase, femeile făceau același lucru, știînd că de acum nu se mai putea face nimic. Privîndu-l rănile, căutau să-și ascundă lacrimile spre a nu trezi bănuiele și vrășmașii. Maria, mama osînditului, era și ea; zdrobită de durere, din cînd în cînd murmură:

— O Fiul meu, o Fiul meu! Mai erau și alții: obidiții care cunoscuseră mila Lui, desmoșteniții vieții care primiseră binecuvîntarea mîinilor Lui... acum acele mîini singerau, și ei nu puteau face nimic pentru El.

Cununa de spini stătea să cadă. Cineva l-o potrivea cum se cuvenea pe cap și în așezarea ei omul pătrunse pielea de deasupra sprîncenii. Să nu-și fi dat seama că nu mai era de trebuință sau?...

— Bucură-Te împăratul iudeilor, zise el și rise cu un zăbăbet spart, slăbit și cu totul nepotrivit.

Nazarineanul privea blind și liniștit cuprins de o împăcare care tulbura până și pe cei mai aspri. Istovit de chin cu trupul înfierbîntat de aripile morții, cu voce stinsă rosti, pe jumătate pierdut :

— Mi-e sete.

O picătură de apă poate I-ar fi răcorit trupul și L-ar fi întărit. Dar nu I se dăde apă, căci aceasta ar fi lungit agonia morții, ci o băutură amestecată cu niște mirrodenii care ameteau, ușurînd chinurile răstignirii. Un ostaș înmuie un burete în acea băutură și, înfingîndu-l într-o trestie I-l întinse osînditului spre gura prinsă de arșița morții. Acesta își înmuie buzele, neputînd bea, fiind cu totul nepotrivită pentru El. Își mai aruncă o dată privirea peste cetatea sfîntă care se pregătea să sărbătorească Paștile și cu ultimele zăbăne de viață, rosti :

— Săvîrșitu-s-a ! Și capul căzu pe pieptul chinuit, dîndu-și sfîrșitul.

Atunci un nor negru de mărime uriașă trecu pe lingă soare ; îl încercui și învăluindu-l tot, puse zăbranic greu între cer și pămînt. Lumina dispăru și totul rămase cufundat ca în cel mai teribil întuneric al nopții. Catapetasma templului plesni de sus pînă jos cu un vîiet ce veni pînă aici pe Dealul Căpățîinii. Și, ca și cum nu era deajuns, pămîntul se cutremură sub picioarele lor cu groază adîncă, iar stîncile muntelui crăpă și începură a se rostogoli. Oamenii priviră cu spaimă în ochi, dîndu-și seama că nimeni nu putea lupta cu stihile naturii care se deslănțuiseră așa fără pricină.

— Așa ceva nu se întîmplă la moartea unui om, luă seama cineva. Iar unul din cei ce ajutasă la baterea cuiele în minile osîndiților, zise :

— Într-adevăr, El a fost Fiul lui Dumnezeu, cum a zis dar noi nu L-am crezut.

Dar cineva, cu inima încă învîrtoșată în ciuda acelor semne neobișnuite se împotrivi și acum și întrebă :

— Cine a spus asta ?

Centurionul roman se înălță ca un uriaș și privindu-l vrăjmaș pe acesta, răspunse :

— Nu se întîmplă așa ceva la moartea voastră, nemernicilor.

Acesta tăcu și odată cu el și ceilalți, căci știau bine că nu se puteau împotrivi și ostașului roman care era aprig la minie și îndemnat la luptă.

Apoi, unul dintre ostași vrînd să se încredințeze dacă împăratul iudeilor murise, înfipse sulita sub coastă în partea dreaptă a trupului. Din ea începu să curgă sînge amestecat cu apă, dovadă că restignitul, într-adevăr, murise. Cineva se grăbi să ducă vestea procuratorului roman și acesta, încă tulburat și neîmpăcat de soarta Celui pe care-L judecase, se miră cum se face de a murit așa repede.

Un om — cu vază în Arimateia și cu cînte în Ierusalim — se înfățișă lui Pilat. Numele lui era Iosif și el se socoti dator să aducă această cînstire celui răstignit.

— Îngăduie-mi, slăvite procurator, să-L îngropăm pe Nazarinean după datina noastră, zise el docil.

— Faceți ce știți, răspunse Pilat plictisit, sau încă tulburat.

Dacă nu s-ar fi găsit Iosif, atunci — potrivit obiceiului în ceea ce-i privește pe răstigniți — osînditul trebuia să rămînă pe cruce pradă vulturilor și șacalilor. Așa că, Pilat încuviințîndu-i rugămîntea lui Iosif, acesta luă cele de trebuință și porni spre dealul Căpățîinii. Îl însoțea bătrînul Nicodim, un alt prieten al Nazarineanului.

Coborîră trupul de pe cruce și-l spălară cu smîrnă și aloe. Apoi îl înfășurară cu giulgiuri și-l coborîră într-un mormînt nou, săpat în piatră în livada milostivului arimateian. O lespede uriașă fuse prăvălită deasupra mormîntului. Femeile, întristate și desnădăjduite, priveau de departe unde îl pun, căci lor legea nu le îngăduia să ia parte la pregătirile de îngropare ce se aduceau unui bărbat. Sfîrșite de durere și prinse de griji noi, plîngeau, neînțelegînd și neștiind nici acum care fusese pricina pentru care El fusese osîndit morții.

Încă nu plecaseră de acolo, cînd o strajă înarmată sosi să păzească mormîntul. Priveau nedumerite și nu pricepeau ce rost avea ca ostașii să păzească un mort.

— Nici cînd nu s-a pomenit așa ceva, luă seama Suzana.

— Cine a cerut asta ? întrebă Ioana.

— Mai marii poporului vostru, răspunse un străjer înarmat ca pentru război.

— Și de ce atîta strajă ?

— Pentru că, se zice, că împăratul iudeilor are de gînd să învieze și să plece, zise mai marele lor, mișcîndu-și mîna în așa fel ca ele să înțeleagă că de acum Nazarineanu să-și ia orice nădejde.

— Și de ce înarmați, căci doar păziți un mort, întrebă la rîndul ei Maria Magdalena.

Omul rămase pe gînduri, neștiind dacă trebuie să le împărtășească și lor hotărîrea sinedrului, dar mai ales teama și neliniștea lor. Apoi, fără să ezite, zise :

— Se spune că prietenii Lui or să vină să-L fure și după aceea vor spune că Nazarineanu lor a înviat.

— La ce bun să furi un om mort ? întrebă Maria lui Cleopa. Nu văd ce ai putea face cu el, cînd știi bine că e supus putreziciunii.

— Ei, vezi tu, tocmai aici e pricina : ei îl vor fura, îl vor îngropa în altă parte, dar vor spune că a înviat. Și învierea asta ar însemna mai multă sminteală, decît a fost pînă acum... așa că...

Femeile priviră cu nedumerire una spre alta, ca și cum ar fi vrut să spună că totul e de prisos. Și părăsind livada arimateianului, mai priviră o dată spre mormîntul proaspăt alături de care straja, liniștită și fără griji, prinsese să joace zaruri.

Apoi, totul își capătă o liniște apăsătoare și grea, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic în ziua aceea de aprilie blînd. Oamenii își puteau petrece sărbătoarea Paștelui în tihnă și bună pace, soarta Nazarineanului fiind pecetluită. Ierburile amare — care, după datină, trebuiau mîncate mai întîi — nu le mai amintea acum de amara robie din Egipt — ci o fericire fără de margini : ultimul lor împărat fusese spînzurat pe cruce ca un ucigaș între alți doi ucigași. Doar ochiul rece al stelelor tremura, alb și trist, peste mormîntul din înmiresmata livadă în care Fiul lui Dumnezeu zăcea în împărăția morții, neștiind nimeni cită sminteală va aduce, abia de acum !

8.

Naomi bătu ușor în ferestra casei mici și curată, tupilată printre tamaroși și măslini care cîndva fusese a lui Nicodim. E drept, ea nu mai era acum slujnica lui, dar omul nu-și luase darul înapoi. Nefolosindu-se de ea, Naomi găzduia în ea pe fosta ei stăpînă, Veronica și pe prietenele acesteia.

După ce bătu, Naomi aștepta preț de cîteva clipe și un glas de dincolo întrebă, în șoaptă, cine este. Aflînd că este ea, ușa se deschise ușor, scîrîlînd surd în noaptea blîndă de aprilie. Naomi intră ; înăuntru, lumina slabă a unui opaiț se răsfrîngea cu pete de întuneric și lumină peste chipul întristat al celor din casă.

— Mergem întrebă ea, luînd seama, abia acum, că femeile erau gata de drum. Apoi, reluă, ca o apărare de care nu era nevoie :

— Am întîrziat, nu e așa ?

— Claudia Procula vine ? întrebă Ioana, soția marelui vistiernic al lui Irod Antipa.

— Tocmai asta e pricina pentru care am întîrziat : Stăpîna nu poate veni, căci trebuie să-l însoțească pe procurator, nu știu unde. Pare-mi-se, e vorba de o nouă rebeliune, căci armata a plecat de mai bine de două ceasuri.

— Atunci, ce faci, mergi cu noi ? zise Veronica.

— Mă iartă, buna mea stăpînă ; mi-e cu neputință. Va trebui să mă întorc imediat... Claudia Procula mă așteaptă să-l duc vești... ce să-i spun ?

— Spune-i că noi am plecat la mormînt, după datină. Cum vezi, sîntem gata de drum, răspunse Suzana. Pacea Domnului, cu tine...

— Cu noi toate, răspunse Naomi ieșind și grăbindu-și pașii, întrebîndu-se cum vor merge ele, atîtea femei în plină noapte, neînsoțite de nici un bărbat.

Mai apoi, ieșiră și ele ; erau aproape toate : Veronica, Ioana, Suzana, surorile lui Lazăr din Betania, Maria lui Cleopa, Maria Magdalena și mama Nazarineanului. Lipseau Claudia Procula și Naomi. Ursula murise de curînd din pricina bătrînețelor. Mergeau să împlinească datina ungerii mormîntului în care zăcea Nazarineanu.

Abia trecuse de miezul nopții. Straja mormîntului încă nu se schimbase ; mormîntul trebuia păzit, căci așa rînduise sinedrul de judecată și procuratorul încu-

viințase și aceasta. Femeile păseau tăcute, strecurându-se pe ulițele lăturalnice ale orașului prins de somn și de oboseala praznicului.

Maria Magdalena trecu înainte. Urca, parcă în fugă, dealul Căpăținii și în noapte văzu cele trei cruci ce se înălțau pînă în albastrul cerului. Se întrebă dacă pe lemnul lor, la ora aceea, se mai vedea singele ce se scursese din trupurile celor trei răstigniți. Se opri în loc și cu ochi plîși — dar fără frică — mîngîie în gînd lemnul pe care se prelinsese singele Nazarineanului și oftă ușor.

— Ce este, Maria? întrebă Ioana.

Dar cea întrebată tăcu. Porni înainte, ca și cum la capătul drumului o aștepta cineva. Cînd și cînd poalele veșmintelor se agățau de virful sicomorilor creșcuți de-a curmezișul drumului. Se oprea în loc, dîndu-le în lături și făcîndu-le loc celorlalte, neluînd seama că mîinile începuseră să o usture și să singereze. Și le freca încet de cîngătoarea hainelor și pleca mai departe. În mînă ținea un coș cu ouă albe pe care le acoperise cu o pînză de aceeași culoare. Tot acolo erau și mirodeniile pentru cel mort și ele miroseau deosebit de frumos în aerul rece al nopții.

Ajugînd sus, pe culmea dealului, Magdalena căută să deslușească chipul orașului care se întindea leneș și somnolent la picioarele ei. Învăluit într-o grea tăcere, Ierusalimul părea o cetate pustie, căci fiii lui dormeau liniștiți ca unii care scăpaseră de Cel ce voise să le fie împărat împotriva voinței lor. Pelerinii — așa de numeroși la praznicul Paștelui — dormeau și ei, cu grijă unii, în tihnă alții.

Cerul privea, cu mii de ochi, peste orașul tăcut și somnolent. Aerul reavăn al dimineții ce se iveau, adia ușor și proaspăt cu boare rece peste fruntea femeilor, răcorîndu-le și îndemîndu-le pașii.

Jos în livada arimateianului, singele florilor de migdal și albul nevinovat al palmierului străjuit de pacea nopții aduceau, parcă, jertfă și închinare pe mormîntul Nazarineanului. Mirosul miilor de flori înmiresma neobișnuit de frumos livada adîînd, ca de o mînă nevăzută cununi de flori peste lespedea mormîntului.

— Ce, noapte frumoasă! șopti cineva ca și cum s-ar fi temut să nu i se audă glasul, dar nu luă nimeni seama da vorbele ei, ci-și continuă drumul în tăcere.

Maria Magdalena privea tristă spre livada lui Iosif de care o despărțeau cîțiva pași numai. Inima zvîcnea sub veșmintul cernit și ochii striviră roua altor lacrimi pe care nu le opri. Chipul Nazarineanului îi reapăru ca o icoană vie și asta îi reaminti chinurile și moartea Lui și sufletul i se umplu de o revoltă neputincioasă: El murise suc ochii ei, sub ochii lor și, de acum nu se mai putea face nimic. I se păru numai că a auzit iarăși acele cuvinte pe care El le spusese acolo sus pe cruce: „Părinte, iartă-le lor, căci nu știu ce fac”. De unde atîta putere de a ierta cînd El era numai la un pas de moarte, iar ei nu încetaseră nici acum să-și ridă de El? E drept, L-au auzit cîndva spunînd — ce mult i se pare de atunci! — să-l iubim pe vrăjmași și pe cei ce ne fac rău și iată, El însuși împlinea ceea ce spusese.

Suzana, înflorată de o teamă ce abia acum se deslușea în mintea lor, rupse tăcerea zicînd:

— Dar cine ne va ajuta să ridicăm lespedea de pe ușa mormîntului?

Femeile priviră unele spre altele cu întrebări grele. Mihririi de pînă acum i se mai adăuga una: grija lespedii de pe mormînt... era o piatră grea pe care o puteau urni din loc cîțiva oameni în toată firea, nu ele...

Și așa, parcă și mai tulburate, ajunseră la gropnița arimateianului, unde înge-nunchiară, după datină. Maria Magdalena, tăcută, ingenunchie și ea, sărutînd marginea mormîntului. Apoi, își scoase mirodeniile care trebuia presărate deasupra. Dar ochii ei întîlniră prăpastia aceea pe care mormîntul gol o făcu deodată. O teamă nedeslușită și o îndoială încolțiră în mintea ei și, scoțînd un țipăt ușor, zise:

— L-a furat pe Domnul!

Prinse de spalmă, femeile priviră înăuntru și ochii lor văzură același lucru: giulgiurile morții erau acolo, dar nu și Cel pe care Iosif și Nicodim îi pusese în mormînt sub privirile lor. Abia atunci luară seama că straja zăcea culcată la pămînt, în mîini avînd sulile pe care sinedriul le dase odată cu porunca de a păzi mormîntul. Ceea ce vedeau, nu era pe măsura minții lor: un mormînt gol și o strajă care doarme! Cum a fost cu puțință așa ceva? Cine a făcut asta? Și pentru ce? Ne-

dumerirea, spaima erau peste fire! Și n-au nici măcar pe cineva să le spună, barem ce a fost!

Și, ca spaima să fie și mai mare, la capătul celălalt al mormintului a apărut un tinăr: e investmintat tot în alb, un alb ca albul zăpezii și într-o lumină strălucitoare ca lumina soarelui. Nu era o nălucă și nici o incipuire zămislită din întuneric, căci tinărul are glas:

— Să nu vă înspăimîntați văzîndu-Mă pe Mine sau văzînd mormîntul gol. Cel pe care îl căutați nu este aici: a înviat! Duceți-vă și spuneți ucenicilor Lui că a înviat și că îl vor vedea în Galileia.

Femeile ascultau tăcute cuvintele tinărului, întrebîndu-se cine era el, și de unde știa toate acestea. Prinse de spaimă cum erau, nu rostiră nici un cuvînt, ci se mulțumiră să plîngă încet, spunîndu-și durerea în lacrimi ce se prelingeau pe marginea mormintului. Mireasma aromadelor plutea ușor deasupra gropii, pe marginea căruia tinărul — un tinăr cum ele nu mai văzuseră — stătea, parcă, de strajă.

Maria Magdalena își șterse lacrimile cu mîneca hainei și se sculă. Și ea auzise cuvintele tinărului, dar înțelesul lor se pierdea, sau se pierduse sub povara durerii care o copleșea. Și, ca și cum ar fi căutat ceva, sau ar fi vrut să afle ceva, se depărtă puțin, privind de acolo mormîntul gol și întrebîndu-se cum și ce s-a petrecut cu învierea Nazarineanului... și dacă a înviat, unde este acum?

Deodată, în liniștea aceea în care vorbise doar tinărul care le adusese o veste ce le tulburase și mai mult, un glas ce parcă venea de departe ajunsese în auzul ei:

— Femeie, de ce plîngi?

Recunoscînd glas de bărbat, Maria Magdalena privi înfricoșată, dar socotind că nu putea fi decît grădinarul arimateianului, se apropie de el, tînguindu-se:

— L-au furat pe Domnul. Dacă tu știi unde L-au pus, spune-mi și eu mă voi duce acolo.

Inchipitul grădinar asculta tăcut, dar parcă prînse de o anumită duioșie, ce venea fără doar și poate, din durerea ei. Îl înduioșase durerea ei, dar noua ei mărturisire de dragoste pentru El, îl intristase: El înviase, iar ea venise cu mirodul ca la un mort... Îngerul îi dezvăluise taina mormîntului gol, iar ea îl căuta printre morți. Nu înțelesese taina mormîntului gol și acum nu înțelegea că vorbise cu El, căci îi ceruse să-i spună, măcar El, unde L-au pus pe Cel ce fusese furat din mormîntul Său.

Pășind încet pe cărarea umbrită de sicomori și chiparoși din livada arimateianului, Nazarineanu se apropie de ea și cu glasul acela pe care i-l cunoștea așa de bine, zise:

— Maria!

Trezită ca dintr-o altă lume și prinsă de o bucurie pe care nu și-o mai putea stăpîni, Maria Magdalena căzu la picioarele Lui, rostind printre lacrimi:

— Învățătorule!... și vru să-I sărute picioarele ca atunci în casa lui Simon leprosul și cu părul capului ei să-I șteargă însemnul cuielei. Dar sărutul ei nu întîlni rănile Celui înviat, ci iarba rece și plină de două a pămîntului. El o opri, căci nu mai avea nevoie de o nouă dovadă de dragoste: știa doar dragostea ei și a celorlalți pentru El. Atingerile acestea nu erau pentru ea, ci pentru unul din prietenii Lui care nu va crede în învierea Nazarineanului decît atunci cînd el însuși va pipăi semnul cuielei cu mîinile sale.

Opriînd-o, Nazarineanul îi zise:

— Nu, Maria, nu te atinge de Mine, ci du-te și spune fraților Mei și îndeosebi lui Petru, cel care s-a lepădat de Mine în vremea patimilor, că am înviat. Și mai spune-le că înainte de a Mă sulă la ceruri, ne vom vedea în Galileea.

Maria Magdalena ascultă tăcută, liniștită și fericită: Nazarineanul înviase și acum era iarăși printre ei, așa cum le spusese... vorbise despre moartea Lui, dar vorbise și despre această înviere, care, acum, era fapt împlinit. Ceea ce vedea, nu era o părere, ci o realitate: glasul Lui, mîinile Lui, chipul Lui. Da, chipul Lui, chipul Nazarineanului; numai că, parcă, era mai palid. Nu se speriasse, nu se îndoise, ci numai se mirase de ce n-a lăsat-o să-I îmbrățișeze picioarele — sau măcar să-I le atingă — așa cum o lăsase atunci cînd L-a întîlnit în casa leprosului.

Atunci își ridică privirea spre El și ochii ei întâlneau minile Lui: erau slabe, obosite și aveau o culoare de ceară veche. Din ele picurau stropi de sînge, stropi mărunți, înroșind iarba verde.

— Doamne, șopti ea, mina Ta sîngeră încă!

— Da, Maria, singerează, dar nu mai doare.

— Doamne, leagă-Ți mina cu mahrama asta, ceru ea, întinzîndu-i pînza albă cu care acoperise coșul. Nazarineanul o luă și după ce-și șterse minile cu ea, i-o întinse înapoi; femeia își acoperi coșul cu pîine și ouă.

— Du-te, Maria, și spune prietenilor mei ceea ce ai văzut, mai zise El și se depărtă pe cărarea umbrită de sicomori și chiparoși pe care venise.

Cuprinsă de o bucurie nedefinită, Maria Magdalena privea tăcută în urma Lui. Sărută urma rămasă în iarba verde și se ridică stăpînită de aceeași nedefinită bucurie.

— Am văzut pe Domnul, zise ea, mai mult în fugă, trecînd pe lingă celelalte prietene și porni înapoi spre marele oraș.

— Și noi, rostiră ele, venind în urma ei.

Orașul se trezea la viață și oamenii țineau cu tot dinadinsul să petreacă ziua praznicului așa cum știau ei. Femeia se strecură grăbită, ferindu-se cu grijă din calea lor, căci trebuia să le ducă ucenicilor vestea învierii Nazarineanului lor. Cîneva o recunoscuse și vru să-i țină calea:

— De unde așa de dimineață, frumoasă Magdalena?

Femeia se dete înlături nerăspunzîndu-i; de altfel nici nu căutase spre el să vadă cine fusese. Putea fi oricare, dar nu mai voia să știe atîta vreme cît avea ceva mai bun de făcut. Socoti chiar că ar fi fost o neleguire să fie stat de vorbă cu un străin. La ce bun? Își zise ea, mărînd pasul. Mai mult alerga. Și totuși, i se părea că merge încet. Își auzea bătăile inimii care zvîcnea să spargă coșul pieptului.

Ajungînd în dreptul unei fîntîni, se opri o clipă să răsufle. Obosise. Bău un pum de apă și porni mai departe. Nu mai avea mult. Acum soarele strălucea pe cer într-un răsărit nou și frumos și ea găsea că așa ceva încă nu văzuse. Păsărelele cîntau voioase cu cîntec nou și mireasma florilor umplea orașul cu parfumul lor nevăzut. Își dete seama de toată această schimbare, încît nu putu să-și nu-și zică: de unde atîta frumuseți în ziua asta?

Ajunsa acolo unde știa că-i găsește pe ucenici, Magdalena se opri o clipă. Cercetă strada în lungul ei și văzînd că de ea acum se apropiau doi bărbați, se dete deoparte, făcîndu-le loc să treacă. Apoi, intră în grădina de măslini și smochini, printre care se afla o căsuță care abia de se vedea. De afară se auzea un cîntec ce venea ca un zvon sau ca o părere. Rămase o clipă în loc ca să poată auzi mai bine melodia aceea caldă și duioasă care îi era atît de cunoscută. O știa: era obișnuita rugăciune a acestor ucenici. Recunoscuse glasul lui, dulce și subțire, ca de fată al celui mai tînăr din ei, Ioan, ucenicul cu chip feciorelnic. Se opri în fața ușii, apoi intră în casă.

— Am văzut pe Domnul, zise ea bucuroasă.

— Ce fel de vorbă e asta, își ziseră ei privind-o nedumeriți. Ce a spus Maria? Cum?... da, așa a spus: L-a văzut pe Nazarinean. Ioan, tînărul Ioan, zîmbi șters, emoționat; ochii îi erau plini de o bucurie ivită pe neașteptate. Petru privi spre el, ca și cum ar fi vrut să-l întrebă: tu, tu crezi ce spune ea?

— Da, reluă Magdalena, de ce nu vreți să mă credeți că L-am văzut?

— Unde? întrebă cineva.

— Acolo... în grădina lui Iosif.

Petru și Ioan, minăți de același gînd se sculară, zicînd amîndoi deodată:

— Să mergem și noi să-L vedem.

— Nu știu dacă îl veți vedea acum; mi-a spus că vă așteaptă în Galileea.

Cei doi ieșiră, arși de nerăbdare și de dorința de a-L vedea.

Cineva îi întinse un fel de scaun Mariei Magdalena, cerîndu-i să stea. Lăsă coșul pe masă și se așeză ca să respire, ca după o goană uriașă. Privea, dusă pe gînduri, spre locul acela pe care obișnuia să stea Nazarineanu. Acum locul acela era gol, dar nu se intristă. Acolo, cineva pusese o năframă. O cercetă cu luare aminte și luă seama că era năframa pe care Veronica l-o întinsese Nazarineanului în drumul Său spre Golgota. I se păru că pe ea se vede ceva și se sculă spre a o cerceta

cerceta mai deaproape. Da, așa era, nu se înșelase: pe năframă era chipul Nazarineanului. Doamne! e cu puțință așa ceva? își zise ea plecându-se lung în fața pinzei, ca și cum ar fi fost Nazarineanu.

— Voi ati luat seama la pinza asta? întrebă ea, parcă înspăimântată. Ucenicii o luară în mână, cercetînd-o cu grijă și spunînd fiecare unul și același lucru: acolo era chipul învățătorului lor.

— Doamne! zise unul din ei, asta numai Tu ai făcut-o.

Apoi, Maria Magdalena începu să spună cu vorbă domoală cum și ce a fost la mormîntul Nazarineanului și cum l-a văzut înviat.

— Chipul îi era palid... din mîini încă picurau stropi mărunți de sînge...

Unii ascultau, cu îndoială parcă, alții cu bucurie, căci doar spusese în cîteva rînduri că va învia.

Toma — căruia ei îi mai ziceau și Toma geamănul — nu era de față. Și nici Iuda, cel care-L vînduse. Toma plecase din ajun spre Betania, de teama iudeilor. Iuda se spînzurase, dîndu-și seama că săvîrșise o nelegiuire. Încercase să le dea înapoi banii, dar mai marii poporului nu l-au mai crezut și el s-a spînzurat de creanga unui măslin din grădina Ghetsimani. Frunzele s-au uscat și s-au spulberat în vînt, măslinul fiind osîndit, de atunci, să nu albă nici roade și nici frunze.

— Da, reluă Magdalena cu glas scăzut, mîinile Lui încă singerau. I-am dat năframa pe care acoperisem coșul cu mirosenii și merinde să-și șteargă rănile... El a luat-o, și le-a șters și mi-a dat-o înapoi... iat-o, aceasta este, zise ea luînd-o și arătîndu-le-o. Unul o pipăi cu evlavie și văzînd roșul singelui pe ea, o duse la gură, lipindu-și buzele de ea.

— Maria, ce porți tu în coș? zise același peste măsură de surprins.

Femeia și întoarse privirea spre coș, luînd, abia acum seama, că ouăle nu mai erau albe. Le atînge cu mina, dar roșul singeriu de pe ele nu se șterse. Atunci înțelese taina acestei întîmplări și, ca și cum ar fi știut că trebuia să se întîmple și asta, zise:

— Doamne, acesta e darul învierii Tale și noi nu o să uităm asta, niciodată.

Apoi, ingenunchie înaintea acestui dar pe care cineva îl așeză alături de mahrama pe care se vedea așa de bine chipul Nazarineanului, alături de ea ingenunchiară și ceilalți, prinzînd să se roage. Buzele lor murmurau ușor un cîntec în care înviară, așa deodată, cuvinte noi. Cîntecul se înălța zămîlînd din bucurie și izbîndă și mărturisind credința în învierea Nazarineanului lor. Cîntecul proslăvea minunea din noaptea asta care dezlega taini vieții omenești, învierea, și el era neobișnuit de simplu:

Hristos a înviat din morți
Cu moartea pe moarte călcînd;
și celor din mormînturi
viață dăruindu-le.

El se înălța și creștea din bucurie și slavă în fața mahramei de pe care Nazarineanu privea cu aceeași blîndețe pe care l-a știa toți. Sub povara unor dulci amintiri, ce începeau din casa lui Simon leprosul unde-L întîlnise înția oară, Maria Magdalena începu să pîngă cu un plîns ușor stăpînit izvorît, parcă, din bucuria învierii pe care ea o vestise cea dintîi. Doamne! ce destin! își zise ea... eu, tocmai eu să vorbesc lumii de azi și de mîine că Nazarineanu a înviat... oare, mă vor crede toți?... nu se va îndoi nici unul din cei de azi sau din cei de mîine?...

Își dete seama de măreția acestei întîmplări și simți că nu se va mai putea rușina niciodată de ceea ce fusese ea altădată, căci femeia aceea murise atunci în casa leprosului. Nazarineanu îi iertase atunci toate păcatele și de atunci ea nu mai săvîrși nici unul. Și mai știa ceva: femeia de acum — curată ca roua dimineții — pe care o sărutase în zorii zilei în livada arimateianului — trebuia să ducă vestea învierii în toate cele patru zări ale lumii și pînă la marginile pămîntului dacă ar fi cu puțință.

Atunci, își simți inima bătînd altfel și un curaj pe care nu-l avusese niciodată, spunîndu-și că nu va fi om, bun sau rău, căruia să nu-i vorbească despre învierea Nazarineanului. Ba, mă voi duce pînă la Roma — își zise ea — și-i voi spune lui Tiberiu despre această înviere și-i voi cere să-l pedepsească pe îngîmfatul ăsta de procurator pentru nerușinarea de a-L fi condamnat la moarte, pe Hristos al nostru.

E drept, vestea învierii Nazarineanului va tulbura și va neliniști pe mulți

din Ierusalim, dar asta încă nu o privea pe ea, ci pe mai marii poporului. Acum în-genunchiată, umilită și fericită în același timp asculta acest cîntec care creștea și se înălța tot mai sus, neștiind că ve veni vremea cînd el va umple zările lumii și ale vremii cu lumina lui.

Iar cînd Petru și Ioan se întoarseră de la mormînt, întristați că ei nu-L văzu-seră pe Nazarinean înviat, se mulțumiră să spună numai ce au văzut, sfîrșind :

— Iată, acestea au fost giulgiurile în care L-au înfășurat Iosif și Nicodim.

— Să le păstrăm în casa noastră și să nu lăsăm să se piardă, zise Ioan înduioșat și neuitînd că la cea din urmă cină a lor, Nazarineanul își culcase capul pe pieptul său.

VIAȚA BISERICĂȘCA ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRAZNICUL RUSALIILOR

Sărbătoarea întemeierii Bisericii creștine, din ziua Cincizecimii sau a Pogoririi Sfântului Duh peste Sfinții Apostoli, constituie de la an la an un important moment de referință, cu profunde trimiteri retrospective la unitatea Bisericii de odinioară, dar și cu proiecții în viitor, pentru restituirea ei, spre a împlini rugăciunea stăruitoare a Mântuitorului „ca toți să fie una”.

Cu aceste gânduri, credincioșii eparhiei și-au îndreptat pașii și în acest an, în duminica de 18 iunie 1989, spre lăcașurile noastre de închinare, ornate în haină de sărbătoare, spre a se ruga împreună cu preoții lor și la participa la oficierea serviciului divin prin minunata lor cîntare omofonă. Corurile parohiale și-au adus, de asemenea, contribuția la frumusețea acestei zile de praznic, iar cuvintele de învățătură rostite de clerici au adîncit dreapta credință în mediul păstoriiilor lor, conștiința apartenenței lor la Biserica noastră dreptmăritoare de pe meleagurile ce ne-au aparținut dintotdeauna, cvontinuitatea acestei credințe cu ascendența în Sf. Apostol Andrei, creștinătorul strămoșilor poporului român.

Cel dintii lăcaș de închinăciune al eparhiei — catedrala mitropolitană din Timișoara — a polarizat atenția credincioșilor municipiului și în această zi de praznic, spre a participa în număr impresionant la sfînta liturghie arhierască oficiată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de un impunător sobor de preoți și diaconi, cu atît mai mult cu cît de Sfintele Paști, Întîlstatătorul eparhiei nu a putut fi prezent, aflîndu-se printre credincioșii români din țările scandinave (a se vedea revista noastră nr. 2/1989). La atmosfera de profundă rugăciune și pietate în care s-a desfășurat serviciul divin au contribuit deopotrivă cîntarea omofonă a tuturor credincioșilor și imnurile intonate de corul mixt al catedralei, dirijat de Aurel Ciobanu. La timpul potrivit, cu toții au putut vedea hiotesia întru iconom stavrofor a trei clerici, apoi hirotonia întru diacon a tinărului Constantin Stoian, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, după ce o bună parte dintre cei prezenți au fost împărtașiți cu Sfintele Taine de către Întîlstatătorul eparhiei.

Prin cuvîntul de învățătură rostit și cu această ocazie, I.P.S. Mitropolit Nicolae a umplut sufletul tuturor celor prezenți cu aleasă merinde duhovnicească, insistînd pe larg asupra sensului și lucrării Bisericii celei una, singura cea adevărată, cu conținutitatea ei apostolică neîntreruptă pînă la sfîrșitul veacurilor.

Praznicul Rusaliilor a luat sfîrșit cu împărțirea anaferei de către Chiriarhul eparhiei, timp în care corala catedralei a intonat un mănunchi de imnuri ale Bisericii noastre dreptmăritoare.

LITURGHIE ARHIEREASCĂ LA SCHITUL „PIATRA SCRISĂ”

În fiecare an, „Duminica tuturor sfinților” — sau cea dintii după Rusalii — coincide cu hramul unui străvechi schit, încărcat de istorie și legendă, de pe meleagurile Banatului: schitul „Piatra Scrisă” de lingă Armeniș, protopopiatul Caransebeș. Și tot în fiecare an, reputația de care se bucură în mediul credincioșilor și închină-

torilor eparhiei face ca în această zi de praznic numărul celor prezenți acolo să fie cu adevărat impresionant.

La solicitarea clericilor și credincioșilor acestor locuri, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P.On. Arhidiacon Ioan Botău, a descins și în acest an la praznicul schitului, unde a oficiat sfânta liturghie arhierească, împreună cu soborul slujitor, în cadrul căreia la momentul potrivit s-au împărțit foarte mulți credincioși cu Sfintele Taine. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohiei din Armeniș, precum și de mulțimea celor prezenți prin cîntarea omofonă, înotonată într-o profundă atmosferă de pietate. În cadrul sfintei liturghii, Înaltul ierarh a procedat și la hirotonirea într-un preot a tînărului diacon Constantin Stoian, numit de Consiliul Eparhial pe seama parohiei Mănăstur din protopopiatul Făget.

În bogatul cuvînt de învățătură și zidire sufletească, I.P.S. Mitropolit Nicolae a tilcuit pericopa evanghelică a zilei, cu mesajul ei de actualitate permanentă privind unitatea Bisericii noastre dreptmăritoare întru păzirea cuvîntului lui Dumnezeu și lucrarea continuă pentru mai binele de obște, a patriei noastre scumpe din care fac parte și meleagurile Banatului.

Praznicul schitului „Piatra Scrisă” a luat sfîrșit cu sfințirea prinoaselor și împărțirea anaforei de către Întîistătătorul eparhiei, preoții slujitori asigurînd și asistența religioasă particulară solicitată de credincioși.

VIZITĂ CANONICĂ

În după-amiaza duminicii din 28 mai 1989, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P.On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial, a efectuat o vizită canonică la parohia Timișoara — Vii II, păstorită de preotul Octavian Cotoc.

Întîistătătorul eparhiei a asistat la slujba vecerniei, la sfîrșitul căreia a rostit credincioșilor un ziditor cuvînt de învățătură, despre „închinarea în duh și adevăr”, cu referire la textul evanghelic al zilei, citit în cadrul sfintei liturghii.

După încheierea serviciului religios, I.P.S. Mitropolit Nicolae s-a întreținut cu preotul paroh și credincioșii prezenți în legătură cu continua îmbunătățire a vieții bisericești din această parohie.

ALȚI DOI TINERI TEOLOGI INTRAȚI ÎN CLER

În lunile mai și iunie 1989, alți doi tineri absolvenți ai Seminarului teologic din Caransebeș au intrat în rîndul clericilor eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae procedînd la hirotonirea lor, după ce au fost numiți de Consiliul Eparhial pe seama a două parohii recent vacante, după cum urmează:

— *Aurel Radics*, hirotonit diacon în 31 mai, iar preot în ziua de 2 iunie a.c., pe seama parohiei Măureni din protopopiatul Reșița;

— *Constantin Stoian*, hirotonit diacon și respectiv preot în duminicile din 18 și 25 iunie a.c., pe seama parohiei Mănăstur din protopopiatul Făget.

După efectuarea practicii liturgice și administrative la catedrala mitropolitană și Centrul eparhial, cei doi tineri preoți recent hirotoniți au primit îndrumările necesare din partea Consiliului Eparhial și au fost instalați în parohiile pe seama cărora au fost numiți.

DISTINCȚII BISERICESTI

În conformitate cu Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române și cu îndătinările noastre rînduiele bisericești, cu ocazia praznicului Sfințelor Paști și a Rusaliilor din acest an, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a acordat distincții bisericești unui număr de opt clerici din eparhie, pentru activitatea lor merituoasă desfășurată în ogorul Domnului, după cum urmează (în ordine alfabetică): 1. *Dimitrie Blidar*, preot pensionar din Jdioara, protopopiatul Lugoj, 2. *Ioan Bolbos*, preot la parohia Fibiș din protopopiatul Timișoara, 3. *Cornel Crăciunescu*, preot la parohia Timișoara-V — Mehala, 4. *Ștefan Fetyko*, preot la parohia Cireșu, protopopiatul Lugoj, 5. *Traian Pelea*, preot pensionar din Izvin, 6. *Toma Petru*, preot la parohia

Săcălaz, protopopiatul Timișoara, 7. Ioan Postelnicu, preot la parohia Ghiroda Nouă, protopopiatul Timișoara, 8. Ilie Stoca, preot pensionar din Timișoara.

HRAMUL SCHITULUI BOGÎLTIN

Frumoasa biserică de lemn a schitului Bogîltin, purtînd hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, din protopopiatul Caransebeș, atrage în fiecare an numeroși credincioși și vizitatori, mai ales cu ocazia acestui praznic din cursul verii. Aici, în liniștea acestor locuri din ambianța unei naturi fermecătoare, cîteva ore de rugăciune rămîn de neuitat pentru toți doritorii de drumeție.

Numărul credincioșilor și închinătorilor sosiți aici și în acest an a făcut schitul neîncăpător, cu toții dorind să participe la sfînta liturghie oficiată de un sobor de preoți, din care n-au lipsit P.On. Părinte Vasile Sechereș, inspector eparhial și delegat al Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, P.On. Părinte Dimitrie Gama, protopopul Caransebeșului și C. Părinte Ioan Păleanu, parohul din Bogîltin. Răspunsurile liturgice au fost intonate de multimea credincioșilor prezenți, iar predica zilei a fost rostită de P.On. Părinte Vasile Sechereș care a transmis tuturor și binecuvîntarea Întîistătorului eparhiei.

Împărțirea anaforei de la sfîrșitul liturghiei și serviciile religioase particulare solicitate de numeroși credincioși au încheiat o minunată zi de rugăciune și reculegere sufletească.

INTRU CONSOLIDAREA UNITĂȚII BISERICII NOASTRE

În a doua jumătate a lunii mai 1989, la sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei s-au desfășurat lucrările celei de a doua conferințe preoțești trimestriale, în cadrul căreia clericii au dezbătut o altă temă de actualitate permanentă și deopotrivă cu rezonanță aniversară, stabilită de Sfîntul Sinod: „Respectarea legiurilor noastre bisericești și canonice, factor de întărire a unității de doctrină, de cult și de organizare a Bisericii Ortodoxe Române (la 40 ani de la apariția Statutului ei)”. La fel ca în toate celelalte împrejurări similare, conferințele au fost precedate de oficierea Te-Deumului, în cadrul căruia s-au rostit cuvinte de învățătură dezvoltînd subiecte stabilite anterior cu referire la întărirea dreptei credințe în mediul credincioșilor Bisericii noastre.

După oficierea serviciului religios, sălile de conferință ale protopopiatelor i-au reunit pe toți participanții pentru dezbaterea temei, sub conducerea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și respectiv a delegaților chiriarhali. Elaboratele tratînd subiectul au fost alcătuite din timp și cu grijă de fiecare preot, sub supravegherea personalului cu atribuții de răspundere din cadrul Centrului eparhial și respectiv a fiecărui protopopiat, dintre care cele mai bune au fost selecționate spre a fi prezentate la lucrările conferințelor.

În cuvîntul introductiv rostit de protopopi și respectiv de delegații chiriarhali a fost subliniată luminoasa lucrare a Bisericii noastre de întărire a bazei ei canonice, ce reflectă ridicarea prestigiului Ortodoxiei românești la noi cote valorice în contemporaneitatea religioasă a epocii noastre și deopotrivă a întregii obști românești, aflată într-o impetuoasă ascensiune pe treptele civilizației și ale progresului, sub luminile fecunde ale României noastre socialiste și înțeleapta ei conducere, în frunte cu Președintele Nicolae Ceaușescu, ilustră personalitate a vieții internaționale.

După cuvîntul introductiv a urmat lectura referatelor prezentate de următorii preoți: Eugen Iancu — Timișoara, Fratelia, la Timișoara; Cornel Cocirlă — Găvoajda, la Lugoj; Iulian Cosma — Românești, la Făget; Petru Achim — Banloc, la Deta; Ioan Bude — Reșița II, la Reșița; Dimitrie Negrei — Caransebeș, la Caransebeș și Găltin Grecu — Agadici, la Oravița.

Expunerile au fost urmate de numeroase luări de cuvînt din partea celorlalți preoți ai eparhiei, care au accentuat diferite aspecte ale legiurilor noastre bisericești, alcătuite în duhul sfințelor canoane și urmărind unitatea Bisericii noastre dreptmăritoare, din care decurge necesitatea cunoașterii și respectării lor de către întreaga noastră pliromă. În intervențiile lor, preoții au făcut, de asemenea, numeroase referiri practice, locale, cu exemplificări ale aplicării legiurilor noastre bisericești, ce asigură unitatea Bisericii noastre, ca parte a unității poporului nostru și patriei noastre

scumpe, întreaga operă de legiferare bisericească fiind efectuată în duhul respectării Constituției și legilor țării.

La sfârșitul lucrărilor, I.P.S. Mitropolit Nicolae și delegații chiriarhali au expus concluziile ce se desprind din dezbaterile temei, cu obligațiile ce revin preoților de a contribui, cu timp și fără timp, la consolidarea unității dogmatice, de cult și organizare a Bisericii noastre și de întărire a atașamentului față de conducerea țării care asigură deplina libertate religioasă, în condițiile vieții democratice care a făcut posibilă și înnoirea legislației bisericești. Toate acestea reflectă participarea unanimă a clerului și credincioșilor Bisericii noastre la mai bunul ei mers, la edificarea unei noi vieți în patria noastră, pentru binele și prosperitatea tuturor fiilor ei.

DIN NOU ÎN ATENȚIE ACTIVITATEA MISIONARĂ

În ziua de 17 iunie 1989, la Centrul eparhial, sub îndrumarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, s-a ținut obișnuita întrunire trimestrială de lucru, cu membrii Permanenței Consiliului Eparhial, protopopii și misionarii protopopești, având ca obiect analiza activității pastoral misionare din eparhie desfășurată în cursul semestrului I al anului, precum și modul în care s-au desfășurat întrunirile pe grupe de preoți din ultima perioadă de timp.

Pe baza dărilor de seamă prezentate de fiecare protopopiat s-a efectuat o evaluare a muncii depuse pe țărm pastoral-misionar, cu rezultatele pozitive obținute, dar și cele care impun în viitor să se depună strădanii sporite. Toate au dus la stabilirea unor măsuri practice, ce urmează să se aplice în munca pastorală a preoților, în vederea obținerii unor rezultate cât mai corespunzătoare.

În privința întrunirilor pe grupe de preoți, Întâistătătorul eparhiei a indicat modalitățile cele mai potrivite de organizare și desfășurare, pentru ca ele să-și dovedească eficiența și să reprezinte un mijloc de promovare a activității preoților.

O NOUĂ CONSFĂTURE PE TEME DE ADMINISTRAȚIE BISERICESCĂ

Transpunând în viață hotărârile Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu privire la continua îmbunătățire a activităților de profil administrativ bisericesc și economico-financiar din cuprinsul Sfintei noastre Patriarhii, în zilele de 22—23 iunie 1989, la Centrul eparhial din Timișoara a avut loc o nouă întrunire, cu participarea întregului personal cu atribuții de răspundere în aceste domenii, din ambele eparhii componente Mitropoliei Banatului: consilierii de resort, stareți de mănăstiri, protopopii și contabilii oficiilor protopopești, economiști și revizori contabili, gestionari ai bunurilor bisericești.

Lucrările s-au desfășurat sub conducerea alternativă a Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și respectiv a Prea Sfințitului Episcop Timotei al Aradului.

La lucrări au participat, de asemenea, factori de specialitate din cadrul Administrației Patriarhale, precum și din cadrul Departamentului Cultelor.

În cadrul consfățuirii, preoții consilieri ai celor două Centre eparhiale — Aurel Miculescu, Ilie Sârbu, Jacob Bupte — și respectiv contabilii șefi Constantin Stolidin și Pavel Brinduse au prezentat ample referate tratând diferite teme cu conținut administrativ și economic, de evidență și păstrare a valorilor materiale și a celor ce fac obiectul Patrimoniului nostru Cultural Național. Referatele au fost urmate de dezbateri, în cadrul cărora factorii de specialitate ai Administrației Patriarhale și Departamentului Cultelor au oferit explicațiile suplimentare solicitate de participanții la lucrări.

În încheierea lucrărilor, I.P.S. Mitropolit Nicolae și P.S. Episcop Timotei au formulat concluziile, îndemnând la continua îmbunătățire a acestei importante activități desfășurate în oroul vieții bisericești.

INTRUNIRI PREOTEȘTI

În cursul lunii iunie a.c., la sediul a 14 parohii din cadrul celor șapte protopopiate ale eparhiei au avut loc întruniri pe grupe de cîte 10—15 preoți, sosiți de la parohiile limitrofe, confruntate cu anume probleme pastoral-misionare, sau unde se resimte nevoia unei activități sporite.

Pe lângă preoții respectivi, la aceste întruniri au participat protopopii, misionarii protopopești și cite un delegat al Centrului eparhial, constituind un bun prilej pentru contacte directe cu cei ce lucrează nemijlocit în cîmpul activității pastoral-misionare.

În cadrul întrunirilor, fiecare preot a prezentat situația parohiei păstorite, cu problemele de ordin misionar cu care este confruntat, indicînd totodată metodele practice folosite pentru rezolvarea diferitelor situații.

Discuțiile purtate, dar mai ales concluziile ce s-au desprins din cele prezentate, au făcut ca întrunirile să însemneze, pe lângă un util schimb de experiență, și un bun prilej de stabilire a unor metode practice de urmat în rezolvarea problemelor pastorale de la parohii.

ÎNCHEIERE DE AN ȘCOLAR LA SEMINARUL TEOLOGIC

În duminica din 25 iunie 1989, la sediul Seminarului teologic din Caransebeș s-a desfășurat festivitatea de încheiere a anului școlar început în toamna anului precedent.

Programul a început prin oficierea Te-Deumului la paraclisul școlii, de către preoții profesori, în prezența tuturor elevilor, a numeroși părinți ai acestora și a invitaților, în frunte cu P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, P.On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial — ca delegați ai Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae — și respectiv cu P.C. Părinte Traian Micoroi, consilier eparhial — ca delegat al Prea Sfințitului episcop Timotei al Aradului.

Sala festivă a școlii i-a reunit apoi pe toți cei prezenți pentru îndătinata serbare, deschisă prin cuvîntul rostit de P.On. Părinte Trăilă Gherga, directorul școlii, care a prezentat o scurtă dare de seamă asupra activității desfășurate în anul școlar încheiat și respectiv asupra rezultatelor obținute de elevi la studii și purtare. A exprimat deopotrivă profunde sentimente de grațitudine față de conducerea superioară bisericească, pentru sprijinul moral și material acordat școlii, în împlinirea rosturilor ei de pregătire a viitorilor slujitori ai Bisericii.

Festivitatea a continuat cu un program de bucăți religioase și patriotice interpretate de ansamblul coral dirijat de P.On. Părinte prof. Nicolae Belean, intersectate de tot atâtea poezii recitate de elevi, toate imprimînd momentului o plăcută ambianță sărbătorească. După cuvîntul de mulțumire rostit de proaspătul absolvent al școlii, Dan Șirianțu, profesorii diriginți au împărțit elevilor merituosii premii și mențiuni.

În încheierea festivității au luat cuvîntul P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ și P.C. Părinte Traian Micoroi, consilier eparhial, care au transmis tuturor binecuvîntarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și cea a Prea Sfințitului Episcop Timotei, subliniind rolul important ce revine seminarului, în ansamblul celorlalte școli teologice din cuprinsul Sfîntei noastre Patriarhii, pentru pregătirea viitorilor preoți ai altarelor noastre strămoșești.

AU TRECUT PRAGUL VIEȚII PĂMÎNTEȘTI

În ziua de 12 mai 1989 s-a stins din viață, la domiciliul său din București, reputatul istoric bănățean *Damaschin Mioc*, în vîrstă de 69 ani, autor a numeroase lucrări privind istoria bisericească și culturală a Banatului și distins colaborator al revistei noastre.

Născut la 6 februarie 1920 în localitatea Marcovăț (Banatul iugoslav), a urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală, pe cele liceale la Oravița, iar pe cele universitare la București unde și-a stabilit domiciliul.

Doctor în istorie, a fost cadru universitar, cercetător științific principal și conducătorul sectorului de istorie medie la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”. Membru în comitetele de redacție ale revistelor de specialitate, a publicat numeroase studii cu privire la structurile social-economice ale societății medievale românești, temeinic documentate și elaborate cu maximă exigență științifică. S-a remarcat prin colaborarea la tratatul de *Istoria României*, prin contribuția la editarea colecțiilor de documente istorice românești. În anul 1969, în cadrul Academiei R.S.R., a publicat „Cronica Banatului” alcătuită în secolul XVIII de protopopul Mehadiei Nicolae Stoica de

Hațeg (reeditată la Timișoara în anul 1981). În aceeași prestigioasă editură timișoreană „Facla” a apărut, în 1976, și tot sub îngrijirea sa, opera istoricului bănățean Ioan Sirbu, intitulată „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul”. Pentru activitatea desfășurată cu sîrg și competență, a fost distins de Academia R.S.R. cu două premii.

Colaborator al revistei noastre, a publicat prețioase materiale referitoare la Istoria bisericească și culturală a acestor meleaguri, precum și o parte din manuscrisele inedite ale protopopului Nicolae Stoica de Hațeg.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 14 mai a.c., la capela cimitirului „Reînvierea” din București, de un sobor de preoți, în prezența unei numeroase asistențe compusă din membri familiei și cei ce l-au cunoscut și prețuit. După oficierea serviciului religios, osemintele regretatului istoric Damaschin Mioc au fost înhumate în cimitirul amintit, spre veșnică odihnă și întru eternizarea memoriei sale.

În ziua de 29 mai a.c. a trecut pragul vieții pămîntești preotul pensionar *Liviu Vinulescu* din Crai Nou, protopiatul Timișoara, în vîrstă de 80 ani.

A văzut lumina zilei la 10 iulie 1909 în municipiul Reșița, unde a urmat cursurile învățămîntului elementar și pe cele medii, încheiate în 1929 la liceul „Constantin Diaconovici Loga” din Timișoara. Vocația preotească l-a orientat spre Academia teologică din Caransebeș, ale cărei cursuri le-a absolvit în 1934. Doi ani mai tîrziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Jitin din protopiatul Oravița, de unde s-a transferat la parohia Crai Nou, pe care a păstorit-o peste două decenii, pînă la sfîrșitul anului 1971 cînd s-a pensionat din motive de boală. Fire, modest, profund legat sufletește de credincioșii săi de care nu s-a despărțit pînă la moarte, a depus o bogată activitate mai ales pe plan administrativ bisericesc, prin grija sa înălțîndu-se lăcașul de închinare al parohiei Crai Nou.

Prohodul regretatului preot a fost oficiat în ziua de 31 mai a.c., de un sobor format din opt preoți, în frunte cu P.On. Părinte Ioan Olariu de la parohia Timișoara IV, care a rostit și necrologul, în prezența membrilor familiei și a tuturor credincioșilor parohiei Crai Nou care au ținut să-și lăsa rămas bun de la preotul lor de odinioară. După oficierea prohodului, sicriul cu osemintele sale a fost înhumat în curtea bisericii parohiale, în așteptarea învierii celei de obște.

În ziua de 5 iunie 1989, a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Sever Septimiu Barbu* din Cîrncea, protopiatul Oravița, în vîrstă de 81 ani.

S-a născut la 18 aprilie 1908, în satul Jitin, comuna Ciudanovița, jud. Caraș-Severin, într-o familie preotească. A urmat școala primară la Cîrncea, iar pe cea medie la Oravița și Lugoj, unde a promovat examenul de bacalaureat. În continuare a urmat cursurile Academiei teologice din Oradea, pe care le-a absolvit în anul 1931, cînd a fost hirotonit preot pe seama parohiei Cîrncea, pe care a pastorit-o cu abnegație timp de 45 ani, pînă în toamna anului 1976 cînd s-a pensionat.

Slujba înmormîntări a fost oficiată în ziua de 7 iunie a.c., în biserica parohială din Cîrncea, de către un sobor compus din nouă preoți, în frunte cu P. On. Părinte Ioța Berbentea, protopopul Oraviței, care a rostit și cuvîntarea funebruă, prezentînd familiei îndoliată recunoștința Centrului eparhial pentru realizările sale în timpul pastorației active. Răspunsurile liturgice au fost intonate de corul parohial, în prezența membrilor familiei și a multîmii credincioșilor locali.

După oficierea serviciului religios, rămășițele pămîntești ale regretatului preot au fost înhumate în cimitirul parohial, spre veșnică odihnă.

În ziua de 10 iunie 1989, s-a strămutat la Domnul preotul pensionar *Macu Cuzmanovici* din Sichevița, protopiatul Oravița, în vîrstă de 75 ani.

Născut la 20 aprilie 1914 în Sichevița, jud. Caraș-Severin, din părinți agricultori, a urmat școala generală în comuna natală iar cursurile învățămîntului mediu la Bozovici, Oravița și Timișoara. În continuare s-a înscris la Academia teologică din Caransebeș, pe care a absolvit-o în anul 1938. În anul 1941 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Moldova Nouă. În cursul activității sale a mai pastorit succesiv și parohiile Bucova, Globu Rău și Comloșu Mare, de unde s-a pensionat în primăvara anului 1983, retrăgîndu-se în parohia natală.

Slujba înmormintării a fost oficiată în ziua de 12 iunie a.c., de un sobor de 12 preoți, în frunte cu P. On. Părinte Iota Berbentea, protopopul Oraviței, care a rostit și necrologul, răspunsurile liturgice fiind date de corul parohial.

După oficierea serviciului religios, sicriul cu osemintele sale a fost înhumat în cimitirul parohial, spre veșnică odihnă.

A trecut la cele veșnice, în ziua de 21 iulie 1989, preotul pensionar Ioan Sișu, în vîrstă de 82 ani, cu ultimul domiciliu în Lugoj.

S-a născut într-o familie de agricultori la 2 decembrie 1907, în comuna Ghio-roc, jud. Arad, unde a urmat și școala elementară. Și-a continuat apoi pregătirea la Arad, unde a frecventat cursurile învățămîntului mediu, ale școlii comerciale și apoi pe cele ale Academiei teologice pe care a absolvit-o în 1932.

Un an mai târziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Ierșnic din protopopiatul Oravița, de unde s-a transferat la parohia Mănăstur din protopopiatul Lugoj, pe care a pastorit-o pînă la vremea pensionării, intervenită în primăvara anului 1977, după mai bine de patru decenii de activitate în ogorul Domnului. Pentru meritele sale pe tărîm administrativ bisericesc și pastoral, conducerea bisericească eparhială i-a acordat distincția de „iconom stavrofor”.

Prohodul regretatului preot a avut loc în ziua de 23 iunie a.c., în capela cimitirului parohial din Lugoj, fiind săvîrșită de trei preoți și un diacon, în frunte cu preotul Bujor Damșa care a rostit și cuvîntarea funebră. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohiei Mănăstur, în prezența familiei și a unui însemnat număr de credincioși ai parohiei pastorită odinioară de adormitul în Domnul.

După oficierea serviciului religios, rămășițele sale pămîntești au fost înhumate în cimitirul parohial din Lugoj, str. Făgetului, întru așteptarea învierii celei de obște.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

VIZITA ÎNALT PREA SFINȚITULUI MITROPOLIT NICOLAE LA ARĂD

În duminica din 4 iunie 1989, catedrala arădeană a îmbrăcat haină de sărbătoare, prin slujirea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului.

Primit în pragul sfântului lăcaș de soborul preoților și mulțimea credincioșilor, cu flori și cîntări bisericești, Înalt Prea Sfinția Sa a răspuns cuvîntului de bun venit rostit de P.C. Părinte Gheorghe Căvășdan, cu bucuria de a revedea obștea arădeană, mulțumind pentru invitația făcută și călduroasa întîmpinare. Sfînta liturghie arhierescă ce a urmat, a fost oficiată de I.P.S. Mitropolit Nicolae împreună cu P.S. Episcop Timotei, înconjuțați de un impunător sobor de preoți și diaconi. În cuvîntul de învățătură, I.P.S. Mitropolit Nicolae, plecînd de la textul evanghelic cu privire la vindecarea orbului din naștere, a arătat că suferințele care încearcă pe oameni nu trebuie interpretate ca rezultat doar al slăbiciunii, ci și ca prilej de a-și arăta tăria sufletească, spre întărire întru Domnul și o cit mai apropiată comuniune cu semenii.

La sfîrșitul slujbei, P.S. Episcop Timotei a rostit un cuvînt de mulțumire pentru înțîlștătătorul Mitropoliei Banatului. A răspuns Înalt Prea Sfinția Sa, tilcuind sensul vizitei și ca o afirmare în cadrul Mitropoliei Banatului, a celor două eparhii — Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Episcopia Aradului — făcînd urări de conlucrare rodnică pentru Biserică și țară. I.P.S. Mitropolit Nicolae a oferit în dar Prea Sfințitului Episcop Timotei, cu această ocazie a împlinirii vîrștei de 53 de ani, un exemplar din ediția jubiliară a „Bibliei de la București”, cu dorirea de a predica mereu cu rîvnă cuvîntul lui Dumnezeu, spre zidirea duhovnicească a credincioșilor.

Împărșirea anaferei de către I.P.S. Mitropolit Nicolae și P.S. Episcop Timotei a oferit credincioșilor prilejul de a-și exprima și personal întreaga mulțumire pentru cinstirea ce li s-a făcut.

În încheierea festivității, la reședința episcopală, Chiriarhul eparhiei a oferit o recepție în cinștea înțîlștătătorului Mitropoliei Banatului.

INTINERAR PASTORAL

Duminicile și sărbătorile din perioada Penticostarului, au constituit unul din aleșele prilejuri duhovnicești de cercetare de către Chiriarh a parohiilor și mănăștilor eparhiei.

Așfel, în ziua de 6 mai 1989, Prea Sfințitul Episcop Timotei a descins în *filia Ciula Mică* aparținătoare parohiei Răchitova, din protopopiatul Petroșani, pentru *îrșnosirea bisericii*. În cadrul sfîntei liturghii ce a urmat îrșnosirii și sărutării sfîntei mese de către preoți și credincioși, Chiriarhul a tilcuit sensul acesteia prin tot ceea ce înșeamnă înnoire și înviere în viața creștină. În cadrul slujbei a hiroșesit întru sachelar pe vrednicul preot Cornel Opirlescu, parohul local.

P.S. Episcop Timotei a săvîrșit apoi și slujba vecerniei, în *filia Boița* aparținătoare parohiei Vălioara din același protopopiat unde a tilcuit Evanghelia zilei în sensul mărturieș despre divinitatea Mîntuitorului, atit înainte de venirea Sa în lume, prin prooroci, cit și în vremea petrecerii Sale pămîntești și după Înălțarea la cer, prin sfîntii apostoli.

În duminica a doua după Paști, Prea Sfințitul Episcop Timotei a săvîrșit binecuvîntarea lucrărilor efectuate la biserica din *parohia Vălioara*, împreună cu sfînta liturghie, în cadrul căreia a predicat despre primirea mărturieș Sfîntului Apostol Toma, spre încredințarea creștină despre Învierea Domnului. Slujba vecerniei a fost oficiată de Chiriarhul eparhiei la *filia Ciula Mare* a aceleiași parohii, unde în contextul Sfîntei Evanghelii privind arătarea Mîntuitorului către Sf. Apostol Toma, a cu-

vintat despre sfintele icoane ca imagini văzute ale celor nevăzute și expresie a învătături de credință.

În drum spre *mănăstirea Prislop*, P.S. Sa și însoțitorii săi s-au oprit, la vremea vecerniei, la *parohia Hăfeș II*, unde a vorbit credincioșilor — ce l-au întâmpinat, după tradiție, cu flori și luminări — despre simbolul acestora în legătură cu învierea Domnului.

Ziua următoare, 8 mai, a fost încununată de oficierea sfintei liturghii de către Chiriarch pentru hramul sfintei mănăstiri, unde a vorbit celor prezenți, despre legătura lăuntrică a celor două zile de hram — 8 mai și 14 septembrie — în sensul că, pentru natura înconjurătoare, în general, luna mai este de înflorire, iar septembrie, de rodire, în ordinea spirituală putându-se urma același curs. În ambele luni se pomenește Sf. Evanghelist Ioan, precedat de sărbătoarea sfintei cruci, totul grăind despre iubire și jertfelnicie, așa cum a arătat în viața sa „ucenicul iubit”, care a stat lângă crucea Domnului și cum a rămas în conștiința creștină pînă astăzi.

În după-amiaza zilei de 19 mai a.c., Prea Sfințitul Episcop Timotei a cercetat parohiile *Teliuc* și *Ghelari*. În cadrul celor dintii a cercetat și filiile *Plosca* și *Mănăstire*, pentru îndrumări privind lucrările bisericești aflate în execuție. Asistînd în parohia *Teliuc*, la slujba de seară, P.S. Sa, în corelație cu predica preotului paroh, a rostit un cuvînt de învățătură asupra articolelor Simbolului de credință, privind persoana și lucrarea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

În seara zilei de 20 mai, la mănăstirea *Prislop*, Chiriarchul a slujit rînduiala privegherii, rostind un cuvînt de zidire duhovnicească pe marginea citirilor efectuate.

Duminică 21 mai a.c., P.S. Episcop Timotei a făcut un popas la parohia *Aurel Vlaicu* din protopopiatul Orăștie, pentru *înnoirea bisericii* înnoite prin lucrarea desfășurată cu multă rîvnă de vrednicul preot Vasile Herlea și credincioșii păstoriți. În cadrul sfintei liturghii arhierestii, oficiată în sobor, parohul local a fost hirotesit „sachelar”.

În contextul pericopei evanghelice, a sălbănogului, Chiriarchul a cuvîntat despre biruirea slăbiciunilor prin înzestrare și muncă, pentru urcarea spirituală neconținută și dobîndirea de noi trepte pe drumul propășirii vieții, dînd exemplu în acest sens pe inventatorul și patriotul al cărui nume îl poartă comuna.

În după-amiaza zilei, după ce a vizitat muzeul și casa memorială „Aurel Vlaicu”, P.S. Sa a descîns în *filia Gelmar*, unde săvîrșind vecernia, a rostit un cuvînt de învățătură legat de praznicul Sfinților Constantin și Elena.

În duminică din 28 mai a.c., la invitația comunității parohiale, Chiriarchul a vizitat *parohia Macea* din protopopiatul Arad, cu săvîrșirea sfintei liturghii și asistarea la Sfînta Taină a Cununiei pentru o familie de enoriași. În cuvîntul de învățătură, Chiriarchul s-a referit la răspunsul credincioșilor prin credință și fapte bune, la harul lui Dumnezeu.

În după-amiaza zilei, Întîistătătorul eparhiei a slujit vecernia în *filia Sînmartin*, unde a tilcuit pericopa Apostolului zilei, subliniind înțelesul numelui de creștin prin viața flecăruia dintre cei ce-l poartă, conform cu rînduiala Bisericii și a obștii.

În aceeași zi, ajungînd la vremea vecerniei, la *parohia Curtici* din același protopopiat, a săvîrșit slujba, rostind un cuvînt de învățătură legat de citirile și imnurile bisericești ale zilei, despre contribuția credincioșilor la viața Bisericii, după pilda samarinenții din Evanghelie.

La sărbătoarea Înălțării Domnului, din 8 iunie a.c., P.S. Episcop Timotei a asistat la sfînta liturghie oficiată în biserica *parohiei Gurahonț* din protopopiatul Sebiș. După predica preotului Gheorghe Șerb, la sfîrșitul slujbei, Chiriarchul a rostit un cuvînt despre frumusețea cerului spiritual al Ortodoxiei.

În după-amiaza zilei, în *parohia Buteni* din același protopopiat, Chiriarchul a slujit vecernia și parastasul pentru eroi, rostind la sfîrșit o predică despre virtuțile ce înalță viața creștină, în cadrul căreia a subliniat marile virtuți ale neamului nostru, ce i-au asigurat dăinuirea, independența și unitatea spre propășire.

Duminică 11 iunie 1989, Prea Sfințitul Episcop Timotei a oficiat slujba binecuvîntării lucrărilor executate la cele două biserici din *parohia Șeitin* protopopiatul Arad. La slujba sfintei liturghii, săvîrșită în biserica cu hramul „Sf. Grigorie Teologul”, a hirotesit întru sachelar, pe preotul paroh Mircea Popa. La vremea cuvenită,

în contextul „Duminicii Sfinților Părinți de la Sinodul I ecumenic”, a predicat despre Simbolul credinței și sublimitatea contribuției marilor dascăli ai Ortodoxiei la elaborarea lui, între aceștia și ocrotitorul bisericii parohiale, Sf. Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu. Vecernia a fost săvîrșită în biserica „Nașterii Maicii Domnului”, Chiriarhul vorbind aici, în contextul Apostolului zilei legat de învățătura Sfîntului Apostol Pavel către clerul din Efes și Milet, despre unitatea în credință și contribuția ei la propășirea întregii vieți.

În Duminica Rusalilor, Chiriarhul a slujit sfînta liturghie și vecernia la catedrala din Arad, iar pavecernia la biserica parohiei Arad-Centru. De praznic, P.S. Sa a cuvîntat despre spiritualitatea și specificul ei în viața Bisericii Ortodoxe Române, parte integrantă a poporului nostru, subliniind îndatorirea credincioșilor de a păstra mereu duhul unității tradiționale, călăuzitor spre progres și desăvîrșire.

A doua zi a praznicului Chiriarhul a asistat, după tradiție, la acatistul Sfinței Treimi, și a slujit sfînta liturghie la paraclisul reședinței episcopale, purtător al hramului „Sfinței și Celei de o ființă și de viață făcătoarei Treimi”. În cuvîntul rostit, P.S. Sa a continuat șirul învățăturilor rostite în cea dintîi zi a Cincizecimii, stăruind asupra spiritualității ortodoxe, purtătoarea pecetii Sfinței Treimi. Apoi, în seara zilei, a asistat la slujba vecerniei de la catedrala episcopală.

Praznicul Nașterii Sfîntului Ioan Botezătorul (24 iunie) marchează și hramul catedralei episcopale. Cu acest prilej, pentru a sublinia importanța celei dintîi biserici a eparhiei. Prea Sfinția Sa a slujit utrenia, sfînta liturghie, vecernia și Maslu de obște. La sfînta liturghie, pe lângă hirotonia diaconului Pavel Brîndușe, a adăugat și slujirea prinoaselor de praznic și a parastasului în memoria ctitorilor catedralei, a personalităților bisericești și din panteonul culturii naționale, sărbătorii în cursul anului.

În predica rostită, P.S. Sa a subliniat importanța hramurilor și locul bisericii catedrale în viața eparhiei, legătura dintre ocrotitorul duhovnicesc al acestora și misiunea ei. La Sfîntul Maslu, Chiriarhul a adresat un scurt cuvînt de învățătură, celor prezenți, despre Biserică în calitate de păstrătoare și administratoare a Sfințelor Taine.

În ziua de 29 iunie — pomenirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel — P.S. Episcop Timotei a oficiat sfînta liturghie în biserica mănăstirii Hodoș-Bodrog. În cadrul acesteia a hirotonit întru preot, pe diaconul Pavel Brîndușe, adresînd celor prezenți un cuvînt despre misiunea apostolică pe care o moștenesc și o duc mai departe preoții Bisericii.

În cursul lunii iunie a.c. Prea Sfinția Sa a mai vizitat parohiile Fiscut, Firiteaz și Cruci din protopopiatul Arad, asistînd la sfîntele slujbe și întreținîndu-se cu membrii organelor parohiale.

HIROTONIE RECENTĂ

În cursul lunii iunie 1989, Prea Sfințitul Episcop Timotei a hirotonit pe licențiatul în Teologie **Pavel Brîndușe**, contabil șef la Centrul eparhial, numit pe seama parohiei Ceala din protopopiatul Arad.

Hirotonia întru diacon a avut loc în 24 iunie și s-a oficiat în catedrala episcopală din Arad, iar cea întru preot în 29 iunie, în biserica mănăstirii Hodoș Bodrog.

CONFERINȚĂ PREOTEASCĂ

Conform îndrumărilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la apariția Statutului Bisericii Ortodoxe Române, între 15—23 mai 1989, la sediul celor opt protopopiate aparținătoare Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmeagului au avut loc lucrările conferinței intitulată: „Respectarea legiurilor noastre bisericești, factor de întărire a unității de doctrină de cult și de organizare a Bisericii Ortodoxe Române”.

Lucrările conferinței au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei. În cuvîntul de deschidere, Chiriarhul a spus următoarele: „La noi românii, legea bisericească a ținut seama întotdeauna de legea statului, întrucît primele noastre rînduile de organizare a Bisericii, despre care ne dau mărturie obiceiul de drept și

„legea pământului” au fost legiuiri mixte, bisericești și civile, care aveau valoare atât în Biserică, cât și în stat. Respectarea acestor rânduiri i-a menținut pe credincioșii Bisericii Ortodoxe de-a lungul veacurilor și până astăzi, în unitate cu întreaga Ortodoxie Răsăriteană, dar în același timp și în unitate cu toți românii din cele trei provincii românești. Noile condiții de viață democratică din țara noastră, instaurată după actul istoric de la 23 August 1944, au influențat și în viața Bisericii înnoirea legislației bisericești, pe baza Sfintelor Canoane și a celei mai autentice tradiții ortodoxe și în concordanță cu Constituția și cu legile țării. De aceea, legile Bisericii și ale statului, deopotrivă, își au pentru cler importanța lor; vrednicia noastră ca preoți, se măsoară prin găsirea celor mai bune metode de a le respecta cu toată conștiințiozitatea, devotamentul și loialitatea*.

Referatele principale au fost susținute de preoții: Gheorghe Bozian — la protopopiatul Arad, Augustin Braț — la protopopiatul Ineu, Gheorghe Bindea — la protopopiatul Lipova, Vasile Nistor — la protopopiatul Sebiș, Teodor Faur — la protopopiatul Brad, Miron Stâncoane — la protopopiatul Deva, Mircea Iov — la protopopiatul Orăștie și Alexandru Gherghel — la protopopiatul Petroșani.

Pe marginea referatelor s-au înscris la cuvânt un număr mare de preoți, aprofundind tema conferinței. Prezentarea și analiza referatelor și a luărilor de cuvânt a scos în evidență faptul că Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe este legea fundamentală a ei. Ea are pentru Biserică valoarea unei constituții, iar elaborarea noului statut s-a făcut pe temeiurile normative cuprinse în Sfintele Canoane, în Constituția Republicii Socialiste România și în legile țării.

Principiile fundamentale pe care se întemeiază Legile Bisericii Ortodoxe Române sînt: autocefalia, autonomia, sinodalitatea. Alături de unitatea de doctrină de cult și de organizare, Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române urmăresc să asigure din partea clerului și respectarea legilor țării, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: „Supuneți-vă înălțelor stăpîniri, căci nu este stăpînire decît de la Dumnezeu” (Romani 13, 1). În acest context, vorbitorii au accentuat importanța cunoașterii și punerii în aplicare a legislației privitoare la așezămintele, obiectele și bunurile de valoare din Patrimoniul Cultural Național, respectarea disciplinei contabile și financiare în unitățile de cult, a dispozițiilor legale privitoare la sistematizarea localităților țării. Clericii au scos în evidență și contribuția pe care Eparhia Aradului, prin reprezentanții ei au adus-o la dezvoltarea dreptului bisericesc, prin publicarea în editura ei a unor lucrări de specialitate.

Rezumînd ideile desprinse din expunerea referatelor și a luărilor de cuvînt, Prea Sfințitul Episcop Timotei a încheiat lucrările conferinței, indemnînd pe preoții participanți să depună un interes sporit pentru cunoașterea și aplicarea deopotrivă, a legiuirilor bisericești și a legilor statului. „Canoanele Bisericii Ortodoxe — a spus Prea Sfinția Sa — au aceeași valoare și aplicabilitate ca și în vremea în care au fost elaborate de sinoadele Bisericii și de către sfinții părinți. Slujitorilor Bisericii de astăzi le revine datoria de a le cunoaște, de a le urma și aplica în activitatea lor pastorală și bisericească”.

CONSĂTUIRE CU PROTOPOPII ȘI MISIONARI

În ziua de 10 mai 1989, la Centrul eparhial a avut loc o consfătuire de lucru cu protopopii și misionarii protopopești, precum și cu personalul cu atribuții financiar-contabile și șefii de birouri administrative.

Lucrările au fost prezentate și conduse de Prea Sfințitul Episcop Timotei.

Cu acest prilej au fost analizate repozitele de activitate ale preoților misionari protopopești și au fost date o seamă de îndrumări pentru o mai rodnică activitate pastorală a preoților eparhiei.

În cadrul consfătuirii s-au prezentat concluziile privind cele șase teme care au fost prelucrate și discutate în consfătuirile de lucru anterioare.

În încheierea lucrărilor, Chiriarhul și-a exprimat convingerea că dezbaterile ce au avut loc vor aduce un spor în viața și activitatea eparhiei, iar toți cei prezenți își vor aduce contribuția la îndeplinirea celor preconizate.

UN AȘEZĂMÎNT DE CULTURĂ: MUZEUL DE ARTĂ ȘI CARTE VECHĂ ROMÂNEASCĂ DE LA MĂNĂSTIREA „SF. SIMION STILPNICUL” DIN ARAD-GAI

În urma reparațiilor și amenajărilor de rigoare, efectuate din inițiativa Prea Sfințitului Episcop Timotei, s-a redeschis, de curind, într-o structură și înfățișare nouă, muzeul colecției de artă și carte veche românească de la mănăstirea „Sf. Simion Stilpnicul” din Arad-Gai. Organizarea muzeului a fost realizată după o tematică științifică, întocmită de specialiștii Muzeului județean Arad, care au acordat și asistența tehnică necesară. Datorită faptului că Eparhia Aradului posedă un bogat și important patrimoniu arhitectural, începând cu feudalismul timpuriu, în cea dintâi sală sînt expuse fotografii mari ilustrînd principalele monumente de arhitectură din județele Arad și Hunedoara. Primul panou este consacrat arhitecturii de zid din secolele XII—XVIII. Astfel, sînt reprezentate biserica „Sf. Gheorghe” din Streisengeorgiu (sec. XII), biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Hălmașiu (sec. XIV), biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Gura Sada (sec. XIII, cu adăugiri ulterioare), biserica mănăstirii Hodoș-Bodrog, biserica din Densuș (sec. XIII), biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Lipova (sec. XIV, cu transformările radicale din sec. XVIII), biserica cneazului Bălea din Crișcior (sec. XIV), biserica mănăstirii Prislop (ridicată de călugărul Nicodim din Țara Românească, în 1404—1405 și reconstruită de domnița Zamfira, fiica lui Moise Vodă, în 1564).

Pe al doilea panou sînt înfățișate bisericile de lemn din secolele XVIII—XIX, cu o atenție deosebită acordată remarcabilelor exemplare din jud. Arad: Julița, Groșii Noi, Luncșoara, Tisa, Hontîșor etc.

Pe al treilea panou este reprezentată arhitectura de zid din sec. XIX—XX: catedrala Aradului, bisericile din Țebea, Pecica, Vinga, Orăștie, Deva, Șagu, Zădăreni. Pe lîngă imaginile monumentelor sînt reprezentate aspecte de pictură murală, iconostase, troițe, încît vizitatorul își poate face o privire de ansamblu asupra artei monumentale din Eparhia Aradului.

În sala a doua sînt prezentate obiecte de cult din secolele XVI—XIX. Dintre piesele deosebit de prețioase, cu valoare artistică și documentară, menționăm o mîtră arhierescă din sec. XVI, provenită de la mănăstirea Hodoș-Bodrog, o cădelniță de argint din sec. XVII, care a aparținut, probabil, lui Sava Brancovici, episcopul Inelui, cîrja episcopului Sinesie Jivanovici (1751—1768), ctitorul mănăstirii din Arad-Gai, praznicele din sec. XVIII ale catedralei Aradului, potire, cruci de argint odăjdii, antimise, dintre care unul provenit de la Constantin Brîncoveanu din 1697.

În sala a treia sînt expuse icoane de la sfîrșitul sec. XVII și din prima jumătate a sec. XVIII. Tradițiile locale, reprezentate de zugravii din Munții Apuseni (cu icoane excelente) li s-a suprapus o puternică influență a picturii brîncovenești, plămîdită în renumita „școală de la Hurezu”. Zugravi din Țara Românească, printre care menționăm pe Nedelcu Popovici (cel mai mare zugrav din Banat din secolul XVIII), zugravul Ioan și zugravul Mihail, prin stilul și suflul spiritual pe care li aduc, contribuie la dezvoltarea ideii unității de neam, în această provincie mult încercată de vicisitudinile istorice. O sală vastă, în cadrul expoziției, cuprinde lucrările semnate de zugravii amintiți, precum și altele datorite unor zugravi anonimi, promotori ai stilului brîncovenesc în Banat.

În sala a patra este ilustrată evoluția picturii din părțile Aradului, Munții Apuseni și Țara Hațegului, în a doua jumătate a secolului XVIII. Pe fondul unor tradiții locale, adăugînd elemente sumare datorate influenței barocului apusean și contopînd ecourile picturii postbrîncovenești, meșterii zugravi din Munții Apuseni au realizat o sinteză originală. În ultimele decenii ale secolului XVIII, această sinteză îmbracă o formă populară. Se petrece o mișcare continuă a meșterilor zugravi, ceea ce conduce la realizarea unei unități stilistice într-un cadru foarte larg. Icoanele expuse în această sală subliniază această unitate, prin zugravi ca Popa Simion din Țara Hațegului, Constantin din părțile Bradului, Stan de la Rășinari, care activează în propopiatul Orăștiei. În sălile a patra și a cincea, un număr apreciabil de icoane marchează influența barocului apusean în pictura din părțile Aradului, în a doua jumătate a secolului XVIII și începutul celui următor. Cel mai important pictor al acestei tendințe artistice este Ștefan Tenetchi, Macedoromân de origine, a activat jumătate de

veac în Arad, lăsând o operă impresionantă. În mod firesc, cele mai multe lucrări din această secțiune a expoziției îi aparțin.

În sala a șaptea sînt expuse icoane pe sticlă din secolele XVIII și XIX, datorate unor centre renumite din Transilvania: Nicula, Iernuțeni, Scheli Brașovului, Laz, Arpaș-Făgăraș, Banat.

Ultima sală a expoziției este rezervată cărții vechi românești. Din bogata colecție, care reflectă circulația cărții vechi românești în cele două județe ale eparhiei, s-a operat o selecție cu caracter reprezentativ. Sînt marcate marile tiparnițe din Țara Românească, Moldova și Transilvania, producătoare de carte românească, adevărat liant sufletească între frații de o parte și de alta a Carpaților, dovadă că teritoriul Eparhiei Aradului a constituit întotdeauna în trecut, ca și azi, un teritoriu de înaltă conștiință a unității de neam și de credință. Sub acest semn, muzeul de la mănăstirea Arad-Gai se dovedește a fi un așezămint de cultură extrem de prețios din vestul țării. (Horia Medeleanu).

ADORMIȚI ÎN DOMNUL

În ziua de 4 mai 1989, a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Alexandru Brașoveanu*, în vîrstă de 90 ani, avînd ultimul domiciliu în municipiul Arad.

S-a născut în anul 1899 în comuna Măzăreni, județul Orhei, din părinți agricultori. Școala primară a urmat-o în satul natal, după absolvirea căreia a urmat studii de Teologie. A fost hirotonit preot în anul 1925, iar începînd din anul 1945 a fost încadrat, la cerere, la parohia Aradu-Nou, de unde s-a și pensionat, slujind ca preot imbisericit pînă în anul 1986.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în data de 6 mai 1989, în biserica parohială din Aradu-Nou, de un sobor alcătuit din nouă preoți și un diacon. Personalitatea și activitatea adormitului în Domnul, pe tărîm pastoral și obștesc, au fost evocate de mai mulți preoți. Din partea Prea Sfințitului Episcop Timotei, a rostit un cuvînt de zidire sufletească și a transmis cuvenitele condoleanțe și cuvinte de mîngîiere, P.C. Părinte Zaharia Iova, secretar eparhial; din partea oficiului protopopesesc Arad, pr. Ioan Hornea, iar în numele parohiei, pr. Gheorghe Bej.

La sfîrșitul slujbei, trupul neînsuflețit al regretatului preot *Alexandru Brașoveanu* a fost înmormîntat în cîmîtirul parohial din Aradu-Nou, în cavoul familiei, spre veșnică odihnă.

În ziua de 1 iunie 1989, în vîrstă de 68 ani, după o scurtă boală, a trecut la cele veșnice vrednicul preot *Pompiliu-Ionel Stanciu* de la parohia Brad I.

S-a născut la 6 aprilie 1921 într-o familie de preoți. A urmat școala primară în orașul Brad, iar după terminarea acesteia s-a înscris și a absolvit Liceul comercial din orașul Turda. Animat de dorința adîncă și sinceră de a deveni preot, s-a înscris la Academia teologică din Arad.

În anul 1947, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Blăjeni Criș. Un deceniu mai tîrziu a fost numit preot pe seama parohiei Blăjeni Plai, unde și-a desfășurat activitatea pînă în anul 1972, cînd a fost transferat ca preot paroh la parohia Brad.

Pentru bogata sa activitate pastorală și pentru rîvna depusă pentru repararea și restaurarea picturii bisericilor din Blăjeni, vrednicul preot a primit din partea conducerii bisericești, distincția de iconom stavrofor. Din anul 1972, la parohia din Brad, împreună cu credincioșii, și-a adus aportul la reparațiile exterioare ale celor două biserici, la reîmprospătarea picturii la biserica „Adormirea Maicii Domnului” și pictarea din nou în tehnica frescă a bisericii „Sfinții Împărați Constantin și Elena”.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica parohială din Brad, de către un sobor alcătuit din 20 preoți. Necrologul a fost rostit de P.C. Părinte Zaharia Iova, secretar eparhial și delegat al Prea Sfințitului Episcop Timotei. P.C. Părinte Ioan Jorza, protopopul Bradului și P.C. Părinte Liviu Boldura au evocat, de asemenea, personalitatea și activitatea adormitului în Domnul.

După oficierea serviciului religios, sicriul cu rămășițele sale pămîntești a fost înhumat în cîmîtirul parohial, întru nădejdea învierii celei de obște.

Antonie Plămădeală, *Romanitate, continuitate, unitate*, Sibiu, 1988, 304 pp. + ilustrații și hărți.

Prin lucrările sale cu caracter istoric, cu profunde semnificații și de mare actualitate, I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului se înscrie printre cercetătorii de mare competență ai contemporaneității noastre. Numărul și calitatea lucrărilor închinatelor unor probleme de istorie, de istoria culturii și a Bisericii românești o dovedesc cu prisosință, ele fiind născute „mai ales din nevoia de a răspunde misiunii sale în Transilvania, cu care încearcă să se identifice” — după cum mărturisește într-una dintre ultimele sale cărți. Lor li se adaugă acum și această lucrare de istorie pe care o prezentăm în cele ce urmează.

Lucrarea pornește de la scrierea unui sas, Johannes Tröster, *Das Alt — und Neu — Deutsche Dacia*, apărută la Nürnberg în 1666, pe care autorul o socotește în introducere „un izvor narativ insuficient folosit în istoriografia românească” (p. 9). Lucrarea lui Tröster nu a fost total necunoscută istoricilor români. „Mulți l-au pomenit din cînd în cînd, dar se vede limpede că puțini l-au citit, căci aproape toți cei care s-au ocupat de el repetă aceleași generalități preluate de la predecesori” (p. 7). Autorul face apel direct la textul lui Tröster, confruntînd cele afirmate de acesta „cu ceea ce se știa înainte de dînsul și cu ceea ce știința istorică a stabilit drept valabil din cele spuse de el după aceea” (p. 7). Mărturia lui Tröster despre români este cu atât mai prețioasă, cu cît provine din secolul XVII, adică dintr-o epocă în care nimeni nu se gîndea să neghe vechimea și continuitatea românilor din Transilvania, ca și romanitatea și unitatea de neam cu frații lor de peste Carpați, așa cum vor încerca s-o facă mai mulți istorici mistificatori de mai tirziu, unii chiar din contemporaneitatea noastră, pentru care adevărul istoric limpede nu este convenabil dacă nu e escamotat și denaturat.

După o introducere în care se prezintă viața și valoarea operei lui Tröster, în

cele șase capitole ale cărții, fiecare purtînd un titlu stabilit de autor, sînt oferite ample comentarii și note bibliografice, aducînd cît mai la zi informația în toate problemele lui Tröster, în care sînt tratate probleme privitoare la români. Constatările formulate de el preced pe cele ale cronicarilor, cu excepția lui Grigore Ureche.

Primul capitol se intitulază „Dacii, după cercetările lui Tröster”. Aceasta îi consideră pe daci, în mod eronat, drept strămoși ai sașilor. Autorul discută pe larg problema retragerii aureliane din Dacia romană, aducînd mărturii din izvoarele vechi pe care le comentează și le interpretează, folosind toate argumentele istoricilor români și străini, din care rezultă că Aurelian nu a retras toată populația din Dacia, ci doar o parte a ei, oficialitatea.

În capitolul II — „Vechimea și romanitatea românilor în spațiul vechii Dacii” — Tröster afirmă că românii „sînt cei mai vechi locuitori ai țării”, iar Transilvania „poate fi socotită ca un mic Latium”, bazîndu-și afirmația pe „numărul mare al ruinelor și al pietrelor rămase de la ei, care au rezistat cu tărie dintelui mîncător și al distrugerii îndelungate” (p. 70). Tröster istorisește pe larg războaiele dacilor cu romanii, terminate cu cucerirea Daciei și transformarea ei în provincie romană. O bună parte a capitolului este consacrat discuției asupra originii numelor de „Ardeal”, „Transilvania” și „Siebenbürgen”.

Capitolul III este intitulat „Argumente lingvistice ale romanității românilor”. Tröster scrie: „Românii și-au păstrat limba lor veche romană sau latină pînă astăzi, în așa măsură încît nici Italia, nici Gallia, nici chiar Hispania nu s-au ținut atît de aproape de limba veche română ca acești țărani români neînvățați” (p. 104), aducînd ca argument pentru latinitatea acestora o listă cu peste 40 expresii și cuvinte separate, toate de origine latină, anticipînd ceea ce lingviștii moderni vor stabili definitiv, respectiv că limba română se trage nu din latina cultă, ci din latina vorbită, populară (p. 104).

Capitolul IV tratează o problemă de mare importanță: „Continuitatea și unitatea ro-

mânilor pe teritoriul vechii Dacii". Utilizând largi extrase din Tröster (p. 147), autorul evocă numeroase argumente în sprijinul continuității populației românești pe pământul strămoșilor, pe care nu l-a părăsit niciodată, invocând și argumentul stabilit documentar că în secolul XIII se constată o emigrație a elementelor românești de la nord (din Transilvania) peste munți și nu invers (cum susțin röslerienii). Barbarii înșiși nu lăsașu populația autohtonă să plece de pe locurile lor. "Teritoriul Daciei nu putea rămâne pustiu — spune autorul — știut fiind că valoarea lui o dădeau oamenii; era nevoie în mod logic de o populație permanentă, de continuitate, care să asigure neamurilor "barbare" în trecere pe aici — care nu se ocupau cu agricultura — mijloacele necesare de existență" (p. 143). Autorul încheie, acest capitol cu cuvintele lui Liviu Rebreanu: "Un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întâmpla decât în anumite manuale istorice cu titlul" (*Lauda țărânului român*, în "Viața românească", 1940, nr. 7, p. 5). Din nefericire, asemenea manuale se mai editează în lume și astăzi...

În capitolul V, cel mai întins (pp. 153—203), autorul prezintă "Numele, ocupația și religia românilor", așa cum rezultă din opera lui Tröster (cu numeroase completări și note). Tröster subliniază că românii din Transilvania resping alte denumiri decât acelea de români, simțindu-se mândri de originea lor romană. "Ei se trag din poporul roman și din numele de roman, căci și numele lor și limba lor ușor pot să demonstreze oricărui profan acest adevăr" (p. 154). Cu privire la ocupațiile românilor, Tröster scrie, printre altele: "Românii sînt aproape toți crescători de animale și lucrători ai pămîntului" (p. 164). El constată că ocupațiile românilor derivă din cele ale romanilor. Continuitatea agriculturii de la strămoșii daci și romani este dovedită și de terminologia legată de agricultură, la români, care este în cea mai mare parte latină: a ara (arare), a semăna (seminare), a secera (sicilare), a culege (colligere), grîu (granus), secară (secale), spic (spicum), arie (area), etc. (p. 166). În cazul în care românii ar fi învățat agricultura de la unguri, cum pretind "savanții" acestora, atunci cum se explică lipsa totală a termenilor maghiari din agricultura română? — se întreabă, în 1941, istoricul I. Moga (p.

167 notă). Afirmatia lui Tröster despre vechimea creștinismului la români — "sînt foarte vechi creștini" — oferă prilej autorului pentru un amplu comentariu privind problema creștinării românilor, începînd cu predica Sfîntului Apostol Andrei. Mărturie despre vechimea creștinismului la români sînt cuvintele referitoare la credință (toate latine), apoi descoperirile arheologice de obiecte paleocreștine — tot atîtea dovezi de continuitate a vieții populației daco-romane. Referindu-se la fapte, autorul observă rezistența dirză opusă de români oricăror schimbări cu privire la credință. Iar atunci cînd totuși le-au primit, indiferent de motive și procedeele utilizate de cei ce le-au impus, "toți cei trecuți fie la catolicism, fie la calvinism, s-au deznaționalizat. Ortodoxia fiind scutul de apărare a neamului românesc din Transilvania" (p. 193).

În ultimul capitol, despre "Îmbrăcămintea și jocurile românilor din Transilvania și originea lor romană", remarcă lui Tröster că românii "se îmbracă precum împărații, romani, iar îmbrăcămintea femeilor amintește de Floralia romană", ca și obiceiurile românilor descrie de Tröster, sînt considerate de autor ca "unul din factorii de rezistență a poporului român în fața încercărilor de asimilare făcute de alte popoare" (p. 213).

Cartea se încheie cu concluzia formulată de Tröster că Transilvania este "un Canaan al Europei", care niciodată nu s-a confundat cu Ungaria, ci a fost întotdeauna o țară separată de Ungaria (p. 225).

Incursiunile în istoria începuturilor, a dezvoltării și împlinirii neamului nostru, prilejuită de cartea lui Johannes Tröster, au depășit intențiile pe care și le-a propus autorul, "ajungînd să constituie aproape o sinteză a întregii probleme și nu numai a opiniilor și notațiilor aduse de acest sas sibiian în anul 1666. El a constituit un bun pretext pentru incursiunile în diferitele aspecte ale problemei romanității, continuității și unității românilor de pretutindeni, oferindu-ne pentru toate puncte de plecare și de întoarcere" (p. 241). Este de fapt un merit deosebit al acestei cărți. Merită să ne cunoaștem mai bine istoria, iar cartea aceasta ne-a prilejuit "o întoarcere în istoria de demult a strămoșilor noștri și a pămîntului românesc, a căror prelungire sîntem noi cei de azi, veriga de transmitere către cei de mîine a unei iubiri și a unei datorii care nu trebuie să înceteze

niciodată, nu trebuie să se micșoreze, ci să ardă cu flacăra mare, ca flacăra din legendă de care arde pe comori" (p. 249).

Un rezumat al cărții în limbile germană, engleză și franceză ușurează consultarea ei cu folos și de către străini. Un indice de nume, o bogată ilustrare cu facsimile și gravuri, imagini reprezentative înfățișând chipuri de daci și romani, de vechi cetăți din Transilvania și hărți din cartea lui Tröster, sporesc în mod deosebit valoarea acestei cărți.

Scrisă într-un stil viu și plăcut, deopotrivă cu larga informație, notele foarte bogate și impresionanta bibliografie care însoțesc textul, fac din această lucrare una dintre cele mai documentate și reușite pentru istoriografia noastră, comparativ cu denigrările și erorile răspândite, fie în mod voit fie din ignoranță, cu privire la această problemă.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățămînt teologic la Sibiu (1786—1986)*, Sibiu, 1987, 420 pp.

Inceputurile învățămîntului teologic pe meleagurile locuie de poporul nostru sînt foarte îndepărtate. Dacă el nu s-a putut organiza mai devreme, nu este vina noastră ci a celor care veacuri de-a rîndul ne-au asuprit și ne-au limitat accesul la cultură, considerînd că în felul acesta le va fi mai ușor să ne stăpînească. Cu toate aceste îngrijiri, românii au fost mereu setoși de cunoaștere, de cultură, au simțit nevoia să citească cuvîntul lui Dumnezeu în limba pe care o vorbeau. Dovadă sînt școlile destul de numeroase care au înflorit pe lîngă mănăstirile care împodobeau ca o salbă de pietre prețioase întreg pămîntul românesc, unde au ostenit „din strața dimineții și pînă în noapte”, preoți și călugări cărturari ce i-au învățat pe strămoșii noștri „limba vechilor cazanii”, însușindu-le totodată încrederea într-un viitor mai bun și militînd pentru păstrarea ființei etnice, pentru libertate și unitate națională.

Cu timpul și cu prețul a numeroase jertfe, Biserica și poporul nostru și-au văzut împlinit visul de aur de a avea propriile școli în care să se pregătească viitorii preoți și învățători. O astfel de școală a luat ființă la Sibiu, unul dintre cele mai importante centre de cultură din Transil-

vania, „veche vatră de viețuire ortodoxă românească” și „cetatea marilor vestiri ale neamului” — cum a fost numit pe bună dreptate.

Istoria acestei prestigioase școli ne este prezentată cu înaltă competență și acrvie științifică, cu multă dragoste și rivnă de către neobositul cercetător, pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, care încă din anii studenției în această înaltă școală și-a îndreptat atenția spre studiarea trecutului ei.

În partea introductivă a monografiei, autorul arată că această „școală cu vechi tradiții a atras atenția mai multor cercetători”, primul dintre ei fiind profesorul Zaharia Boiu, care în anul 1869 a alcătuit o lucrare intitulată *Repriviri istorice asupra Institutului arhidiecezan din Sibiu* care din nefericire s-a pierdut. Cea de a doua lucrare, *Seminarul teologic și pedagogic Andreian al Arhidiecesei ortodoxe române din Transilvania (1884—1885)*, aparține profesorului și directorului Ioan Hannia, iar cea de a treia, *Monografia Institutului seminarial teologic pedagogic „Andreian” al Arhidiecesei greco-ortodoxe române din Transilvania (Sibiu, 1911)*, a fost întocmită de directorul Eusebiu Roșca.

Pe lîngă lucrările menționate, la cunoașterea istoriei Institutului teologic și-au mai adus contribuția: Ioan Lupas, care a atras atenția asupra faptului că primele cursuri pentru pregătirea viitorilor învățători s-au deschis în 1786, regretații profesori Grigorie Marcu și Sofron Vlad, P.C. Arhid. prof. dr. Constantin Voicu, actualul rector al Institutului, precum și însuși autorul acestei monografii, care într-un studiu (publicat în rev. „B.O.R.”, nr. 3—4/1961, pp. 339—375) a precizat „pentru prima oară că adevărata dată a întemeierii școlii teologice de la Sibiu nu este anul 1811, ci 1786.

Monografia este împărțită în două părți mari. Partea I-a cuprinde opt capitole, cea de-a II-a conține 90 bibliografii ale foștilor și actualilor profesori, cu activitatea lor desfășurată pe plan teologic, cultural, patriotic și ecumenist. Urmează anexele, rezumatele în limbile franceză și engleză, precum și indicele de nume, localități și lucrări.

Din această temelnică și masivă monografie, observăm că școala teologică sibiană își are începutul în anul 1786 și nu în 1811, cum se credea pînă nu demult. Inițiativa deschiderii cursurilor pentru pregătirea dascălilor și a preoților aparține episcopului Ghedeon Nichitiu.

Istoria acestui așezământ de cultură teologică înregistrează cinci perioade distincte. În prima perioadă (1786—1811), cursurile de pedagogie ca și cele de teologie au fost conduse de cărturarul brașovean Dimitrie Eustatievici, Grid, care studiasă la Academia duhovnicească din Kiev, cunoștea mai multe limbi străine, a întocmit prima Gramatică românească, a tipărit și a îndemnat să se tipărească diferite manuale școlare necesare viitorilor preoți. În anul 1796, director al „Școalelor naționale neunită” a fost numit preotul Radu Tempea V, cui studii de filosofie la Buda, autor al unei alte Gramatici românești (Sibiu, 1797) și caracterizat ca: „...unul dintre cei mai distinși preoți români: om cult și cu frumoase cunoștințe de limbi, cuvântător fără zăbăvă, erudit, plin de merite și cu totul devotat chemării sale”. În anul 1908 „s-a luat slujba directoriei” de la Radu Tempea, fiind înlocuit cu protopopul Gheorghe Haines, din Brașov care a încredințat pregătirea viitorilor preoți dascălului Simion Jinaritu (1808—1811).

În 115 martie 1811 începe a doua perioadă în istoria cursurilor de preoție, prin numirea tînărului cărturar Gheorghe Lazăr din Avrig, care a studiat timp de 12 ani la Cluj, Sibiu și apoi la Universitatea din Viena. Din acest an au început cursuri sistematice de pregătire a viitorilor preoți, cu o durată de șase luni. Spre sfîrșitul anului 1815, în urma unor neînțelegeri cu episcopul Vasile Moga, Gheorghe Lazăr părăsea Sibiu, stabilindu-se un timp la Brașov, apoi la București. Urmașii săi vor fi Ioan Moga (pînă la 10 decembrie 1848) și Moise Fulea (pînă la 25 octombrie 1849).

A treia perioadă din istoria școlii teologice de la Sibiu începe cu venirea lui Andrei Șaguna, mai întîi ca vicar general (1846) și apoi ca episcop (1848). Nemulțumit de „starea de inapoiere a cursului de preoție”, Șaguna a hotărît ridicarea duratei acestuia la un an, apoi la doi (1852) și la trei ani (1861). În anul 1852, se va crea și o „secție pedagogică” cu un an de studii, apoi cu doi ani (1862), cu trei ani (1879) și cu patru ani (1907). Totodată, marele ierarh a trimis mai mulți tineri la studii, la Universitățile din Germania și Austria. Dintre profesorii care au funcționat în timpul său amintim pe: Ioan Hannia, Sava Popovici-Barciaru, Nicolae Popea (din 1889 episcop al Caransebeșului), Zaharia Boiu, Nicolae Cristea, Ioan Popescu, Ilarion Puscaru.

După moartea lui Andrei Șaguna (1873),

în viața Institutului se înregistrează puține schimbări. Totuși, în timpul păstoririi mitropolitului Miron Romanul și Ioan Mețianu au funcționat cîțiva profesori renumiți: Dimitrie Cunțan, Daniil Popovici Barciaru, Ioan Crișan, cunoscutul dirijor și compozitor George Dima, Petru Span, Eusebiu Roșca, Timotei Popovici, Vasile Stan, Aurel Crăciunescu (originar din Satchinez, jud. Timiș), viitorul mitropolit Nicolae Bălan, Ioan Lupaș și Silviu Dragomir — autori de lucrări istorice, membri ai Academiei Române și apoi profesori universitari la Cluj — Pavel Roșca, Romulus Căndea (ajuns ulterior la Universitățile din Cernăuți și Cluj). Toți cei amintiți au fost „profesori de vocație”, cu studii temeinice în țară și peste hotare, autori de lucrări și manuale didactice, ziaristi de prestigiu, naturaliști, agronomi, cu rol de seamă mai bine de o jumătate de veac în cadrul Astrei, adevărați „luminători” ai poporului prin numeroasele activități culturale desfășurate în afară de catedră. Dintre absolvenții Institutului, unii au devenit ierarhi, iar alții au devenit juriști, scriitori și crăturari de prestigiu.

O nouă perioadă în istoria școlii o inaugurează mitropolitul Nicolae Bălan (1920—1955), în timpul căruia Institutul teologic-pedagogic devine „Academia Teologică Andreiană”, cu patru ani de studii. Fostul profesor Nicolae Bălan a trimis la studii peste hotare numeroși tineri care vor deveni apoi străluciți profesori ai Academiei, iar unii dintre ei și ierarhi: Nicolae Colan, Vasile Lăzărescu, Nicolae Mladin, Nicolae Terchilă, Nicolae Neaga, Nicolae Popoviciu, Dumitru Stăniloae, Grigorie Marcu, Liviu Stan, Dumitru Călugăr, Teodor Bodoș et al.

Pentru ca absolvenții Academiei să nu piardă contactul cu cartea, mitropolitul Nicolae Bălan a inițiat mai multe colecții de lucrări: „Seria teologică”, „Seria didactică”, „Popasuri duhovnicești”, „Biblioteca Bunului Păstor”, „Venii la Hristos”, „Problemele vremii” — în care au apărut peste 200 volume.

Cea de a cincea perioadă — cea contemporană — din istoria școlii teologice sibiene este inaugurată tot din vremea păstoririi mitropolitului Nicolae Bălan, deoarece în anul 1948, Academia a devenit „Institut teologic de grad universitar”. Cu începerea din acel an, au fost încadrați noi profesori: Sofran Vlad (rector timp de 17 ani), Milan Sesan, Dumitru Belu, Isidor Todoran, Iorgu Ivan, Nicolae Corneanu (astăzi Mitropolit

Nicolae al Banatului). Ioan Zăgrean, ș.a. Aceștia vor fi urmați de o serie de profesori tineri, formați în Institutul de la Sibiu, cu examen de doctorat la Institutul din București și unii cu studii de specializare peste hotare. Profesorii mai vechi au activat în timpul mitropoliilor Iustin Moisesescu (1956—1957), care a întemeiat revista „Mitropolia Ardealului”, Nicolae Colan (1957—1967), iar cei mai noi în timpul mitropoliului Nicolae Mladin (1967—1981) și urmașului său, I.P.S. Mitropolit Antonie, Întâistătorul de astăzi al Mitropoliei Ardealului, prin a cărui purtare de grijă Institutul a obținut dreptul de a organiza cursuri de doctorat și de a conferi acest înalt titlu academic.

În ceea ce privește „Societatea de lectură Andrei Șaguna” (1865—1948), inițiată de marele mitropolit, notăm faptul că a avut o bibliotecă proprie și o foaie literară în manuscris intitulată „Musa”, în care au apărut sute de lucrări teologice, istorice, de istoria literaturii universale, probleme de pedagogie, de folclor, traduceri — toate contribuind la răspândirea culturii și la afirmarea conștiinței de unitate națională românească.

Actuala bibliotecă a Institutului dispune de peste 120.000 volume teologice, istorice, de artă, literatură, dicționare, enciclopedii etc. 525 manuscrise, peste 1.800 cărți vechi (slavone și românești), 4.000 cărți rare (străine și românești), 97.000 piese de arhivă și cca. 100.000 periodice.

Din cartea prezentată rezultă clar că școala teologică de la Sibiu, în cei 200 de ani de existență, a avut un rol deosebit nu numai în viața bisericească și culturală a românilor transilvăneni, ci și în viața întregii Biserici Ortodoxe Române. Profesorii ei, pe lângă strălucita activitate științifică, au format zeci de generații de preoți și învățători cărora le-au insuflat dragostea de Biserică și neam, i-au trimis să fie luminători ai satelor și să lupte pentru emanciparea social-politică și culturală a românilor întracarpatici. Majoritatea lor, ca și mulți dintre absolvenți, au activat în cadrul „Astrei”, alții au organizat coruri sătești, au înființat bănci și cooperative populare, au colaborat la ziarele și revistele vremii, au devenit elevați ierarhi și clerici de mir, profesori în învățământul de stat mediu și superior, juriști și scriitori al căror nume a rămas scris cu litere de aur în cultura românească. Pe toți aceștia îi amintește lucrarea de certă valoare a părintelui prof.

dr. Mircea Păcurariu, care trezește nostalgii în sufletul celor ce au studiat la această „Alma Mater” a învățămîntului teologic românesc, împreună cu sentimente de aleasă prețuire și recunoștință față de dascălii care i-au format ca slujitori de nădejde ai Bisericii și ai Patriei noasre scumpe.

Pr. prof. IONEL POPESCU

Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Caraș-Severin. Muzeul județean de etnografie și istorie locală Caransebeș, *Valorificarea noilor cercetări în cadrul istoriei naționale*, Reșița, 1989, 32 pp. + 23 planșe.

Cele trei capitole ale acestei lucrări prezintă de fapt același număr de comunicări științifice, prin care sînt puse în valoare o serie de elemente arheologice și documentare ce scot în evidență importanța orașului Caransebeș, din evul mediu și pînă în epoca modernă.

Cea dintîi comunicare-studiu este semnată de Petru Bona și Liviu Groza, sub titlul „Contribuții la cunoașterea istoriei medievale a orașului Caransebeș”, în care autorii, folosind materiale arheologice și documentare, pun în evidență continuitatea neîntreruptă a populației autohtone, cu viața economică, socială, politică și religioasă a regiunii, după retragerea stăpînirii romane, iar mai tîrziu rolul fortăreței construite pentru apărarea orașului împotriva turcilor precum și rolul conducătorilor și nobililor români în cursul războaielor antiotomane, timp în care orașul Caransebeș a jucat un rol mereu mai mare.

Cap. II cuprinde comunicarea semnată de Petru Bona și intitulată „Considerații preliminare privind biserica românească medievală din centrul orașului Caransebeș”.

O recentă descoperire, produsă cu ocazia unor lucrări de sistematizare și de construire a unei noi clădiri, a fost deja semnalată în revista „Mitropolia Banatului” (nr. 1/1988 p. 119 și nr. 5/1988, pp. 124—125). Ea a scos la lumină, în centrul orașului, fundațiile de piatră ale unui edificiu de cult de mari dimensiuni. Întrucît este vorba de un lăcaș ortodox de închinare din cuprinsul eparhiei, vom stăruia mai mult asupra acestei descoperiri.

Autorul precizează că în luna februarie 1988, lucrările de excavații au fost temporar oprite și a început cercetarea arheologică de salvare a acestui obiectiv descoperit în timpător.

Edificiul descoperit este o biserică de tip saală, cu navă, cor patrat, altar semicircular și absidă pe latura nordică. Se mai păstrează integral fundațiile și unele porțiuni din elevația zidurilor de pe laturile din vest, sud și nord (în anexă, la fig. 2 este dat planul bisericii).

Cercetările au dus la constatarea că biserica a fost ridicată într-o singură etapă de construcție. Ruinele păstrate sînt executate din zidărie de piatră de riu, cu mortar de var, incorporînd ca material de construcție numeroase fragmente de piese romane: din marmură, cărămizi, țigle și alte elemente romane provenite din construcțiile antice din zonă.

Fundațiile sînt continue, cu o adîncime de cca. 1,20 m., 1,30 m. și o grosime de cca. 1,10 m., așezate pe o terasă a rîului Sebeș. Din secțiunea transversală, prin temelie și elevația peretelui vestic pînă la solul viu, rezultă că acesta este formată din bolovani (de riu, lespezi de calcar, fragmente de cărămizi romane, mortar și pietriș nesortat. (fig. 4).

În zona vestică a navei sub nivelul pardoselii au fost descoperite 11 cripte diferite ca formă și o criptă construită în absida altarului, după dezafectarea bisericii, în care au fost înmuiați 15 decedați de epidemia ciumei, care se știe că a făcut ravagii în Caransebeș și împrejurimi în anul 1582. Monumentul a fost demolat la mijlocul secolului XVI, ca urmare a lucrărilor de fortificație la cetăți bastionare a Caransebeșului, materialul rezultat fiind reutilizat la ridicarea antefortificațiilor cetății și la alte clădiri suprapuse rămășițelor edificiului (p. 17)).

Din cercetarea sistematică a criptelor a rezultat descoperirea unor piese de podoba și accesorii vestimentare, monede, etc., aparținînd populației românești a orașului. Între acestea: un inel din aur cu gemă antică, inel din aur cu camee antică, cercel de aur în formă de ciorchine de strugure cu rubine, cercel din aur cu perlă și smaragd, cercel din aur cu perle și rubin, aplica din argint aurit, pafta din argint, inele de argint, monede din argint și bronz (fig. 1—16 din anexă).

Autoorul arată că rezultatele cercetărilor efectuate pînă în prezent atestă că acest edificiu este cel mai vechi monument de cult descoperit într-un oraș din Transilvania și Banat, care aparținut populației românești (p. 18).

Edificiul a fost o biserică românească ortodoxă, cu puține forme arhitecturale ne-

specifice și reprezintă dorința de afirmare a comunității orășenești în lupta sa socială și politică, atestînd, prin mărimea lăcașului, și puterea ei economică.

Cap. III este datorat cercetătorului Liviu Groza. Pe baza documentelor și a planurilor păstrate în Arhiva habsburgică de război din Viena, autorul descrie „O fortificație mai puțin cunoscută a orașului Caransebeș”, un avantpost situat la un punct cheie pe relația Caransebeș — Lugoj — Timișoara, care supraveghea de la distanță orice mișcare a dușmanului cu intenția de a se apropia de oraș. Fortificația putea adăposti aproximativ 1000 luptători, înzestrați cu armele de foc necesare și piese de artilerie de diferite calibre. Avantpostul a jucat un rol însemnat în sprijinul cetății Caransebeș. După instalarea lor în Banat în 1716, imperialii i-au dat o atenție sporită, o dovadă fiind și rangul și gradul comandanților ei. Documentele amintesc de contele Wallis și colonelul Karl von Kormthal. În 1804, avantpostul a fost înlocuit cu cazarma grănicerilor, situată în spatele grădinii publice.

Toate cele trei studii sînt însoțite de cite un rezumat în limba germană, franceză și engleză, ceea ce înlesnește cunoașterea lor și de istoricii străini.

Prin publicarea acestor studii, istoriografia românească s-a îmbogățit cu noi date reflectînd rezultatele unor fructuoase cercetări ce întregesc imaginea trecutului istoric al acestei zone de pe pămîntul românesc.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Dr. Lazăr Milin, *Apologetika, knjga 6, Crkva i sekte (Apologetica, cartea a 6-a, Biserica și sectele)*, Beograd, 1982, 474 pp.

Scopul pe care autorul acestei cărți — astăzi profesor onorar al Facultății de Teologie din Belgrad — a dorit să-l atingă prin scrierea ei, nu este numai acela de a fi folositor celor ce studiază Teologia, ci unul mult mai larg, deoarece este de dorit ca nu numai clericii, ci și fiecare creștin dreptmăritor să-și cunoască mărțurisirea de credință și să fie capabil să o apere. De aceea, cartea nu se adresează numai specialiștilor, ci fiecărui credincios. Scopul final este „de a arăta cititorului drumul către Hristos, drumul către Împărăția Sa, drumul cel strîmt, care uneori trece prin labirintul diferitelor învățături eterodoxe” (p. 5).

Avînd în vedere acest ultim țel, autorul și-a structurat expunerea în trei mari părți, trei etape care ne arată, succesiv, unde este

Biserică și unde nu este Biserică, de ce nu este Biserică acolo unde afirmăm că ea nu este. În consecință, autorul prezintă învățătura ortodoxă despre Biserică, apoi, după o scurtă istorie bisericească, se oprește asupra fenomenului sectar. Astfel, sunt prezentate principalele grupări neoprotestante și sectare, analizându-se fondul lor de credință, din perspectivă ortodoxă.

I. „Conceptul și definiția Bisericii” — este titlul primei părți al acestei lucrări, în care este prezentată învățătura ortodoxă despre Biserică. După o scurtă expunere din perspectivă istorico-etimologică ale celor două sensuri principale pe care le are cuvântul „Biserică” (casa Domnului și totalitatea credincioșilor), în capitolul intitulat „Iisus Hristos este întemeietorul bisericii Sale” se vorbește despre înțelegerea Bisericii și întemeietorul ei, cine este și cine nu este membru al Trupului tainic al lui Hristos, adică al Bisericii. În continuare, se analizează poziția Bisericii față de apostoli, eretici și schismatici, arătându-se că aceștia prin ideile lor nu fac parte din Biserică, deoarece s-au autoexclus din ea.

„Autoritatea și organizarea Bisericii”, este următorul capitol, în care se adâncește și se explică mai pe larg învățăturile fundamentale referitoare la Biserică. Autorul se referă la Iisus Hristos, Capul Bisericii, unitatea și integritatea Bisericii, apostolicitatea și însușirile ei, arătându-se că Biserică cea adevărată trebuie să fie „una, sfântă, sobornicească și apostolească”. Cele expuse aici sunt elemente fundamentale, adevărate jaloane pentru restul lucrării, în contrast cu punctele de vedere eretice, mai noi sau mai vechi. „Ce este secta?” și „Care este Biserică cea adevărată?” — sunt două întrebări la care autorul răspunde în următoarele două capitole. Această parte se încheie cu enumerarea și „denumirea diferitelor grupări religioase — de fapt o punte de legătură cu cea de a doua parte a lucrării unde aceste grupări sunt pe larg analizate.

II. „Apariția și dezvoltarea sectelor” — este titlul celei de a doua părți, care se deschide cu un scurt istoric al fenomenului sectar de-a lungul veacurilor, arătându-se că „existența sectelor este un fenomen constant în Biserică”. Este prezentat aici un scurt istoric al fenomenului sectar, începând cu perioada biblică, apostolică, și post-apostolică. Apoi a fost analizată epoca Reformei, ca sursă de idei pentru actualele grupări neoprotestante. În continuare, este

prezentată dezvoltarea acestor grupări neoprotestante în S.U.A., imaginea generală a neoprotestantismului pe continentul european, factorii care au contribuit la extinderea acestui fenomen ce confruntă Biserica. „Enumerarea celor mai răspândite grupări religioase care se găsesc în R.S.F. Iugoslavia” este titlul capitolului următor în cuprinsul cărui sunt prezentate cele mai răspândite culte neoprotestante și secte din această țară. După o scurtă prezentare istorică, autorul trece la analizarea învățăturii și a răspîndirii lor în Iugoslavia, a cauzelor și metodelor de răspîndire a acestor grupări în dauna Bisericii, cu terenul prielnic de răspîndire și dezvoltare a sectelor. Sunt enumerate problemele cu care se confruntă lumea contemporană — adevărul și eroarea — apoi sunt analizate anumite probleme ale Bisericii Ortodoxe Sirbe, cu limba slavonă ca limbă lit. cult. În continuare, sunt analizate „metodele sectelor” de penetrație și prozelitism, cum sunt: cunoașterea citatelor biblice și denaturarea interpretării acestora, comportament înșelător, oferte făcute pentru depășirea unor greutăți, mai ales a celor materiale. Autorul procedează la o evaluare exactă a acestor metode, cu o critică severă a mijloacelor frauduloase întrebuintate.

III. „Rătăcirile sectare din perspectivă ortodoxă” — este titlul celei de a treia și celei mai extinse părți, în care autorul intră în dialog direct cu afirmațiile neoprotestante. Este expusă întreaga învățătură ortodoxă schimonosită de ereziile mai vechi și mai noi, cu privire la: Sfina Scriptură și Sfinta Tradiție, învățătura despre Sfinta Treime, divinitatea Mîntuitorului, învățătura despre Sfîntul Duh, învățătura despre Maica Domnului, cea despre eshatologie (viața de după moarte, nemuirea sufletului, judecată, parusie, venirea lui anti-hrist), Sfintele Taine, învățătura corectă a Bisericii cu referire la decalog raportul idol-icoană, simbătă-duminică, cele referitoare la jurămint, cruce etc.), sărbătorile creștine, posturile, etc. Această parte le o extensiune deosebită (310 pp) corespunde o argumentație solidă, destinată apărării dreptei credințe a Bisericii Ortodoxe apostolice, demonstrînd de ce credem în felul în care credem, căci, așa cum subliniază însuși Mîntuitorul, nu toți cei care vor spune „Doamne Doamne”, vor intra în Împărăția Să.

GEORGE-DUMITRU DIMOIU

POȘTA REDACȚIEI

IMPRESII DINTR-O VIZITĂ

P.C. Părinte dr. Nicolae Neaga, profesor onorar la Institutul teologic universitar din Sibiu, stabilit de curind în Timișoara, vizitând Centrul eparhial de aici, și-a fixat în scris impresiile pe care ni le-a încredințat spre publicare în revista mitropolitană. Spre deosebire de unii preoți care, continuând o mai veche tradiție de antipatie față de cei pe care în trecut îi numeau „conzistorialnici”, împrumutând acestui cuvânt o puternică nuanță peiorativă, P.C. Părinte prof. N. Neaga a remarcat și a dorit să sublinieze munca celor ce activează la un Centru eparhial, dăruirea cu care își îndeplinesc obligațiile, modul competent în care rezolvă toate problemele cu care se prezintă la ei preoții, monahii și credincioșii, rolul deosebit de important și indispensabil pe care îl joacă în viața Bisericii. Cerem scuze că dintr-o elementară sfială nu reproducem în întregime „impresiile” transmise, omițând pe cele elogioase, deși ar fi fost binevenite. Iată restul :

„În Timișoara sînt oarecum acasă. Timp de 31 de ani am făcut absolut toate concediile în Cilnic-Banat. Pe atunci condițiile de călătorie nu erau ca cele de azi. Schimbam întotdeauna trenul la Timișoara, atît la dus cît și la întors și de multe ori cu întrerupere în oraș.

„Revenind acum la Timișoara, găsesc lucruri mari. Aici Mitropolia n-a stat pe loc. Iată-mă aici, dis-de-dimineață, nu mînat de curiozități ci mai virtos să cunosc anumite idealuri și bune intenții...

„Biserica a fost totdeauna un pilon al cărților bune de citit, care cu înțelepciunea lor ne-au păstrat graiul și unitatea și au pregătît pe oamenii marilor noastre năzuințe.

„Un astfel de depozit de valori are Mitropolia în biblioteca așezată la parter. Chivernisită cu mare grijă, ea conține cărți rare și prețioase, cum ar fi colecția Migne. Unele cărți sînt de cultură apuseană, altele de teologie și filosofice și mai ales de istoria spiritualității românești strînse, pare că, cu gîndul de a simți și de a înțelege originea și unitatea pe pămînt care pentru noi reprezintă eternitatea.

„Arhiva Mitropoliei este păstrată la etaj în dosare de tip ultima modă. Doar privindu-le înțelegi că între hîrțile ei se găsesc unele de interes pentru zbuciumatul nostru trecut.

„Un exemplu de excepție ar fi un act de toleranță, bisericească din epoca de „lacrimi și de umilință” ale poporului mucenic din Ardealul nostru românesc.

Sala de festivități a Mitropoliei, e un model de unitate arhitectonică. Ansamblul, stilul, picturile, decorația n-au nici o înrudire cu vreo cultură de import. Totul e gîndit româneste.

Biserica de lemn din curtea Mitropoliei apoi, presărată cu flori, dă o atmosferă de spiritualitate instituției.

Setea de carte a credincioșilor și nevoile practice ale preoției a dus la înființarea unui magazin cu cărți și obiecte de cult, în str. Zugrav Nedelcu. Întîlnii acolo, ca și cînd ar fi avut un rol anume, o simplă credincioasă care mi-a vorbit bine informată, despre Hristos în Vechiul Testament. Auzii că știe limba franceză. O pun la încercare cu o zicere proverbială greu de tradus de diletant. S-a achitat superlativ de proba dată.

Am constatat că au acolo spre desfacere minele, lucrări despre artă, tratate de istorie, icoane, candelă, clopoțel, culioane, brile, odăjdii...

Mitropolia adăpostește un cămin preoțesc bine organizat, Casa de ajutor a clerului, un atelier de croitorie, un atelier de luminări, care îndreaptă pașii spre lumina

cea dinlăuntru a credinciosului. De fapt acest atelier este un fel de fabricuță, după modul desăvârșit de organizare și pentru stilul de muncă de acolo.

O creație chemată a satisface trebuințele religioase și patriotice ale credincioșilor este fără îndoială tipografia, cu utilaj modern, cu spații adecvate lucrului cel săvârșit și cu oameni de ispravă. Meritul ei este că dă la lumina zilei nu numai cărțile necesare pentru trebuințele credincioșilor ci și alte multe lucrări de spiritualitate românească, cu idealuri de viață de o extremă actualitate. Aminte să ne fie doar: *Învățătura creștină ortodoxă* 1971, *Ieșit-a semănătorul* (predici) 1974, *Mănăstiri din Banat* 1976, *Viața și învățătura Mântuitorului Iisus Hristos* 1979, *Monografia Mitropoliei Banatului* 1977, *Catedrala Mitropoliei Banatului* 1979, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei* 1979, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului* 1980, *Monumente istorice bisericești din Lugoj* 1981, *Monumente bisericești și culturale din zona Oraviței* 1981, *Învățătura ortodoxă despre mântuire* 1981, *Urmarea lui Hristos a lui Toma de Kempis* 1982, *Temeluri de învățătură ortodoxă* 1983, *Culegere de predici* 1984, *Cartea veche bisericească din Banat* 1985, *Sfântul Nicodim Aghlorigiu* 1987, *Frumusețea iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, *Carte de rugăciuni în mai multe ediții și altele*.

O publicație care crează atmosferă ortodoxă și românească, este *Îndrumătorul anual*. El lămurește credința și apără unitatea ei, stabilește legătura organică între noi și părinții noștri.

Ceea ce este *Îndrumătorul* pentru marea masă a credincioșilor, este revista „*Mitropolia Banatului*” pentru preoți, un fel de vademecum. Oferă hrană duhovnicească, material pastoral și dovedește caracterul trăitor și creator de valori de care dă dovadă poporul nostru.

Ecumenismul local aduce o contribuție prețioasă între oameni. Am văzut adunați la Mitropolie, pentru sfat și acțiune, clerici evrei, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități.

Vizita la Mitropolie nu e deplină fără a contempla monumentul de artă care este marea catedrală mitropolitană, concepută în stilul bisericilor lui Ștefan cel Mare și una dintre cele mai celebre monumente arhitectonice din țară. Partea integrantă a catedralei este însă viața spirituală și patriotică ce se desfășoară în-însa. Se găsec aici și moaștele Sfîntului Iosif, Mitropolitul de altădată al Banatului, simbolul care ridică din lumea relativității spre zările desăvîrșirii.

În incinta cu bolți arcuite a catedralei se află muzeul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. El cuprinde o întreagă comoară de icoane pe lemn, pinză și sticlă și un bogat fond de carte veche, datînd din veacurile XIV—XIX; nu lipsesc Testamentul Nou de la 1648, Cazania lui Varlaam și Biblia de la 1688 de la București.

Manuscrisele îngălbenite de vreme, unele pe pergament, strînse prin contribuția oamenilor de bine, ca și celelalte piese de muzeu mărturisesc într-adevăr originalitate, sensibilitate pentru frumos și uman și evidențiază legăturile pe care le-a avut Banatul cu toate provinciile istorice românești în zbuciumatul nostru trecut.

Pînă aici „impresiile” P.C. Părinte prof. N. Neaga. Pentru gîndul bun cu care le-a notat și pentru dragostea cu care ni le-a încredințat spre publicare îi adresăm adînc simțitele noastre mulțumiri.

ȘI TOTUȘI...

Pe marginea materialului intitulat „Două evlavii ce nu se cuvine a fi părăsite: cinstirea crucii și a Maicii Domnului” (apărut în revista noastră nr. 1/1988, pp. 11—15), un cititor ce dorește să rămînă în anonimat își exprimă dezacordul față de o afirmație făcută între paranteze, în sensul că „briul din jurul coapselor Mîntuitorului este o ficțiune picturală” (p. 13).

Față de cele scrise, precizăm că autorul (trecut între timp la cele veșnice) a urmărit o dezbatere de natură strict spirituală, dogmatică, și nu una fizică, ce rămîne oricum adiacentă problemei tratate, dar în care și corespondentul nostru anonim are dreptate. Mai adăugăm însă, că a dialoga pe această temă „trupească” ni se pare totuși nepotrivită în raport cu persoana Mîntuitorului Iisus Hristos, care niciodată n-a fost gol, ci „s-a îmbrăcat în haină duhovnicească”.

baterie de cocsificare. Importante lucrări de investiții. Hidrocentrale în Munții Banatului. O nouă microhidrocentrală. Producție de orz. Pădure seculară — — — — — 97

CRONICĂ BISERICESCĂ

Ortodoxia în Africa. Consultație interortodoxă. Adunarea ecumenică europeană „Pace și dreptate”. Un nou Seminar la Chambésy. Vizita unui distins oaspete. Simpozion. Conferință patristică. Apel pentru pace în Liban. Luteranii din S.U.A. împotriva înarmării. Noul arhiepiscop romano-catolic al Salzburgului. Donație pentru Programul antirasism. Femei în funcții de conducere bisericească. S.U.A. : penurie de clerici romano-catolici — — — — — 101

NOTE ȘI COMENTARII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Antropologie patristică — — — 106

LECTURI MORALE

Pr. EMANUEL COPĂCIANU : Maria Magdalena (continuare) — 109

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Praznicul Rusaliilor. Liturghie arhierească la schitul „Piatra Scrisă”. Vizită canonică. Alți doi tineri teologi intrați în cler. Distincții bisericești. Hramul schitului Bogilțin. Întru consolidarea unității Bisericii noastre. Din nou în atenție activitatea misionară. O nouă consfătuire pe teme de administrație bisericească. Întruniri preoțești. Încheiere de an școlar la Seminarul teologic. Au trecut pragul vieții pămîntești. — — — — — 117

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului

Vizita Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae de Arad. Itinerar pastoral. Hirotonie recentă. Conferință preoțească. Consfătuire cu protopopii și misionarii. Un așezămînt de cultură : Muzeul de artă și carte veche românească de la mănăstirea „Sf. Simion Stîlpnicul” din Arad-Gai. Adormiți în Domnul. 124

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Antonie Plămădeală, *Romanitate, continuitate, unitate*, Sibiu, 1988 (T. V. Damșa); Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învățămînt teologic la Sibiu (1786—1986)*, Sibiu, 1987 (I. Popescu); *Valorificarea noilor cercetări în cadrul istoriei naționale*, Reșița, 1989 (T. V. Damșa); Dr. Lazăr Milin, *Apologetika, cartea a 6-a, Beograd*, 1982 (G. D. Dimoiu). 130

POȘTA REDACȚIEI

Impresii dintr-o vizită. Și totuși... 137

